La lecion no a de ser apresurada en comida, sino muy sosegada y attentada, aplicando no solo el entendimiento, sino aun la voluntad para gustar lo que se entiende. [illegible]

Las gracias y habilidades assi naturales, como adquiridas, assi como crecen con el uso y exercicio dellas, assi tambien se olvidan con la falta del, lo qual vemos aun en las cosas mas naturales y muy usadas, por que que cosa puede ser mas usada que la lengua en que el hombre nasce y que mamo en la leche? pues aun esta se viene por olvidar quando no se exercita.

3-3-1590

La lection no a de ser apresurada ni corrida, sino muy sossegada y attentada, applicando no solo el entendim.to sino aun la voluntad a gustar lo q se entiende. Lu. Gene...

Todas las gracias y habilidades assi naturales, como adquisitas assi como crecen con el uso y exercicio dellas, assi tambien se olvidan con la falta del. Lo qual vemos aun en las cosas mas naturales y muy usadas, por q. que cosa puede ser mas usada q la lengua en q el hombre nasce y q mamo en la leche? pues aun esta se biene por desuso a olvidar q a q no se usa.

dizen del pellicano q saca los hijos
muertos: y q como aqui los vee
hiere su pecho con el pico hasta q
los haze manar sangre con la qual
rociados, los hijuelos reciben nue-
va vida.

El azibar purga la colera y los otros
malos humores del cuerpo. la miel
por el contrario junta ~~de~~ la
hiel

Amigo ... Sol...

Baeza

B. Baeza So.

Nº 3
34-10-3

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sala
Estante
Tabla
Número

Clarissimi Iurecon-
sulti DN. Stephani de Phedericis Brixiensis, De Interpretatione Iuris, Commentarii IIII. iam recens studiosis restituti, & à mendis quantum fieri potuit, repurgati.

In quibus & ipsa Topica, quatenus quidem illa ad Iurisprudentiam faciunt, diligenter & doctè suis quæq; locis tractantur.

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. 2.° C. 29. N. 16.
R-15.427

LVGDVNI, APVD IOANNEM FRELLAEVM, M. D. XXXVI.

VIRO AMPLISSIMO DN. MATTHIAE Held, Cæsareæ Maiestatis Procancellario &c. Ioannes Fichardus Francofurtensis S. D.

COGITANTI mihi & in hanc Iuris Ciuilis disciplinam sæpenumero intuenti, Magnifice MATTHIA, cum alia quidem multa, tum uerò istud in primis subit mirari, quid causæ tandem esse poßit, cur quū nulla omnino ars humano ingenio uel peculiarior, uel coniunctior illa sit, nō alia tamen hac una magis ardua magisq; difficilis paßim habeatur. Nam si rationem reliquarum ferè omnium scientiarum paulò exactius animo uelimus reputare, alias quidem natura abstrusas & ab hominum ingenijs remotas, neq; aliter quàm diuino munere longoq; rerum usu & exercitatione inuentas, alias uerò quamuis ab ipso animo non alienas, tamen non nisi excellenti solertia, summa diligentia, & perpetua obseruatione à maioribus comparatas esse inueniemus. Quas sanè, quoniam pleræq; tantum in scholis & intra priuatos parietes usurpantur, ab hac uerò luce & usu publico penè sepositæ disiunctæq; sunt, atque inde accidit, ut in ipsis non modo qui excellerent, sed & qui nomen omnino suum profiterentur, multò pauciores semper ex-

tarent, magis, opinor, conueniebat, imò potius solas eas
inter obscuras proindeq́; difficiles recenseri. Quis enim
ignorat quanto sunt rariora artis cuiusuis exempla, tan=
to & artem ipsam operosiorem fermè esse, & contrà
quanto crebriora communioraq; illa, tantò etiam hanc
leuiorem haberi? At uerò hæc omnia, si iuris scientiā con
sideremus, aliter longè habere deprehēdemus. Nam quæ
paßim pro expeditis atq; uulgaribus existimantur, eas
artes, si introspicias, nimirum uidebis plurimum & dif=
ficultatis in se continere, & ob id etiam ferme plus inge
nij requirere. contra autem, hanc nostram de iure disse=
rendi facultatem, quam pleriq; attollendi'ne studio, an
quia re ipsa illis ita uideretur, nescio, maxime arduā ma=
ximeq́; perplexam hactenus arbitrati sunt, cum minimū
obscuritatis habere, tum omnibus obuiam quoq; atque
adeò expositam esse: ut iure mirari poßis, cur non magis
hæc quàm illæ, aut saltem æquè pro expedita ac plana
haberetur. Etenim, ut ipsa hinc principia iuris repeta=
mus, quibusq́; ex fontibus illud ortum sit, inueniemus nō
abditos quidem illos & reconditos esse, sed ex ipsis om=
nino mentis humanæ penetralibus scaturire, quod qui=
dem cum ex tota hominum societate coniunctioneq́; li=
quidum sit, tum ex ueteribus prudentißimorum homi=
num disputationibus facile apparet, quibus illi demon=
strarunt ad iustitiam planè natos esse nos, neq; opinione
sed natura ius ipsum constitutum esse. Proinde etiam le=
gem esse diffiniebant, rationem summam insitam in natu
ra, quæ iuberet ea quæ facienda sunt, prohiberetq́; cōtra
ria. An uero tam corrupto quisquā est ingenio præditus,

qui non ipse quid in quaq; re sit iustum & æquum, quid
iniquum & turpe, magistra illa natura secum norit diju
dicare? Imò uero usq; eò innata sunt nobis illa iuris præ= Iuris præcepta.
cepta, Honeste uiuere, neminem ledere, ius suum unicuiq;
tribuere, ut ea si minus opere persequamur, animo certè
atque intellectu qualia sint assequamur: atque illud in=
de manifestū esse poßit, nobis neq; tam proprium sui na
tura quicquā, neq; tam notum quàm ius & æquum esse
debere. Quæ quidē sola ratio uideri potest eius constitu
tionis qua edicitur, Ignorantia iuris penitus neminē excu
sari debere, neq; etiā permitti quenquā leges uel nescire,
uel dißimulare. quum alioqui nihil aut inhumanius, aut
iniquius excogitari potuisset, si ijs quæ longè captū uul=
garem excederent, ita omnes tamen adstringerētur, ut ne
mulierculis quidem quicquam remitteretur. Quanquam
etiam ista cōmoditas, quæ tamen summa & incompara=
bilis meritò uideri debet, ut maxime in hoc genere nō re
periretur, & illa à natura nobis insita nobiscumq́; nata
iuris & æqui cognoscendi facultas, de qua modo dixi, in
nullo adeò eluceret, quæ tandem professio est, in qua &
publicè & priuatim uel plures doctores, uel plures disci=
puli, uel etiam plura in cōmuni exempla existūt? Omnia
enim (ut scribit homo sapientißimus, & idem à puero
in iuris studio uersatus M. Cicero) posita sunt ante ocu
los & in medio, collocata in usu quotidiano, in more, in
cōgreßione hominum, in foro. Itaq; iam multos uidemus
homines rudes etiam & idiotas, obseruatione solum &
consuetudine doctos, quid iuris sit in singulis ferè pronū
tiare. Deinde autem præter hanc communem, eandemq;

optimam legũ interpretẽ consuetudinẽ, quod si ad alios atq; priuatos illos doctores conuertamus animum, certè circa nullam prorsus disciplinam ijdem uel numerosiores uel diligentiores inueniuntur: ut qui & summis honoribus & amplißimis ad hoc præmijs ubiq; inuitẽtur. Vt nihil hic interim dicam de mutis, quos uocant, præceptoribus, quorum in hoc iure ciuili tam infinita est copia, ut in nulla magis re & nostra, & superiora aliquot secula elaborasse uideantur. Iam illa frequentißima discentium turba quid aliud uidetur quàm eximiã iuris facilitatẽ arguere? Postremo etiã ista studiorum delectatio, & quæ non hic tantum, uerũ in omnibus artibus plurimũ ualet, cognoscendi cupiditas ac suauitas, si quid ipsa quoq; ad facilitatẽ facit, tanta sanè in hoc genere est, ut improbũ sit negare iuris prudentiã alijs difficiliorẽ esse. Nam præterquam quòd ipsa cognitione neutiquã simplicẽ sui studiosis uoluptatẽ confert, tum reliquas etiam illas omniũ rerum humanarum sanè gratißimas atq; suauißimas dotes, gratiam scilicet, opes, honores, ac dignitates ferè sola secum afferre cõsueuit. Proinde quum disciplinarũ quarumcũq; difficultas ex obscuritate potißimũ existat, obscuritas autẽ ex eo maxime quod illæ uel sui natura abditæ, uel præceptis nõ cõprehensæ, uel deniq; doctoribus à quibus tradantur destitutæ sint, quãdo omnia illa de hac iuris cognitione dici nõ poßunt, sanequàm in occulto ratio hæc posita est, cur tandẽ adeo difficilis, adeoq; impedita illa habeatur. Quibus de causis, ut unde cœpi reuertar, quis illud nõ iure miretur, cæteras quidẽ sciẽtias quæ recõditis in rebus, & extra publicũ usum ferè uersantur, faci

faci

faciliores haberi, hanc autẽ iuris & legũ prudẽtiam, quæ & ex ipsa penitus natura deprompta, & in omni hominũ uita exposita est, in tanta præsertim & docẽtium & discentiũ multitudine, neq; nup, neq; à paucis, sed iam inde ab initio, cõcordi fermè omniũ sẽtẽtia pro operosißima atq; omniũ difficillima existimatã fuisse? Ac ea quidẽ in quæstione cũ ueteres illos sapiẽtißimos atq; præstantißimos homines uersatos esse, tũ etiã nostræ ætatis plerosq; uiros sanè doctißimos summisq; ingenijs præditos etiamnum uersari atq; hærere uidemus, qui ferè omnes, quantũ quidẽ ipse intelligere hactenus potui, duplicẽ omnino huius rei causam attulerũt. Primum enim nemini ignotũ est maiores illos Romanos, simulatq; ius in urbe constitutũ erat, eò q̃ intelligerent ex omni scientiarũ genere nihil neq; ad humanas actiones magis necessarium, neq; ad homines beneficijs astringẽdos, eorũdemq; studia concilianda magis accommodatũ esse iuris disciplina, ut qua una rerũ omniũ salus atq; trãquillitas cõstare uideretur, eã suã adeò propriã esse, atq; à se poßideri uoluisse decertasseq;. Vnde statim ab initio factũ est, quũ in paucis potentiorũ familijs iam hæreditaria esset hæc professio, atq; inde ipsæ illæ summo in honore haberẽtur, quo securius eius opinionis dignationisq; suæ posseßionẽ tuerẽtur, ius ipsum deinceps nõ modo ut recõderent, sed etiã ad certas quasdam angustias redigerent, cũ actionũ difficultate, tum ipsorum quoq; dierũ, quibus agi uel non agi posset, occulta quadã ratione. Verũ posteaquã per Cn. Flauium æditis eorũ fastis, quicquid istius sapientiæ fuerat, euulgatũ esset, & ex eo iam periclitari non ipsorum

 modo

modo existimatio, uerum etiam totius iuris autoritas dignitasq; uideretur, ut iam ferè amissam professionis suæ gloriam recuperarent, omnibusq;, ut ille inquit, in rebus & ipsi interessent, rursum istud quod erat reliquũ obscurantes, notas formulasq; certas composuerũt, & omnino ex præscripto, cui ipsi præessent, agi singula uoluerunt. Atq; inde prima illa iuris, quod alioqui sanequàm simplex & perspicuum erat, difficultas & ignorantia emanauit. Altera uero causa ipsa Iureconsultorũ negligẽtia habetur, qui id quod in omnibus disciplinis esset præcipuum, intermitterent uidelicet iuris sui scientiã ad artem redigere, dispersam uero dißipatamq; iacere paterẽtur. Sic enim erant etiã ueteres illi instituti, ut iuris ciuilis magnus usus apud multos, ars uix in uno (quod de Seruio scribit Cicero) inueniretur. Et tales quidẽ ad usq; ipsius ætatẽ eos fuisse, uel ipsius uerbis induci poßumus ut credamus: de posterioribus autẽ aliud fortasse ferendũ erat iudicium: de quibus etsi pronũciare certò nihil queamus, tamen ex istis, ut ita dicam, ipsorum ruderibus, quæ in Pandectis paßim uisuntur, non modo respõdendo, sed & commẽtando de iure, magna ex parte perfectos homines extitisse coniectare licet: ut uerisimile sit hanc difficultatis partem eosdem sedulò quidem amolitos esse, cæterum ex illa postrema omnium iuris autorum confusione rem eòdem fuisse relapsam. Sed recedentes ab illis, ad nostros modo nos homines conferamus, hoc est, qui post auream istam Iurisperitorum ætatẽ, ad restaurandam eam aliquot iam seculis temporum calamitate intermissam prudentiam accesserunt. Ij uero non modo nullã difficultatis partem

partem ipsi sustulerũt, imò hercule obscuritas omnis atq; difficultas per eos demum in hoc studium magna prorsus industria (ut multis rebus iudicare poßumus) etiã importata est. In quo tamẽ ut quisque prior fuit, ita etiã inculpatior extitit. operam enim dabant antiquiores ut ita suã scribendi rationẽ moderarentur, quò & quàm proximè ad imperatoris Iustiniani edictũ accederent, & studiosis quantum possent maximum laboris sui compendiũ indicarẽt. Itaq; ut plurimum summas scribebant, iuris capita generatim pro ea qua poterant scientia simul & diligentia tractabant, breuiterq; ea quæ arbitrabantur ad faciliorem legum intellectum conferre, exequebantur. Quòd quidem cõmentandi genus ut est syncerißimum, ita ad docendum uel maximè accommodatum. Posteriores autem quum aliquam scribendi licentiam esse animaduertissent, protinus quasi iam inuiderent superioribus eius rei occasionem, alia ipsi uia ingreßi, iam animosius omnes adeò iuris ciuilis partes, & singulas ex ordine leges inuadebãt. atq; hic quàm rectè hoc facerent pauci consyderabant: hoc fermè satis erat ne operam apud præceptorem lusisse uiderentur, aliquid scripti reliquisse. Illud sanè quod acceperãt à maioribus olim usurpatũ, ut ius & in occulto retinerent, & inde potentiam autoritatemq; suam firmarent, tam diligenter imitati sunt, ut pleraq; etiã in iure ultro cõminiscerentur, quæ citra suam operam ritè expedire non possent. Et quia metuebant homines cauti, ne si plana essent omnia, ipsi in tenui scientia uersari, atq; rem exiguam uulgaremq; tractare uiderentur, diuersis lecturis, crebris oppositis, uarijs opinionibus, mutuis deniq; cõ

 futa

*futationibus ita uniuersa penè obscurarunt, ut nec ipsi
prorsus explicare sepenumero se queant. Acciditq; in eo
planè, ut quemadmodum pueris interdum usu uenire uide
mus, qui dum liquidum & perspicuum alioqui fontē, con
tinuis atq; profundis agitationibus cient, turbulentiorem
cœnosioremq́; subinde efficiūt: ita illi, dum unus post aliū
sursum ac deorsum uoluunt omnia, tantum colligūt tene
brarum, tantū pulueris trahunt, ut quid potissimum aga=
tur plerunq; nec perspicere satis, nec discernere ualeas.
Iam uero artem ne etiam illam de qua supra mentionem
fecimus, & quam in hac una disciplina maximè desidera
ri constat, requiremus? Faciundum utiq; foret, si consilio
magis quàm cōmuni quodā temporum suorum more ad=
scribendum accessissent. Verum quis totam eorum com=
mentandi rationem ignorat ita institutam, ut ab ista arte
nihil remotius esse possit? Sed nimirum illi neq; hoc age=
bant, neq; in eiusmodi interpretādi genere poterant: quod
me hercle ut nullum aliud fusum, uarium, incertū, adeoq́;
prorsus infinitum est. Quam ob rem etiam mirum nō est,
si ius ciuile in eam quæ nunc ob oculos est, cōmentariorū
molem excreuerit, necdū tamen suum finem sit consecu=
tum, sed indies etiamnum magis atq; magis augeatur.
Nam quæ demū tanta erit diligētia, præsertim in hoc ge
nere cōmentādi tam uago, cui posteritas nequeat uel resi
dere uel adiungere? Quod licet in uniuersum dici perinde
possit, tamē hoc loco maximè uerū est, quum re ipsa iam
experiamur, adeò parum tot etiam librorū centurijs ipsi
iuris scientiæ absolutioni cōsultum esse, ut nobis hodie ni=
hilo secius in explicandis declarandisq; legibus, & ueris*

sensibus

*sensibus eruendis, ac ipsis illis laborandum sit. Post Mar
tinos, Placentinos, Azones, Accursios, quum iam ex inte=
gro campus philodoxiæ apertus uideretur, tanta statim
contentione in illum descensum est, ut nemo non istic ex=
cellere, superioresq́; uel æquales superare anniteretur.
Itaq;, ut ingenio quisq; ualebat, ita eruditionis suæ quam
in ea scientia cōsecutus uideri uellet, aliquod monumentū
relinquere studebat. His alterū atq; item alterū successit
seculum, quo qui insequebātur, ne in se natura iam effœta
uideretur, credo, ita scribendo & ipsi insudabant, quasi
superiores uel nihil elaborassent, uel operam eam omnem
planè lusissent, quorū multi quum eruditione minus pos=
sent, librorum mole atq; numero certabant, quasi quoddā
hoc palmarium arbitrantes, intactum nihil reliquisse.
Interea uero hic idem accidit, quod oratoribus olim acci
disse scribit Fabius. Primi, inquit, utilia inuenerūt, posteri
ut uiderentur aliquid suū attulisse, etiā certa immutarūt.
Quis enim non uidet, quod totū hodie ius (quo nihil ma=
gis referebat certum esse) fluctuat, adeoq́; aduersissimis
opinionibus exundat, inde maxime euenisse? Nam istud
quod ab uno, ut aiunt, diagrammate pleraq; eorum ducta
sunt, ueterū inuētis, quanquàm nō ita callidè, subinde in=
terpolatis, non est cur his solis magnopere imputemus,
quum & olim ab eo primos illos iuris autores non abhor
ruisse legamus. Sic enim de his ipsis apud Ciceronē Cras=
sus quoque loquitur. Eadem, inquit, sunt elata primum à
pluribus: deinde paucis commutatis uerbis etiam ab ijsdē
scriptoribus scripta sunt sæpius. Quæ cum ita habeant,
atq; hæc potissima causa sit quæ nobis tam infinitū com*

menta

mentariorum numerũ peperit, eoq; ipso ius tam uagum dubiumq; reddiderit, non immeritò quidã hac ætate Iure consultus celeberrimus, quicquã certò in hac iam disciplina asserere, superuacaneum pariter & ineptum existimare se profitetur. Itaq; ego de isto scriptorum genere frequenter illud Antonij dicere soleo, quod de philosophis ipse loquitur: Ad extremum, inquit, ipsi se cõpungunt suis acuminibus, & multa quærendo, reperiunt non modo ea quæ iam non poßunt ipsi dissoluere, sed etiã quibus ante exorsa, & potius dextera prope retexantur. Quanquam ista omnia non in eã quidẽ hic à me sententiã disputãtur, ut pro more tẽporũ nostrorũ, quo uulgò superiores illos sanequàm temerè inceßimus, studeã cuiquam detrahere: neq; enim ita ingeniũ fert meũ, neq; sic institutus sum, ut qui aliorum industriã semper admirari, & digna si uideretur potius imitari, nunquã autem calumniari consueui: sed quia hoc in quæstione uersabatur, quibus maximè causis ista iuris difficultas & obscuritas accidisset, id quod res erat scilicet dicendum fuit. Remittemus illis gloriam suã quantã meruere, nec magna tamen eosdẽ, opinor, iniuria afficiemus, si nullam penitus eos cõpendij Methodiue hoc est, artis in commentando rationẽ habuisse asseueremus, cum tamen & illud interea ex eo secutũ esse uideamus, ut & Methodus ipsa in hac iam disciplina omnino desperata sit, & ius ciuile deinceps infinitum, nec ullo unquã tẽpore perdiscendũ censeatur: uidelicet quum illud non iam ex suo, quod quidẽ ut magnum, ita non maximũ tamen est, corpore, sed istorum tot interpretum pallijs existimetur. Atqui hoc nimirum ipsum fuit quod animus

impera

EPISTOLA.

imperatori Iustiniano iam tum præsagiebat, quum iuris compendium moliretur, fore ut quàmprimũ aliquid ingenijs hominum in eo cõcederetur, iam finis amplius nullus esset futurus, sed eòdem res omnino relaberetur quo suo tempore constitisset. quare his uerbis edixit. Interpretationes (imò magis peruersiones) eos tractare non concedimus, ne uerbositas eorum aliquot legibus nostris afferat ex confusione dedecus: quod in antiquis cõmentatoribus factum est, qui opus moderatè confectum, huc atq; illuc in diuersas sententias producentes, in infinitum distraxerunt, ut penè omnẽ Romanam sanctionem confusam esse cerneres. Atque utinam quod ille cætera quidem summus imperator, obtinere non potuit, neq; satis cauere, saltem hoc seculo aliquando contingat, ut & immensa illa infinitaq; uoluminum copia, diligenti iudicio repurgaretur: adq; necessarium numerum redigeretur, & posteris suus etiã modus statueretur: futurũ enim proculdubio erat, ut quẽ nunc inter tot opinionũ dissensionumq; fluctus, difficillimè retinemus uerum iuris intellectũ, posthac & certum, & perspicuũ, & facilem essemus perpetuò habituri. In qua quidẽ re, Clarißime MATTHIA, *quum alter ipse huius ætatis apud Opti. Max. Impe.* CAROLVM, *Tribonianus existas, & pro summa eruditione prudentiaq; tua, & excellenti magistratus tui autoritate, tantũ præstare poßis, quantum alius ferè nemo, nihil neq; memorabilius, neq; Reipub. utilius unquã facturus es, quàm si eidem uerè Augusto, confectis aliquando summis atq; grauißimis istis negocijs, quibus expediendis iam diu feliciter incumbit, hinc quidem in debellandis Barbaris Christiani*

stiani

ſtiani nominis hoſtibus, illinc autẽ in cõponendis religionis noſtræ diſsidijs, rerumq; omniũ pace atq; tranquillitate conſtituenda, huius quoq; inſtituti, tãquam colophonẽ aliquem cæteris illius immortalibus rebus geſtis imponẽdi, autor hortatorq; extiteris. Etenim, utcunq; præclaræ ſint illæ & illuſtres, nihilo tamen erit inferior ea quam ex una iſta reſtitutione conſecutus eſt gloria: imo certè hoc celebrior atq; etiã diuturnior, quòd cæterarum quidẽ rerum gloria cũ alijs imperatoribus nõ minus paucis, cõmunis illi eſt, hæc autem ipſius propemodum ſolius tota ac priora futura. Quantum enim cenſeri deniq; iſtud poteſt, rerũ humanarũ potiſsima ſaluberrimaq; illa, Ius uidelicet & æquum, tantum non ab internicione uindicare, totiusq; orbis Chriſtiani leges, hactenus pro cuiuſuis uel arbitrio uel ingenio indignis modis iactatas, tandem firmare atq; ſtabilire? Quod dum nobis expectandum eſt, utinam & iſti qui ſuam interea nobis operam publicè commodare ſtudent, in id potiſsimum incumbant, ut quantum ingenio & cogitatione poſsunt, illam in hac diſciplina iam inde ab initio deſideratam, iam uerò prope etiam deſperatã artem atq; Methodum, aliquando nobis inueniant & proponant. Ego ſanè in ea ſum ſententia, ut nuſquàm uel dignius, uel laudabilius, uel ſplendidius omnino labores ſuos quẽquam collocaturũ cenſeam. Illa enim uulgaris commentandi ratio quid tandem habet admirabile? quaſi uerò perarduum hoc ualdeq; ſit operoſum homini ingenioſo, & ad ſcribendum uel mediocriter exercitato, horumq; ſtudiorum nõ rudi, poſt tot autores bonos & malos, ueteres & recẽtes, quod ipſe quoq; cõmentetur

inuenire

inuenire, & (ut ille loquitur) quæ ſunt in iure, uel acutè deſcribere, uel ornatè illuſtrare poſſe? Nam quod plerīq; arbitrantur, quia ſit immẽſum Ius latiſsimeq; pateat, & ex locis tẽporibusq; non raro etiamnum immutetur, ulla certa ratione cõprehendi non poſſe, ſatius erat cõtra ſtatuere: ut quia res ſingulæ innumerabiles eſſent, nec ingenio hominis ullius comprehendi poſſent, tanto anxius ea inueſtigaretur ratio qua poſſent. Quid ipſa medicina, qua nulla ars (teſte Plinio) neq; eſt inconſtantior, neq; ſæpius mutatur, an non latiſsima eſt? & tamẽ extitit qui eã ſuis terminis circũſcriberet, certaq; Methodo diffiniret. Neq; nobis hodie deſunt in hac diſciplina, quæ præſtare idem poſſent ingenia, modo uellent & anniterẽtur. Quid enim cum Zaſij, Alciati, Cantiunculæ, Zuichemi, ſummorum hominum atq; clariſsimorum, tum illis ſupparium, uidelicet eorum qui & ipſi cæterarum quoq; bonarum artiũ non expertes, & in grammaticam ſeſe atq; dialecticã, literasq; antiquiores & altiores penetrauerunt (quod de Labeone Antiſtitio ſcribit A. Gellius) & his omnibus etiam loquendi elegantiam (quod de Seruio M. Cicero) adiunxerunt: quid horum, inquam, induſtria nobis efficere non poſſet? Equidem cum ipſo quidem Zaſio, uiro cum omni doctrinarum genere, tum hoc iure ciuili abſolutiſsimo, præceptoreq; optimè de me merito, quum illum ſuperioribus annis audirem, memini me ſanè quàm crebro hanc eandem ſententiam tractare, qui mihi ita tum ſentire uidebatur, ut non negaret arte Methodica ius & leuius & certius conſtitui poſſe, ſed tamen illud & difficillimæ & cuiuſdam ferè inanis, neq; ſatis ad ſolidũ iuris

ipſius

ipsius usum sufficientis operæ futurum esse diceret. Verum ita se propemodum res habet, discendi quũ in uniuersum duæ sint uiæ: una quidem certa & legitima, quæ nos neq; aberrare, neq; cõpitis ullis subsidere patitur, sed ad ipsam scientiã rectà perducit: altera uerò uaga diuersaq;, qua ad illud quasi quoddã diuersorium doctorũ, ex ista priori ueluti longa peregrinatione reuersorũ, à quibus de singulis fida quadã (ut uulgi modo dicam) relatione edoceamur, peruenimus: quandoquidẽ priorẽ illam planè desertã atq; uastam, nullisq; uel orbitis uel uestigijs notatã ac tritam, hanc uerò postremã usurpatam ferè solam, nimisq; uulgatã uident, malunt homines sapientißimi in eo indulgere aliquid cõmunibus iudicijs, & inueteratæ iam cõsuetudini, quàm nouis atq; insolitis introducẽdis, dubiã neq; perinde omnibus in cõmune profuturam operã consumere. quum & tritum illud non ignorent τὸ κακὸν εὖ κείμενον οὐ κινητέον εἶναι. & istam posteriorẽ quoq; uiã, ad ipsum rerũ usum priore nõ admodũ inferiorẽ esse, uel Galeni autoritate, ducãt: qui de his qui κατὰ δόξαν ὀρθὴν contenti sunt discere, in hunc modum scribit: ὡς εἰκότως εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὡς εἰς μὲν τὰς πράξεις οὐδὲν ἐπιστήμης ἀπολείπεται. sed tamen idem addit, τὸ νόμιμον δ' αὐτῇ καὶ βέβαιον οὐ πρόσεστιν. Quãquàm fortaßis etiã inde aliquid moueri poßunt. Primũ, quòd quàm gratum hoc nostri ordinis hominibus sit futurũ, facile animaduertunt: quibus plerisq; uel hodie stomachũ nõ mediocriter me hercle uidemus cõmoueri, sicubi quis uel iocosius & olim certius faciliusq; reddi potuisse, nec nunc quoq; nõ posse asseueret: deinde quod etiã si nõ omninò ingratũ hoc sit futurum,

uix tamen paucißimus quisque ad istam se magis quàm ad ueterem studiorum rationem exercitaturus est: non aliter quàm ad Galeni Methodum medici. Ea enim nunc sunt tempora, eaq; hominum studia, ut plerique non modo meliorem discendi rationem, aut Methodum ullam, sed ne artem quidem ipsam magnopere uel curemus, uel expetamus. Cuius adeo rei causæ, quoniam uti ueræ, ita odiosæ quoque sunt, malo & ipsas Galeni uerbis potius quàm meis hic persequi. Is igitur, ἐν τῷ λόγ. ὅτι ἄριστος ἰατρ. καὶ φιλός ita scribit, ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται πλοῦτον ἀρετῆς τιμιώτερον ὑποθέμενον, καὶ τὴν τέχνην οὐκ εὐεργεσίας ἀνθρώπων ἕνεκεν, ἀλλὰ χρηματισμοῦ μαθόντα τοῦ τέλους τοῦ κατ' αὐτὴν ἐφιέσθαι. φθάσουσι γὰρ ἕτεροι πλουτῆσαι, πρὶν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἐξικέσθαι. Et idem in β. θερα. μηδενὸς ἀλήθειαν πουδάζοντος, ἀλλὰ τὸ δόξαι μόνον. οἶσθα γὰρ δήπου καὶ σὺ σαφῶς, ὡς οὐδὲ πειτὲ τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις ἐντύχοιμεν εἶναι μᾶλλον ἢ φαίνεσθαι σοφοῖς ὀρεγομένοις. Hoc est breuiter, non artis ipsius absolutionem, sed commoda solum & gloriam inquirimus atque uenamur. ut hodie uerißimum sit illud Quintiliani, Difficultatis patrocinia præteximus segnitiæ, neque nobis operis amor est, neq; quia sit honesta & rerum pulcherrima ciuilis sapientia petitur ipsa, sed ad uilem usum & sordidum lucrum accingimur. Cæterum utcunq; se habent peruersa hominum iudicia, quin tamen is sit certißimus discẽdi modus, qui non contentus opinionibus præiudicatis hærere, causis atque rationibus ipsis innititur, nemo unquam, opinor, in dubium uocauit. rationes autem ipsæ cum doctrinis potißimũ Topicis inuestigari, tum ijsdem solis ueræ

ne sint an falsæ, quatenusq; admittēdæ, dijudicari etiam possunt. Quamobrē ut ad priora reuertar, illorum mihi cumprimis semper probatū fuit studiū atq; institutum, qui hanc iuris cognitionē nō uago quodā sed quàm constantissimo tractatu prosequētes, locis certis & ex arte repetitis includere tradereq; elaborarūt. nanq; ij demū huius scientiæ facilitatē certitudinemq; quæsijsse uideri possunt. Quo quidē in numero quū hunc STEPHANVM Phedericum, singulari tum iudicio, tum diligētia uersatum, iniuria uero temporū nō tam neglectū quàm ignoratum iam propè uiderē, autor fui Typographo, quò eundē cōmunibus iuris studiosorū usibus cōmodisq; restitueret. Cū enim omnis legū intellectus in eo consistat, quòd ipsum legis præscriptum uel angustius, uel latius, uel diuersius, uel demq; obscurius cōtinere uidetur, quē deinde aut ampliando, aut restringēdo, aut cōciliando, aut interpretando cōsequimur: quandoquidē singulas eas partes diligēter & doctè Stephanus hic explicat, ut cōfido planè studiosos omnes ex eo & maximum operæ pretium facturos, & aliquē Methodicæ doctrinæ, quàm ille his cōmentarijs licet nō præstiterit, certè tamē quodāmodo affectauit, gustū hauriētes, quantò præstet exactis atq; solidis, quàm uagis & incertis institutionibus imbui nitiq;, facile intellecturos esse. Ad te autem, MATHIA uir excellētissime, hæc nō quasi noua, aut tui nominis amplitudine satis digna, mitto, sed ut aliquo saltē argumēto mei erga te animi obseruantiā tibi probarem testarerq;: cui me tantū, ut nemini magis, cupio esse cōmendatum. Bene uale. Francofurti, Calend. Sextilis, Anno M. D. XXXV.

TRACTATVS DE INTERPRETATIONE legum, æditus per clarissimum utriusq; iuris interpretem DN. STEPHANVM de Phedericis Brixiensem.

PRÆFATIO.

INTER multa præclara atque salutaria infirmitatis nostræ remedia, siue diuino munere collata, siue humano studio & labore inuenta, nihil profectò est uirtute utilius, nihil melius, nihil ad bene beateq; uiuendum accommodatius. Hæc nanque componit mores, uitam ordinat, &, ut pulchrè à CICERONE dictum est, nihil potest illi summo Deo, qui hunc mundū regit, gratius, nihil acceptius esse, quàm cœtus & cōuentus hominum iure & beneuolentia sociati. Inter omnes autem uirtutes, quæ ad conciliandā obseruandamq; hanc inter se beneuolentiam & societatem aptæ sunt, nulla dignior uideri solet, quàm illa quam Iustitiam appellamus: cuius id præcipuum munus est atq; officiū, ut quod suum unicuiq; tribuens, ab eo quod alienum est, & mentem & manum abstinere præcipiat. Quid enim præclarius, quid hominibus unum in locum ad ciuilem uitam congregatis potest esse cōmodius, quàm cum haberi, qui iustè, sanctè, integrè, innocenter, & æquali lance præsideat, qui iniu-

rias arceat, discordias tollat, contumelias prohibeat, scelera & peccata debita seueritate compescat, qui denique pro meritorum diuersitate & bonis præmia, & malis iusta supplicia inferat? Quæ omnia ex ipsa Iustitia, cuius tantam uim & tantam commoditatem esse experimur, ut non aqua, non igne, non hoc quo spiramus aëre magis quàm ipsa egeamus: sicut enim illa ad uitam naturalem, ita hæc ad ciuilem uitam summè nobis est necessaria. Etenim sine hac regna, prouinciæ, nationes, regiones, magna dicuntur esse latrocinia, ut à gentili poëta decantatum est:

Ouidius lib. I. Metamorph.

Viuitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est.

Qua de causa leges ipsæ ex ui & iustitiæ ipsius facultate in medium, ad cohibenda hominum flagitia rapinasq;, à summis & sapientißimis uiris prolatæ sunt, ut & unũquodque delictum certa & præscripta pœna afficeretur: & si cuius bona uel ui uel circumscriptione raperentur, in proprium ius uendicarentur. Quid enim homini congruentius, quid multitudini gratius, quàm opem ferre oppreßis, afflictos releuare, liberare à periculis, iniurias coërcere? & quid fructuosius, quàm quod consultoris officium est, sua ope, suóque labore homines incertos certos efficere, consilij inopes compotes facere, & ne res iniustas aut iniquas impune tractent, admonere. Quibus ex rebus complures legum interpretes multis uarijsq; laboribus pro suo quisque ingenio, Iura illustrare & declarare enixi sunt, tum noua, tum uetera corrigentes, adeo ut infinitos penè codices ædiderint, casdémque quæstiones uelut

uelut emergentes non modo diuersis, sed contrarijs sensibus diffinierint, ut quod ab eis traditum sit, non modo difficile, sed perceptu impoßibile iudicatum sit, quid uero tenendum aut iudicandum, incertißimum & obscurißimum: ut iudicantibus non certa lex, sed contrariarum legum electio data esse uideatur: quæ quidem uarietas confusáque rerum multitudo nonnullos doctißimos uiros, ut huic rei succurrerent, compulit. Alij nanque breui & compendioso sermone complexi sunt, ut inuentis diffinitisque casibus, suis (ut ita appellant) Summis non parum adiumenti præstiterint. Plerique non satis id arbitrantes, quædam (ut aiunt) Repertoria conscripserunt, in quibus quisque de quaque re, & in quo loco scripta sint, secundum Alphabeti ordinem recensentes, copiosè perstrinxerunt. quòd (licet memoriæ satis per hunc modum succursum sit,) intellectui tamen nostro, qui diffiniendis causis magis necessarius est, nullam opem hucusq; præstitisse reperimus. Nos uero quæ ab alijs non uisa, uel oblita, seu neglecta fuerunt, decreuimus per quasdam regulas componere, in quibus quantum utilitatis his, quos hæc scientia delectat, attulerimus, aliorum sit iudicium. Rogamus autem ne quisquam huic nostro labori succenseat aut detrahat, neminem enim ad legendum compellimus, sed quibus placuerit, aliquid utilitatis nostro labore afferre studemus. Quod si minus forsitan consequi poterimus, satis id erit nobis hunc laborem impendisse. Nam ut PLINII est sententia: Magnarum rerũ etiam si successus abfuerit, honestus semper fuit ipse conatus. Nam etsi non ignorarem, quàm arduum, quámque difficile sit

 leges

leges interpretari, & orationi breui, & nunquam dubia lucidos sensus afferre, uerborum uim apertius enucleare: uolui tamen pro uiribus in medium afferre, ne, quia (ut dicebat PLATO) ad iuuandos mortales nati sumus, humanitati iniuriam uiderer afferre.

DIVISIO TRACTATVS.

HIc Tractatus de Legum interpretatione in quatuor principales partes diuiditur.

PRIMA, quando plus aut minus intellectum est quàm scriptum. SECVNDA, quando leges inuicem uidentur esse contrariæ. TERTIA, quando uerba legis sunt ambigua. QVARTA, quando controuersia lege diffinita esse non reperitur, tamen à similitudine alicuius legis diffiniri posse uidetur. Prima subdiuiditur in duo membra: Primum, quādo plus intellectum. Secundum, quando minus. Plus autem intellectum concludimus ex Definitione, ex Partibus, à Genere, à Proprio, à Legis præsumptione, à Principio siue Origine, à Fine siue ab Effectu, à Præparatis, ab Accessorijs, ab Antecedentibus, à Consequentibus, à Subrogatis, ab Ordinatis, ab Vnitis, ab Adiunctis, à Parificatis, à Correlatiuis, à Contrarijs, ab Interpretatis per subauditionem, uel repetitis per aliam legem. Minus autem intellectum triplici ratione: scilicet per aliam legem, per adiuncta ipsius legis, & per mentem legis. Hæc autem mens colligitur ex Natura uocabuli, ex Consuetudine loquendi, ex Natura rei siue

siue actus, ex legis præsumptione, ex inopinata causa, ex comparatione expressorum, ex defectu causæ siue rationis, ex contrario fine, ex paritate, & ex ratione naturali.

Secunda pars principalis, quando leges dicuntur inuicem repugnare, subdiuiditur in plura membra: Primum, quando statutum præcisè consonat legi anteriori. Secundum, quando præcisè est contrarium. Tertium, quando plus aut minus adiungit aut diminuit, aut immutat, siue subrogat, quàm in lege sit: quod contingit cum loquitur, aut uerbis generalibus, aut indefinitis. Quartum membrum est, quæ lex alteri deroget uel derogetur. Quintum, multipliciter una lex alterā corrigit, aut sine clausula non obstante, aut à contrario sensu, aut per uerba taxatiua uel exceptiua, aut per uerba similitudinis, aut per nouam formam, aut per eandem uel maiorem rationem. Tertia quæstio principalis, quando uerba sunt ambigua, subdiuiditur in duas particulas. Prima quibus argumētis consequimur mentem legislatoris. Secunda, quibus propriam uerborum significationem. Quarta, quæstio principalis subdiuiditur in plures particulas. Prima, quando ab identitate rationis. Secunda, quando à paritate uel maioritate rationis. Tertia, quando à similitudine. Item primo quando fit extensio ad legem secundum ius naturale. Secundo, quando à lege quæ contra ius naturale. Tertio, quando a lege quæ secundum ius ciuile. Quarto, quando contra ius ciuile aut prætorium, siue odiosum, siue fauorabile.

Euidentialia. REferunt summi causarum Oratores quadruplicem in iudicio quæstionem incidere, coniecturalem scilicet, diffinitiuam, iurisditionalem & legitimam.

Coniecturalis quæstio. Coniecturalis quæstio oritur cum facti quæstio incidit: utputa, si homicidium uel furtum factum esse uel non esse contendatur: huius quæstionis quoniam ueritas per confeßiones, iuramenta, attestationes, scripturas, leges, præsumptiones, euidentiam rei & coniecturas inuenitur, coniecturalis appellata est.

Diffinitiua. Diffinitiua quæstio est, cum de nomine rei in controuersia positæ ambigitur: puta; an aliquis contractus sit emptio, permutatio uel locatio: in qua tum definitione, tum diuisione, tum alijs locis topicis utimur, de quibus per Ciceronem ad Trebatium scriptum esse constat.

Iurisditionalis. Iurisditionalis quæstio est, cum factum esse conceditur siue crimen, sed iure an iniuria factum sit disputatur: in qua quæritur quid iure diuino, naturali, gentium, & ciuili constitutum sit. Et uidendum est an lex humana liget uel excuset etiam in foro conscientiæ. Circa quod uidenda sunt notabilia uerba, quæ ponit Baldus in quæstione V. circa medium, in uersic. post hoc sciatis. in l. cum quis. C. de iuris & fac. igno. & faciunt quæ habentur in c. si quis uenerit. ubi textus signandus, extra de maio. & obedien. & in c. cum contingat. de iureiurando. dum reprobatur Bartolus in .eo quod distinxit, quòd prohibitio sit in rem, uel in personam: ut per eum in l. si quis pro eo. de fideiusso. & scribitur in l. is cui bonis. de uerborum obligat.

Legitima. Legitima uero quæstio est, cum de legum interpretatio

pretatione contenditur, quo casu tum latoris legis sententia, tum propria uerborum significatione, tum definitione, tum diuisione & alijs locis topicis definiendo inuestigatur. Hæc quoque legitima quadripartita est. Aliquando enim nascitur controuersia inter mentem & uerba legis: puta, cum plus aut minus scriptum esse dicimus quàm sensus legislatoris fuerit .l. scire leges. cum glos. ff. de leg. & l. benignus. cum iuncta glo. ff. eo. & habetur in l. cum auus. ff. de conditionibus & demonstrationibus. ubi de mente testatoris & eius uerbis. c. intelligentia. & c. propterea. extra de uerborum significatione. Aliquando contrarijs legibus: ut l. non est nouum. & l. sed & posteriores. ff. de legibus. Aliquando ex ambiguis uerbis. l. in ambigua. ff. eod. & c. Ioseph. extra de uerborum significat. Aliquando & quarto, quando controuersia lege non est expressa, nec expreßè diffinita reperitur, tamen ab alijs legibus per similitudinē quandam definiri posse uidetur. l. non poßunt. cum seq. ff. de legi. Et quoniam hæc pars legitima legum peritis obscurior uisa est, primo in ea ingenium meum exercere constitui: iuxta Horatij doctrinam:

Et duris crustis discas infringere dentes.

Sed quia leges diuino motu per principes & Iurisconsultos constitutas esse creditur, l. fin. C. de præscript. lon. temp. x. uel xx. anno. glos. in l. digna uox. C. de legibus, Deum CHRISTVM immortalem obsecro, ut eodem motu ad earum interpretationem exordiri poßim, exemplo Theodosij, & Ioan. Andr. ut per glos. oratio-

 nes

nes.circa finem.in clement. unic.de reliq. & uene. sanct. Qui enim sine locorum Topicæ istius cognitione leges interpretari audent, his similes esse uidentur, qui absque naui mare intrare audent, absque securi ligna incidere, sine pedibus ambulare, sine alis uolare, neque pontum, neque nauigerum iter agnoscunt.

Pars Prima.

ET PRIMO *dicendum est, quando nascitur controuersia inter mẽtem & uerba legis. Ad cuius euidentiam quædam necessaria sunt præmittenda. Primo, quatuor esse ex quibus interpretandi modus accipitur, scilicet: Modus essendi, Modus intelligendi, Modus loquendi, & Modus scribendi.* Vide Boëtium in Perier. Belissum, & autorem *modorum significandi omnino: quibus adde de accidentibus nominis & uerbi, per quæ lex potest ampliari, & restringi. Quòd lex ex duabus partibus constat, scriptura seu uerbis, & mente siue intellectu. ff. de leg. l. Scire leges. c. intelligentia. c. propterea. de uerb. sig. Sed mens siue intellectus potior est, quia à sensu legis recedendum non est, ut proprietas uerborum obseruetur. l. iij.* C. de li*beris præter &c. propterea. de uerb. sig. quia non in folijs, sed in ratione & sensu leges consistunt. j. q. j. c. Marchion. facit lex, non figura. & l. obligationum substantia. ff. de acti. & oblig. & uerba sunt notæ passionum in animo consistentium, ut dixit Aristot. lib. j. Perier. & dicit Bal. in princ. Apparatus, esse quandam intellectus infirmitatem instare in ratione ubi sensum habemus.* Et quòd *mens*

Quatuor interpretandi modi.

mens potior sit quàm scriptura, probatur pluribus rationibus. Primo, quia potior est finis, quàm ea quæ sunt ad finem, & uerba propter mentem significandam, non mentem propter uerba natura cõceßit. l. Labeo. de supel. lega. fac. c. ij. requiris. extra de appel. ergo &c. Secũdo, ea quæ per se subsistũt, potiora sunt, quàm ea quæ ab alio dependent. At uerba dependent à mente, non mens à uerbis. l. in conditionibus. ff. de condit. & demonstr. c. intelligentia. extra de uerb. sig. Tertio, quod perfectius est, alteri præstat: at mens perfectior est, quia multa sunt quæ magis intelligi quàm uerbis edici possunt. l. ratum. ff. de solu. l. quo enim tutore. §. Iulianus. ff. rem ratã hab. & quia plura sunt negocia quàm uocabula. l. natura. ff. de præscrip. uerb. Quarto, certa sunt potiora quàm obscura & incerta: at mens certior est quàm uerba, quia nec falli nec fingi potest, uerba uerò possunt. l. fraus. ff. eo. & l. nõ dubiũ. C. de leg. Quinto, quia ea quæ sine alio esse possunt, potiora sunt his, quæ sine alio esse non possunt: At mens sine uerbis esse potest. l. nutu. ff. de leg. iij. non uerba sine mente. l. ij. ff. de rebus dub. ergo &c. Vbi enim mentem abesse credimus, uerba pro nihilo habentur. l. non solum. ff. de actio. & oblig. Sexto, quæ sunt similia melioribus, potiora sunt ijs, quæ sunt similia deterioribus: at mens animæ similis esse dicitur, uerba uero corpori. xxxviij. distinc. c. sedulo. Vnde illud oraculum Pauli: Litera occidit, spiritus uiuificat. de quo per glo. in l. non dubium. C. de legibus. sensus enim nõ uana nominum uocabula amplecti debet. l. ij. C. de cõsti. pecu. Ita uerbis præponẽda mens, sicut uerus amicus ficto. d. c. sedulo. Et indignũ uidetur, quòd uerba prin

Mens uerbis potior.

2. Corinth. 3.

ba principum & iurisconsultorum sub regulis donati restringantur. arg. c. indignum. distinct. suprà alleg. ne magis uerborum uitia quàm morum præcaueri uideantur, siue putentur. c. quamuis. distinct. præallegata. & leges magis rebus quàm uerbis uideatur impositæ. l. omne. C. commu. de leg. Secundo præmittendum, quòd uerba & mens se inuicem habere poßunt tripliciter. Aliquando enim uerba & mens præcise consonant, & tunc sine dubio utrunq; obseruandum est. l. nominis & rei. §. ex legibus. ff. de uerb. sign. & l. ancillas. de leg. j. ibi, & uerbis uoluntati accommodata est hæc sententia. Aliquando inuicem oppugnant, & tunc neutrum obseruandum est. l. ubi repugnantia. ff. de reg. iur. l. in ambiguo. de rebus dubijs. l. si quis in fundi uocabulo. de leg. j. Nam qui aliud dicit quàm uult, neque id dicit quod uox sonat, quia non uult: neque id quod uult, quia id non loquitur. Aliquando & tertio, non inuicem repugnant, sed se excedunt, quia aut plus uel minus scriptum est quàm legislator uoluerit. l. qui quartam. de leg. j. l. quot. §. si uerbo. de hæred. instit. Quo casu siquidem claris argumentis & rationibus cõprehendi potest, plus uel minus esse intellectum quàm scriptum, tunc uerba legis amplianda & restringenda sunt quatenus mente conceptum fuit. Nam non solum id dicitur esse secundum legem, quod scriptum est, sed etiam quod est ex mente. ut dicit text. in d. l. nominis & rei. §. ex legibus. ff. de uerb. signific. & l. scire leges. ff. de legibus. l. iij. §. fin. de lib. leg. instit. de leg. pat. tut. & tit. sequenti. & opt. text. in l. tale pactum. §. fin. ff. de pactis. Et licet quo ad uerba, quia non est expressa literarum figu

figura, uideamur legem ampliare & restringere, tamen quo ad mentem & sententiam, nil dicitur esse additum aut diminutum: & sic potius dicimur legem declarare, id est, mentem uerbis implicitam & occultam soluere & detegere, quàm legem extẽdere. l. fi. C. de indict. uidui. tol. ibi: & in masculis esse sublatam. l. libertam. §. senatum. ff. de ritu nuptiarum. ibi: puto hæredem quoque tutoris extraneum sententia comprehendi. facit quod ponit Bart. in. l. curatoris. C. de nego. gest. dum loquitur de extensione iurisconsulti ad casum, quando quis non sponte negocia alterius gesßit, & infrà infinitis penè iuribus ostendetur. Nam qui legis mentem siue sensum declarat, nil addit. l. hæredes palam. §. sed si notam. ff. de testa. l. qua ratione. §. adeo. ff. de acqu. rer. do. & l. sed si lege. §. de eo. ff. de peti. hære. ibi: puto tamen ad eam mentem. Vnde dicit Bart. quòd actio, quæ datur propter mentem legis, est directa non utilis. l. i. in princ. ff. uti poßi. secus ubi datur ex interpretatione legis, ueluti à similitudine, uel à paritate. & idem notat Bal. in. l. curatoris. C. de neg. gest. Tertio præmittendum, quòd uerba duo uel plura plerunque significant unum directè & apertè: alterum uerò tacitè per relationem siue per coniunctionem ad rem directè & apertè expressam. Directè & apertè significant prout ex cõstitutione uel cõsuetudine hominum nostris auribus sonare uidentur, ueluti cũ dicimus: Stichũ esse seruũ, intelligimus Stichum esse in seruitute. Si dicimus illũ esse hæredẽ scriptũ, intelligimus hæreditatẽ ei in testamẽto esse derelictam, & infinita huiusmodi. Adde omnino quod dicitur in philosophia, quot modis aliquid sciatur. Item quot modis ali-

dis aliqua res dicatur in alia. Et quotuplex sit relatio. Per relationẽ uero rei, uel coniunctionẽ expreßè aliud significatur, cũ intelligimus Stichum habere dominum, quia seruus sine domino esse nõ potest. l. i. ff. de his qui sunt sui uel ali. iur. Et quia concordatiuè se habent, ideo uno posito & c. ut per gl. in. c. debitũ. de biga. & per Ioan. And. in. c. Michaël. de filijs presbyterorũ. Item intelligimus Stichũ esse manumissum, quia seruus sine libertate hæres à domino institui non potest. Insti. de hæred. instit. in prin. & cũ dicimus institutũ hæredẽ adijsse hæreditatẽ, intelligimus testatorem esse mortuũ, quia nisi post mortem testatoris hæreditas adiri potest. l. qui hæreditatẽ. ff. de acqui. hære. & cũ dicimus mulierẽ esse prægnantẽ, intelligimus cum uiro concubuisse. Item cũ quis nobis ignẽ appellat, intelligimus ipsum esse calidum, urentem, leuem, & lucidum. & sic de singulis. Et cum dicitur: domum esse constructam, intelligimus fundamenta & parietes esse factos. Et cum dicimus: fidem esse obseruandã, intelligimus perfidiam nõ esse cõmittendam. & plura huiusmodi similia. Ex quibus intueri licet, quòd quanquàm uerba unũ tantum nostris auribus sonẽt, tamẽ aliud ultra uerba ex mente loquẽtis nostro intellectui præstãt. Sed notandũ est quod aliquando legẽ extẽdimus per aliã legẽ, de qua dicitur in secũda parte principali. Aliquãdo extẽditur per similitudinẽ uel paritatẽ, de qua in quarta parte principali. Aliquãdo ex mẽte, de quibus in hac prima parte dicetur. Sed quia, ut inquit Aristoteles, quãto doctrina specialior est, tanto difficilior & nobis certior est: dicẽdum est, quibus & quot argumẽtis siue rationibus clarè potest comprehendi

hendi plus esse intellectum in lege, quàm dictum. Postea quando plus scriptum esse uideatur, quàm intellectum. Vide in Topica mea in fine. Itaque notandum est, quòd

Extensio legũ. aliquid dicitur esse in lege comprehensum, licet non dicatur, aut ex eo quòd cõiunctũ est, cũ eo quod uerbis exprimitur: aut ex eo quod ei opponitur. Coniungitur ergo aliud alteri tripliciter, scilicet à definitione, à partibus, à genere. Opponitur uero per contraria, & per correlatiua. Et inter res cõiunctas primum quidem argumentum & clarius ex definitione rei colligitur, quæ in lege expressa est, quoniam nihil potest esse alicui rei tam coniunctum, quàm eius definitio: ideoq; licet ex etymologia uocabuli dicatur haberi rei proprietas. l. notionem. §. instrumentorum. & l. tugurij. ff. de uerb. signifi. tamen hoc non procedit ubi etymologia repugnat definitioni: ut per Barto. & alios in. l. j. ff. de testa. & in. l. ij. §. appellata. si

Definitio quid. cert. pet. cum concord. utrobique traditis. Nam definitio dicitur breuis rei demõstratio per oppositionẽ facta, quæ rei amplectitur proprietates, ut inquit Bal. in. l. j. in princ. & in prin. apparatus. ff. de iusti. & iur. Si dicimus stipulationem esse factam, intellectu comprehenditur alterũ interrogasse, alterum respondisse. Item interrogationem inter præsentes præcessisse, & responsionem incontinẽti subsecutam. l. sciendum. de uerb. oblig. Insti. de fideiusso. §. si. Nam dato termino, comprehenduntur omnia substantialia & formalia ipsius termini, puta suum genus, species, proprium & differentia. d. l. sciendum. l. j. ff. de dol. l. j. ff. de furt. l. pacta conuenta. ff. de contrahen. empt. Secundum argumentum à partibus ipsius rei. nam lex disponẽs

de toto

de toto, intelligitur disponere de omnibus eius partibus. nam post definitionem nihil magis alteri coniungitur quàm partes suo toto, cum nihil aliud sit totũ quàm eius partes. l. si quis cum totũ. ff. de except. rei iudic. Vnde si statuto alicui concedatur facere testamentum, puta filiofamiliâs, poterit instituere & exhæredare, tutorem dare, & omnes partes testamentarias. l. j. §. lex falcidia. ff. ad leg. falc. l. iij. §. quamuis. de administr. tut. & concedere in testamento ut res immobilis alienetur sine decreto præsidis. l. prædium. C. quan. decre. opus non est.

Totum & pars quot modis accipiantur.

Sed notandum quòd totum & pars quatuor modis accipiuntur. Primo, prout genus, diuiditur in species. Secundo, prout totum, diuiditur in suas partes semper substantiales, quo casu una parte sublata nomen suum amittit: ut domus diuiditur in fundamenta, parietes & tecta: & fundus diuiditur in proprietatem & usumfructum: & emptio in rem, consensum & quantitatem pretij. Tertio, prout diuiditur in partes quotas, quo casu una parte sublata, totum tamen subsistit: ueluti si fundus diuidatur in quatuor partes. l. locus. ff. de uerb. signific. Quarto, prout diuiditur in partes substantiales & accessorias, ueluti si domus diuidatur in partes substantiales, puta tectum, & alias res domui accedentes, puta iter, hortus, tabula affixa. l. fundi. cum seq. ff. de act. empt. Et fundus diuiditur in proprietatem & usumfructum & fructus. l. naue. cũ l. seq. ff. de euict. Quinto, prout una res, diuiditur in suos modos essendi: ut tutela alia datur à lege, alia in testamẽto, alia à iudice. Sexto, prout diuiditur in tempora. l. iij. ff. de procur. Similiter si lex disponit de

genere, intelligimus dispositum esse de omni sua specie: ut est optimus text. in c. Nam concupiscentiam. extra de constit. facit l. siquid carum. §. interemptum. de legat. ij. Vnde si cui debentur alimenta, debetur cibus, potus, uestitus & habitatio. l. legatis. de alimen. legat. & prohibita alienatione alicuius rei, intelligitur prohibita omnis species alienationis. l. alienationis uerbo. de uerb. sign. & c. j. de rebus eccles. non alien. Quando appellatione generis ueniat species, uide l. instrumēta fundi. & l. quæsitum. ff. de fundo instruc. & l. j. ff. ad leg. Iul. de ui pub. Sed notandum est quòd aliter se habet totum ad partes, quàm se habeat genus ad speciem. Nam à toto ad partem ualet argumentum affirmatiue, ut: si domus est, ergo fundamentum & paries est, & c. si emptio est, ergo res, & consensus, & pretij conuentio est. non autem ecōtrario: nisi omnes partes enumerentur: non enim si paries est, domus est. nisi negatiuè arguatur. A genere autem ad speciem non ualet argumentum affirmatiuè, sed à specie ad suum genus ualet. ut: si contractus est, ergo cōuentio est: &, si mutuum est, ergo creditum est. l. j. ff. de pact. l. ij. ff. si cert. pet. Sed negatiuè ualet. Item nota quòd species retinet nomen sui generis, pars uero non retinet nomen sui totius. Nam si homo est, animal dicetur: paries uero, domus uocari non potest. Tertium argumentum sumitur à natura ipsius rei, de qua lex loquitur. Nam uidentur omnia expressa quæ sunt de natura ipsius rei. pono exemplum: hæc propositio, solus princeps facit leges, hæc propositio & terminus, solus, non excludit cooperantes & consultores & scriptores, pronunciatores & similes,

de quibus in l. humanum. C. de legibus. sicut dicimus, solus Dominus remittit peccata, intelligi debet tanquam principalis agens. Item cum dicitur: solus faber facit cultellum, non excludimus operationem martelli. Vnde si quis tenetur uendere certam rem, tenetur promittere de euictione. l. in uendendo. & l. pacta conuenta. ff. de contrahend. empt. & l. si hæres testamento. ff. de act. empt. ubi bonus textus. Item si quis deduxit præscriptionem, intelligitur deduxisse expressè titulum & bonam fidem ponendo, ubi in tali præscriptione sunt necessaria, unde non poterit amplius de his uti nouis capitulis articulare. not. in c. fraternitatis. de testibus. ubi Panormitanus in v. col. c. fin. de præscriptionibus. Item de huiusmodi qualitatibus naturalibus & accidentalibus delicti, uide Bart. in l. is qui opem. ff. de furt. notabiliter circa medium usq; ad finem Apparatus. Et si cui concedo fundum deducto usufructu, uideor pacisci, quòd finito usufructu, tandem perueniat proprietas ad dominum. l. fundus. ff. de actio. empti. fac. l. quæro. §. inter locatorem. ff. locati. & l. ædem. C. locati. & l. cum quid. ff. si cert. pet. instit. de societa. §. illud. & optime l. interdum. ff. de uerborum obligation. l. ij. §. si quis ita. ff. de eo quod cert. loco. Item fac. opt. l. fin. C. de procurator. & melius fac. l. refectionis. §. fin. ff. commu. prædiorum. quam uide, & not. in. l. sciendum. ff. de uerborum obligat. Quartum argumentum sumitur ex præsumptione consuetudinis uel legis. nam lex & consuetudo præsumunt aliqua esse dicta, licet non sint dicta. l. unica. C. de rei uxo. actio. l. precibus. C. de impub. & alimen. substitut. l. cum acutissi-

mi.C.de fideicommiss.l.quod si nolit.§.assidua.ff.de ædil. edic.in c.ij.de rescript. ubi dicitur, quòd hæc clausula, si preces ueritate nitantur, intelligitur in rescripto ex mẽte Papæ apposita, licet non sit scripta. quanquam rescripta requirant scripturam.l.j.C.de diuers.rescrip. ex quo uidebatur non posse dici esse appositum, quia oculis legi non poterat. l.j. ff. de ijs quæ in testamento del. Hinc etiam dicimus, quòd petens ius episcopale, non solũ cõprehendit id ius, quod continetur in iure, sed etiam quod est constitutum pacto uel consuetudine.c.auditis.de præscript.c.ult.de offic.archid.& c.constitutus.de relig. domib. & ibi Innocent.in fin. in c. dilectus. de capell. mo. Hinc etiam dicitur, quòd accipiens feudum uel emphyteosim pro se & filijs, si extat statutum, quòd filia non succedat extante filio, quòd talis inuestitura & contractus debet intelligi secundum consuetudinem & statutum, ut filia non succedat extante masculo: ut notat Bartolus in.l.Gallus.§.quidem recte. ff.de lib. & posth. & in.l.iurisiurandi.ff.de op.liber.no. in.l.libertis.C. de ope. liber.per Cin.& Bal. Ex quibus mihi non placet opinio Bal.in.l.precibus.C.de impub.dicentis: Si statutum extat quòd testamenta obseruentur ad literam, nulla facta interpretatione, quòd in uulgari substitutione non continebitur pupillaris, nec econtra: quia licet rescripta & testamenta in scriptis seruentur ad literam, nec ultra aliquid possit addi.l.contractus.C.de fide instrum. quia requirunt de substantia literam, tamen fit illa suppletio ex præsumptione legis.d.c.dilectus.& not. Bartol.in.l.j. ff.de hæred.instit.& expresse tenuit Bald. in.l. fin.in xj. quæst.

quæst.C.de hæred.instit. Ad hoc optimè faciunt notata in.l.fin.C.de edict.diui Adriani toll. Vbi dicitur illud edictum non solum competere scripto expressè, sed etiam scripto ex mente testatoris, uel iuris, ut substituto tacitè: quod est notandum. Tale ergo statutum debet intelligi de interpretatione friuola, quæ fit ab homine, puta à simili, uel à contrario sensu non necessario, ut plenè dicam in fine huius tractatus. Et itidem ex cõsuetudine quædam præsumuntur esse apposita, quæ non sunt expressa d.c.ij.& d.§.assidua.& l.sed si ædes.§. illud nobis.ff. loca.& l.fin.C. de fideiuss.l. uel uniuersorum. iuncta lege præcedenti, in fin.ff.de pign.act.l.si fundus.ff.euict.& l. excepto.C.locati.l.domini agrorum.C.de agri. & censi. & l.si prius.§.Plautius.ff.de aqua plu.arc. Quintum argumẽtum sumitur ab origine & principio ipsius rei, de qua lex loquitur. Nam lex disponens de principio & origine alicuius rei, intelligitur esse expressa etiam quo ad ea quæ exinde oriuntur naturaliter.l.fin.C. de nup.in fin.& l.j.in princip.C.de lati. lib. toll. & text. optimus in.c.translata. extra de constitut. & textus optimus in c.non debet.de consang.& affin. & textus optimus in.l. in omni ferè.ff.de adoption. & emancipat. & ibi nota. Vnde etiam naturaliter dicimus, quòd arbusta quæ pullulant, sunt eius cuius erat arbor.l. obligationum ferè.§. placet.ff.de acquir. rerum dom. Vnde dicitur quòd origo & forma sui principij producunt similes sibi effectus l.in ratione.§.si filio.ad leg.falc.l.ex diuerso.§.j. ff. de rei uend. Ex quo sequitur, si statuto filia prohibeatur succedere, extantibus masculis, usq; ad tertium gradum, quòd

similiter omnes descendentes ex ea, etiam masculi, nõ poterunt succedere. ita not. in l. liberorum. ff. de uerb. sign. l. maximum uitium. C. de liber. præter. & est textus in l. qui in re mil. cum l. sequenti. ff. de re mil. & in c. j. §. hæc autem. qui feudum dare poss. col. x. Ex his etiam inferũt Doctores Can. in c. fin. de secund. nupt. quòd canones disponentes super matrimonio contrarij legibus ciuilibus, corrigunt leges ciuiles, non solum quantum ad matrimonium, sed etiam quo ad ius ingenuitatis & successionis: utputa si quis natus fuerit ex matrimonio prohibito de iure ciuili, sed permisso de iure canonico, quòd talis natus erit legitimus, & poterit succedere: licet Cin. tenuerit contrarium & male, in l. si tutor. C. de interdi. matr. Hinc dicitur, quòd si filia est exclusa per statutum à successione patris ab intestato, intelligitur per consequentiam esse exclusa à beneficio dicendi testamentum esse nullum, uel agendi ad supplementum, uel agendi de inofficioso: quia causa & origo impendi testamẽtum est ius succedendi ab intestato. l. posthumus. §. j. ff. de inoffi. test. l. post mortem. §. liberi. ff. de cont. tabul. l. ij. §. fin. ff. ad Tertul. l. maximum uitium. C. de liber. præte. in princip. & §. sancimus. & no. Bart. in l. Gallus. §. si quid tantũ. ff. de lib. & posth. Item infertur, quòd si statutum filiam excludit à successione, ut sit cõtenta dote, uel aliqua parte, non est necesse quòd illa dos relinquatur iure & titulo institutionis: ut not. Bal. in d. l. maximum uitium. Bar. in l. Titio adeo. §. Titio. ff. de condi. & demonstr. Hinc dicitur, quòd statutum contrarium iuri communi non debet interpretari secundum ius commune: si correcto iure commu

communi quo ad principale, intelligitur etiam correctum quo ad consequentiam, illud statutum non debet cõcordare, nec cum principali, nec cum consequentia de iure communi. quod nota. Ex his inferunt Doctores, quòd si pœna sanguinis per statutum reducta est ad pœnam pecuniariam, quòd super ea poterit transigi: secundum legem, transigitur. C. de transact. Nam ex quo à genere pœnæ recessum est, intelligitur recessum esse ab omnibus quæ proueniunt ab illo genere pœnæ. Iudiciorum enim quantitas ex generè pœnæ iudicatur. l. ij. ff. de publ. iudi. l. res. C. de donat. inter uir. & ux. ibi: ex pœnæ qualitate deducto. & l. quod ad statum. ff. de pœnis. Ex his etiam inferri potest, quòd damnatus de publico crimine & famoso, poterit testari, si pro tali crimine imponatur pœna pecuniaria. l. is cui. ff. de testam. iunctis his quæ notantur in l. ictus fustium. ff. de his qui not. infam. Inde etiam dicunt Doctores: si sententia arbitrorum habeat uim & autoritatem rerum iudicatarum quòd ius oriens ex arbitramentis similiter habebit naturam iuris nascentis ex sententijs iudicum, & sic ab eis appellabitur intra decem dies. Item appellabitur ad iudicem arbitrorum, non autem fiet reductio ad iudicem partium. ita notant Bartol. & Bald. in l. ij. C. ubi & apud quos in integ. restitut. & Cano. in c. quintauallis. de iureiurando. & confessio facta coram arbitratore, dicetur facta in iudicio. Ita Bartolus in l. non fatetur. ff. de confess. facit quod not. in l. quid ergo. de his quibus ut indign. Item inferunt Doctores, quòd stante statuto quòd maior xviij. annis habeatur pro maiore, quòd tunc si maior xviij.

 annis

annis lædatur, quòd non competat ei restitutio. per Authent. sacramenta puberum. C. si aduer. uend. secus si lex diceret, quòd haberet legitimam personam sistendi in iudicio, quia tunc si læderetur, posset petere restitutionem in integrum, quia non repugnat habere legitimam personam ad contrahendum, tamen ei competit restitutio si lædatur. ita not. in l. j. si de momen. poss. fuerit app. l. fi. C. de his qui ueni. æta. impe. & Bal. in Authent. si captiui. circa medium. C. de episc. & cler. per aliquos, in l. more. ff. de acquir. hæred. & in l. j. de app. rec. & in. l. exigēdi. C. de procur. Sed prædictam rationem limita, ubi de origine & principio disponeretur secundum modum regularem & naturalem: secus si disponeretur per modum non naturalem, sed fictum: argument. l. eum qui. in princ. ff. de iureiurando. l. qui repudiante. ff. de inoffic. testam. l. eius qui delatorem. & ibi not. ff. de iure fis. per Bartol. cum simil. optimus textus in. l. interdum. §. qui furem. & ibi glos. & Bartol. ff. de furt. contra facit text. in l. ex furioso. §. j. ff. de rei uendic. ubi iudex iniquè condemnans in fundo, tenetur eodem errore condemnare in fructibus. Ex quibus inferunt Doctores si statuto cauetur, quòd contumax habeatur pro confesso & conuicto, nihilominus poterit appellare, quanquam confessus non appellet. Item si dictus cōtumax condemnaretur pro aliquo crimine publico, pro quo irrogatur infamia, quòd talis conuictus per contumaciam non fiet infamis. ita not. in l. infamem. ff. de publ. iud. per Bartol. & in l. eos. C. de fur. & per Bald. in. l. quid ergo. §. pœna graui. & ff. de his qui not. infa. & Bartol. in. l. ictus fustium. circa finem. ff. eo. ti.

eo. titu. Item quanquam relatio unius hominis publici faciat plenam fidem, quo ad hoc ut credatur citatus & contumax: ut habetur in. l. si finita. §. Iulianus. ff. de damno infect. maxime per Imolam & docto. in. c. prudentiam. de offic. delega. & in. c. cum parati. (ubi tamen Hostiensis habet hoc pro duro, quòd creditur nuncio uili personæ, si dicat se episcopum citasse cum episcopus neget) non tamen ut poßit criminaliter puniri, secundum Ioan. Andr. Item si ex forma statuti bona delinquentis intelligerentur publicata à die commißi delicti, intelligi debet, ubi uerè constet de delicto, non ubi fictè, puta per contumaciam. Vel, ut dicit decretum Mediolani, ubi princeps in literis suis nominaret aliquem criminosum, fingitur talem deliquisse. facit clem. literis. de proba. non tamen propterea ex tali delicto ita prolato debent bona intelligi publicata. l. eius qui. de iure fisc. Item si statuto cauetur, quòd principalis uerè contumax non appellet, si procurator est uerè contumax, iterum principalis poterit appellare. Bart. in. l. neque infantes. ff. de fideicommiss. liber. l. eius qui delatorem. ff. de iure fisc.

Sextum argumentum est à fine & effectu ipsius rei. Nam ubi lex prohibet aliquem effectum & finem ex mente legis, dicitur prohibitus omnis modus, per quem in fraudem legis peruenitur ad illum effectum, per quem modum lex circumueniretur, & illusoria fieret. Et ibi est eadem mens ubi & finis, & idem effectus legis. l. sed si lege. §. de ea autem. ff. de petit. hæred. & pulcher textus in. l. iij. §. fi. ff. de liber. lega. Et ea quæ sunt destinata ad finem & utilitatem alicuius, cedunt illi rei. arg. l. & si

 non

non sit. §.perueniamus.ff.de auro & argent.lega.l.cætera.§.pe. ff.de leg. j. cum simil.Et ad positionem effectus sequitur positio causæ.l.si quis.ff. de ma.testa.Vnde non effugit pœnam legis, qui in fraudem legis, committit. l. non. dubium. C. de lega. nec interest an ui uel dolo legi fiat iniuria.l.fraus.ff.eo.l.libertum. §.senatum.ff. de ritu nupt.facit. l. quod dictum.ff. de pactis. Aliàs sequeretur leges impositas esse uerbis & non rebus, quod esse. non debet.l. omne uerbum. C.commu.de lega.l.fin.C.de usufructu.Ad hoc facit optimè.l.j.§. si quis in suo.ff.ne quid in loc.publi.l.j. §.j.de morte inferen.l.uim facere. ff. de ui & ui arma.Ex his inferunt doctores in. c.quanquam. de usuris.lib. vj. quòd illud caput loquens, quòd usurarius non possit facere testamentum, nisi præstita satisdatione,extenditur, quòd etiam non possit facere codicillos, nec donationem causa mortis, quia faciliter eo modo dicta constitutio circumueniri posset. pro quo facit. l.j.§.j. ff. de calumniato.l.Iulianus.§.mutui.ff.ad Macedon.l.isti quidem.§.fin.ff.de met.caus.fact.l.filium habeo.ff.ad Macedonia. tenent Paulus de Eleaz. in clem. j. de sepul. & Alexan. in.l.j. in princi. circa medium Apparatus. ff. de uerb.obliga.quod ibi referte,& addite.§.si.in Authenti. de restit. quem allegat glos. ad hoc singulariter in Authent. sacramentum. in uerbo,nuptijs. C.quando mulier tutel. offic. fungi possit. Vbi quod dicitur de muliere transeunte ad secunda uota, quo ad exclusionem à tutela filiorum, habet locum etiam in non transeunte ad secunda uota, sed aliàs luxuriante. Et ita fuit consultum Papiæ in muliere quæ aliàs luxuriata fuerat in territo-

rio ma

rio magnificorum Dominorum de Scarampis Montis ferrati. Sed notandum quod multipliciter circumueniretur lex.Primo, quãdo fit fraus de re ad rem.d.§.mutui. & d. l. j. de calumniato. Secundo, de persona ad personam. l. si sponsus. in principio. ff. de donat. inter uirum & uxorem. l. hac edictali.§. optimè.C. de secund. nupt. l. si per impressionem. C. quod met.caus. Tertio,de contractu ad contractum. c. illo nos. de pigno. & c. ad nostram.de empti.& uendit.l.si sponsus.§.circa.ff.de dona. inter uirum & uxorem.l.codicillis.§. præstituto.de lega. ij.l.quamuis.§.si cum. & l. uir uxori.ff. ad Velleia.Adde not.per Bartolum in.l.quòd seruus.ff. de stipu.seru.in fine.de eo qui prohibitus est donare,habuit rem pro derelicto, ut ad alium perueniret gratis. Quarto, de nomine ad nomen.l.ij.§.tractari.ff. ad Tertull.& l.ij.de priuile. schola.libr.xij. & l.cum qui probabilem. C.de episco.& cleri. ubi dicitur, quòd presbyteri solent uocare concubinas,sorores, & filios nepotes: ut plenè not.in.c.auaritiæ, de electi. lib. vj. & l.filiæ meæ. ff. soluto matrimonio.l. iij.§. fin. de min. Quinto, per additionem, uerbi gratia: Statutum est: mensura non uendatur ultra sex denarios. Tabernarius uendidit unam castaneam cum dicta mensura pro decem denarijs. l. si libertas minore, C. de iureiurando. l. eos. §. si quis. C.de usur.l.athletas. §. prætor. ff. de infamibus. Multa tamen indirectè & per consequentiam, & per accidens fieri possunt, quæ per se & directè non fierent, ut ferrum & lapides naue uehi per aquam, quæ absque naui duci non potuissent: & aqua ab igne calefit, quæ per seipsam

calefieri

Circumuentiones legum.

calefieri non posset. & de materia directi & indirecti traditur aliquid in c. tuæ de procur. in antiquis ordinariè & plenè in. c. statutum. de hæred. libr. vj. Sexto, de modo ad modum. Nam prohibita disponi, non possunt poni sub conditione uel sub pœna. l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de uerb. oblig. l. Seius & Augerius. ff. ad legē falcid. & ibi Barto. & d. l. j. C. si pœnæ nom. fi. glo. in. l. pater. ff. de doli exceptione. dicens: quòd uerborum sophisticatio non potest naturam rei immutare. Septimo, de quantitate ad quantitatem: ueluti si statuto cauetur, quòd pœnæ non possunt exigi, modo quis promisit centum cum hoc pacto, quòd si intra annum sexaginta soluerit, intelligatur absolutus à resto. Nam uidetur illud residuum esse pœna, non sors, posita in fraudem statuti. Et hunc modum dicit Bal. cum infinitis alijs esse excogitatum per usurarios: ut ipse notat in. l. j. C. de his quæ pœnæ nom. & in. l. ij. ff. de iureiur. in repetitione, ubi plenißime de fraudibus usurariorum. Vel pone exemplum: Statuto cauetur, quòd donatio non ualet super quantitatem decem ducatorum sine insinuatione: modo quidam donauit unum maximum prædium, & dixit, quòd uolebat facere tot donationes quot sunt tabulæ uel iugera, an ualebit? & Bart. dicit, quod non, in. l. Modestinus. ff. de dona. per. l. quemadmodum. C. de agri. & cens. Hanc tamen regulam limita. Primo, si lex esset iniqua & irrationabilis, quia tunc esset licitum & honestum legem circumuenire: ut est textus optimus & notus in. l. j. C. de cad. toll. in principio. ibi: multas inuenientibus uias. circa quod tamen addas, quòd oportet legem esse rationabilem

bilem. §. erit autem lex. iiij. distinc. Ex quo infert Barto. in. l. uectigalia. de publi. quòd non est peccatum fraudare uectigalia instituta à principibus inferioribus, quia soli imperatori & papæ reseruata sunt. l. noua uectigalia. C. ne no. uecti. ubi uide. Secundo, limita ubi ille modus non ordinaretur directè ad illum finem uel effectum, sed ad alium, licet incidenter perueniretur ad prohibitum finem. l. non omne. ff. de statu libe. l. in testamento ita. ff. de condi. & demonst. faciunt optime notata per Barto. in. l. cætera. §. sed si peruenerit. ff. de lega. j. dicentem: Si statuto cauetur quòd nemo possit emere frumentū ultra usum proprium, sub certa pœna, modo aliquis credens se habitaturum in ciuitate per totum annum, emit frumenta necessaria pro toto anno: postmodum uenit casus & propositum recedendi à ciuitate post paucos dies, quærebatur an iste incidisset in pœnā, quia plus emerat quàm sibi erat necessarium, & dicitur quod non, quia eo proposito non emit ut legem circumueniret, sed casu fortuito contra legis uerba commissum est. Ad hoc optime facit. l. cum quidem. ff. de iure fisc. l. qui autem. ff. de his qui in frau. credito. & bene congruit quod dicit Paulus Iurecō. in. l. si quis eo animo. ff. de religio. & sump. fune. ubi textus notādus ad multa. Nō enim dicitur in fraudē facere, qui beneficio legis uti non uult, quia non iniuriā legi facit, qui suo iure uti uult, uel non: ut in reg. beneficium, de reg. iur. in. vj.

Septimum argumentum sumitur ex antecedente præparato ad id de quo disponitur. Omnis enim ferè res suum antecedens habet, per quod ad ipsam rem ordinatè peruenitur, ut uia ad fundum, per sponsalia

lia ad matrimonium, poſtulatione ad electionem, inſultu ad percuſsionem. Nam cum per ſe ſine fine ſuo inutiliter perſiſtant, rationi conſonat fini ſuo accedere debere. Ex quo ſequitur, quod ubi lex diſponit rem quampiam alicui pertinere, quòd ad eundem pertinere debent eius præambula præparatoria ex mente legis, ut eſt optimus textus per. c. Venerabilem. extra de electio. ibi: ad eum examinatio perſonæ pertineat, ad quem manus impoſitio, & in.c. inter corporalia. extra de translatio. epiſcop. §. ſicut. ibi, expreſſum non fuerat. de elect. & fac. optima lex fundi. ff. de act. empti. l. hoc legatum. ff. de lega. iij. & . l. Quintus. & . l. cum argento. & . l. uxori. ff. de auro & argento lega. Ad hoc optime facit. l. ad rem mobilem. & . l. ad rem legatam. ff. de procura. Ex quo etiam ſequitur, quòd uendita ſimpliciter re, uidetur etiam uendita ſeruitus eundi ad eandem rem. l. ſi aquæductus. ff. de contrahenda empt. l. iij. §. qui habet. ff. de ſeruit. ruſti. prædi. l. j. §. j. ff. ſi uſusfruct. pet. Ad hoc optimè facit gloſ. in. l. cum fundum. ff. de ui & ui arma. & ibi Bartolus, quòd licet mihi congregare homines cum armis, ubi mihi licet de iure offendere uel defendere. l. refectionis. ff. com. præd. & . l. oſſa. §. fin. de religio. & ſumpt. fune. l. ſcientiam. §. qui cum aliter. ad legem Aquil. & . l. qui exceptionem. de condi. indebi. Adeò autem præparatorium ſequitur naturam ſui principalis, ut ſi quis per non uſum amiſerit principale, amittit etiam præparatorium, etiam ſi eo uſus eſt: ut eſt textus ſecundum unam lectu. in. l. Labeo. ff. quemadmo. ſeru. amitt. quod eſt pectori figendum. Et qui non poteſt diſponere de re, non poteſt

poteſt diſponere de eo, per quod ordinatè peruenitur ad illam rem. l. ſi cui. ff. de aqua plu. arcend. Vbi Barto. dicit quod ciuitas quæ non poteſt cognoſcere de appellatione, non poteſt ſtatuere quòd à ſententijs non appelletur. ad quod optimè facit. l. j. §. ſi quis in ſuo. ff. ne quid in loco publ. l. j. §. j. de mort. inferen. l. uim facit. ff. de ui & ui arma. & . l. iij. ff. ſi quis aliqu. teſta. prohib. Per quas leges quidam conſuluerunt, maximè Petrus de Ancha. in cauſa archiepiſcopi Spaletenſis contra commune Spaleti, in cõſilio. lxxj. quòd dum quidam epiſcopus haberet molendinum extra ciuitatem, ad quod homines illius ciuitatis cõfluebant, poſtea dicta ciuitas ædificari fecit alia molendina intra ciuitatem, & dicta ciuitas ſtatuit, quòd omnes ciues qui cauſa molendini uaderent extra ciuitatem, tenerentur ſoluere in ingreſſu portæ certã mẽſuram, propter quod omnes homines ciuitatis deſinebant ire ad dictum molendinum epiſcopi, & confluebant ad molendina ciuitatis, ubi non tenebantur ſoluere, quòd tale ſtatutum non ualeret, quia quemadmodum non poſſent diſponere, quòd molentes in molendino epiſcopi ſoluerẽt certam menſurã, quia uiderentur ſtatuere ſuper rebus clericorum, ita non poſſent diſponere, quod uenientes per uiam ad molendinum, ſoluant: per ſuprà allegata, iunctis his quæ not. in. c. j. in fi. de immuni. eccl. li. vj. Contrariũ tamen uidebatur, quia poterant diſponere arcendo ſuos ſubditos in ſuo territorio. l. fi. ff. de decre. ab or. fac. Item licitum eſt cuilibet ſibi proſpicere, & ſuam conditionem facere meliorem, citra & extra rem, etiam cum aliena iactura. l. proculus. ff. de damno infecto. Item dicimus, quòd cui denegatur ius proban

Alii cõſilio. xi.

ius probandi, denegatur ipsa res probanda. c. sæpe. extra de resti. spol. l. si de possess. C. de proba. Vnde etiam prohibitus eligi, intelligitur prohibitus postulari: quia à quo remouetur finis, remouentur ea quæ sunt ad finem. in c. fin. de postul. in glo. Ad hoc facit, quòd qui prohibetur alienare, prohibetur facere contractum, per quem peruenitur ad alienationem: puta compromissum & transactionem. l. j. C. si aduers. transact. Bald. in l. præses. C. de transact. & melius in l. ad resolutionem. C. de præd. mino. Item qui non potest esse in iudicio, non potest facere actum prouocatorium ad iudicium. l. de pupillo. & ibi Bart. ff. de no. ope. nunc. no. per Bart. in l. inter. ff. de bono. poss. quæ habeo pro notatu dignis, præsertim quia sunt quotidiana: ad quæ est animaduertendum. l. legaui. ff. de liber. lega. Ad hoc optimè facit. l. oratio. ff. de sponsalibus. l. si quis tutor. §. quamuis. ff. de ritu nupt. quòd prohibitus contrahere matrimonium, intelligitur prohibitus cõtrahere sponsalia. Sed huic obstare uidetur, quòd quidam prohibentur contrahere matrimonium, qui tamen non prohibẽtur contrahere sponsalia. c. j. de sponsalibus impub. cum similibus. & in. l. si quis officium. ff. de ritu nupt. l. solet. §. quæ uirum. ff. de his qui not. infa. Respondetur quòd illud ideo permittitur, quia speratur de habilitate, & ita perueniat ad suum finem: secus si non speretur quòd perueniret ad finem, scilicet ad matrimonium, ut in dictis locis notatur, maximè in. d. c. solet. & sic matrimonium magis differtur quàm aufertur. Sed si quæratur an priuilegium concessum marito uel uxori intelligatur etiam cõcessum sponso uel sponsæ, potius esset legem

legem extendere ad similem casum siue parem, quàm legem secundum mentem declarare. l. si sponsa. ff. de iure do. l. assiduus. in fi. ff. qui po. in pig. hab. & l. nisi. C. de bo. mat. c. quemadmodum. extra de iureiur. Octauum argumentum, comprehendi plus esse, uel intellectum esse, quàm scriptum, colligitur ex accessorio eius, de quo in lege uerbis expressum est. Nam cum accessorium sine principali non existat, siue subsistat, naturale est, quòd prohibito siue concesso principali, intelligatur prohibitum siue concessum eius accessorium: ut in regula. cum principalis. de reg. iur. & in reg. accessorium. de reg. iur. in vj. & in. l. non dubium. ff. de legib. & optimus text. in. l. ij. C. per quas person. nobis acq. Item quemadmodum aliquid datur principali, intelligitur datũ accessorio. Instit. qui tut. da. poss. §. certæ rei. Sed notandum est quod aliquid esse accessorium uel principale potest intelligi multipliciter. Primo, ut est principium & origo ad ea quæ exinde oriuntur, tunc sublato uel mutato principali, mutatur & tollitur omne nascens ex eo, de quo dictum est suprà in quarto argumento. Secundo modo, prout sunt præparatoria ad suum finem, de quo suprà proximo argumento dictum est. Tertio, prout sunt species accessoriæ ad partes substantiales, de quo dixi in tertio argumẽto, ut est sella ad equum: ut. l. ædiles. ff. de ædil. edic. & gẽma ad annulum. l. & si nõ sint. §. perueniamus. ff. de aur. & arg. lega. Quarto, prout una res accumulatur alteri ad eundem finem: ut. l. si stipul. ff. de usu. l. sed si. ff. de acceptila. & de hoc dicetur infrà, argumento. xj. l. solent. & l. quæsitum. ff. de tute. Quinto, prout una res incidit in aliam

Aliquid esse accessorium uel principale, quot modis intelligatur.

alíam principalem:puta,ſi filius defuncti agat petitione hæreditatis contra detinentem hæreditatẽ, reus excipit quòd non eſt filius,uel quòd ſit ſeruus,uel legitime exhæredatus,uel ſpurius,uel alioqui incapax. de qua materia not.in.l.j.C. de or.iud. & in.l.iij.ff. de præuaric.c.j. de ord.iud. & tunc illi conceditur cognitio cauſæ incidentis,etiam ſi ſit talis,quæ principaliter cognoſci non potuiſſet:quia principale trahit ad ſe acceſſoriũ.l.quoties. C.de iudi.& ibi not.l.interdum.§.qui furem.ff. de furt. cum ſimilibus.c.tua.extra de or.cog.fac.l.quædã.& ibi no.ff.de acq.rerum do. An legato nomine debitoris uideatur legata actio hypothecaria, uide Bart.in.l.ſi hæres.ff.ad Treb.& l.hæres à debitore.ff.de fideiuß.Amplius,quæſtio incidens debet cognoſci ſummarie,ſi ſummariè cognitio incidit,licet de natura ſua deberet cognoſci plenariè.clc.diſpendioſum.de iud.quia pars debet cõuenire ſuo toti.arg.l.eum qui ædes.ff.de uſuca.& optimus tex.& ibi Bal.in.l.ſi quando.C.de teſti.in prin.& hoc tam quo ad proceßum, quàm etiam ad modum probandi.Niſi cauſa principalis in odium alicuius cognoſceretur ſummariè contra formam & regulas iuris communis:tunc licet in cauſa principali ſufficerent nõ legitimæ probationes & fama tantum, uel iuramentum aduerſæ partis, uel admitterentur teſtes inhabiles, puta inimici, infames &c.tamen in cauſa incidenti requirentur probationes legitimæ:ut no.in.l.fi.C.unde ui.& in.c.fi. extra, quod met.cau.& Bar.in.l.quæſtionibus.ff. ad leg.Iuliã maieſtat.& in.l.ſolent.in fi.ff.de alim.le.per.l.cũ hi.§. ſi uni.& .§. ſi non minus.in fi.ff. de tranſact. fac.opt.l. quod

quod uerò contra.ff.de legibus. Sexto,prout una res ſequitur aliam rem ut principalem,ut eſt dos ad matrimonium,legatũ ad hæreditatis aditionem,bona externa ad perſonam,fideiuſſor ad principalem debitorẽ,hypotheca ad principalem obligationem:tunc ſine dubio acceſſoriũ non poteſt oriri ſiue conſtitui,niſi prius cõſtituto principali.Vnde prohibito principali prohibetur & acceſſorium.l.qui contra.C.de inceſt.nup.l.cum.l.ff.de fideiuß. l.j.in fi.ff.de uulg.& pup.ſubſtit.Inſtit. de lega.§. ante omnia.d.l.non dubium.cũ ſimilibus.l.ij.C.per quas perſo.acqui.Item fructus ſeparati ad fundum: unde præſcripto fundo nõ poteſt conueniri de fructibus.l.eos in prin. C.de uſur.l.cum quærebatur.in fi.C.unde ui.Bal.in.l.terminato.in prin.C.de fruct.& lit.exp.facit opt. tex.in.l. ex diuerſo.§.j.ff.de rei uend.An autem facta ceßione cõtra principalem uideatur ceßum ius contra fideiuſſorẽ & pignora:uide Bar.quòd ſic,in.l. ſi hæres pœnã.ff. ad Treb.per.l.ſi inſolutum.C.de act.& obl.Item dote conſtituta marito licet quo ad uxorem intelligatur donatio, tamen non requiritur inſinuatio, ut eſt text. & ibi Bart.in.l.cum quidam.C. de iure dot. Singulariter facit l.iij.ff.de tuto. non obſtat.c.cum contingat. de iureiur. cum ſimilibus : quia iuramentum eſt potius accumulatum quàm acceſſorium, de quo infrà in argumento.xij. Itẽ illud ex autoritate maioris legis, propter maius uinculum, cum ſint præponenda bona animæ omnibus bonis corporis,ut ibidem notatur. Nam magis dignum trahit ad ſe minus dignum.l.cum prætor.de iudic.& Inſti. de rerum diuiſ. §. ſi quis in aliena.c. quòd in dubijs. de

 conſec.

conscer. eccl. uel alta. & l. præcipimus. uer. sane. in fi. C. de appel. Sed dubium est postea quàm principale ortum est, & postea auferatur, an sit sublatū eius accessorium: & regulariter intelligitur rem sublatam, per leges suprà allegatas. Hoc tamen singulariter fallit, ubi accessorium excederet suum principale, ueluti si per insultum imponatur maior pœna, quàm pro uulnere, si insultando uulnerans punitus sit, de uulnere, tamē poterit puniri de insultu in eo quo exceditur pœna insultus. ita singulariter dixit Bal. in l. nunquam plura. de pri. delict. in. iiij. col. per l. hæres à debitore. §. quòd si seruus. ff. de fideiuß. & l. debitor. ff. de separa. Item adde ea quæ dixit Bart. in. l. j. de uulg. & pup. in quæst. An uulgaris contenta in pupillari ualeat ultra tempora pubertatis. & ad prædicta Bal. in l. j. in. ij. col. in uerbo, Quæro testator legauit mihi nomē. & eundem Bald. per tex. ibi. l. si is. C. de præd. mino. Sed quia nō est nostri propositi, scilicet ad amplianda uerba legis, ideo omitto eius faleritias. Septimo, prout tacitum continetur sub expresso: ut. l. ij. ff. de uulg. & pup. subst. & ibi Bar. uide in regula, tacitum. Illud quoq; prætereundum nōn est, quòd accessorium sequitur naturam sui principalis, non propriam: ex quo sequitur, quòd quanquam minor non poßit alienare bona immobilia sine decreto iudicis & tutoris, ut in ti. de præd. mino. l. j. & seq. tamen si ingreditur monasterium, intelligūtur omnia bona sua absq; aliquo decreto uel autoritate translata in monasteriū. c. in præsentia. extra de prob. no. in Authen. ingreßi. & Authen. si qua mulier. C. de sacrosan. eccl. fac. l. iij. C. si pend. app. & l. j. & l. quod dicitur. ff. de auto. tu.

Accessoriū naturam sui principalis, non propriam, sequitur.

Item

Item sequitur quòd contractus in quo pactum apponitur præter eius naturam, non tamen contractus transit in alium contractum, sed remanet in suo nomine. l. j. §. si rem. & seq. ff. depo. Item sequitur, quòd ubi lex requirit quod aliquod principale probetur per scripturam, quòd accidentia uel accessoria poterunt probari per testes: iuxta not. in. l. fin. C. de edict. diui Adri. toll. principale debet ostendi in scriptis, scilicet testamentum: tamen aditio hæreditatis potest probari per testes, quod est notandū. Circa hoc tamē uide tex. in Authen. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. eccl. Item sequitur quòd iudex potest dare tutorem pupillo sibi subdito, licet bona sint extra territorium. l. propter litē. ff. de excus. tut. & similiter iudex potest dare curatorē adulto sibi non subdito, si bona sint in suo territorio. Et iudex si interdicit administrationem prodigo, extēditur etiam ad bona extra territoriū. l. nisi forte. ff. de castren. pec. Ex quibus etiam inferri potest, quòd iudex litis poßit dare curatorem specialem minori ad litem, licet non subdito. c. si annum. §. j. de iud. lib. vj. Sed principale non recipit naturam à suo accessorio. l. ex pupillari. ff. de uulg. & pup. & l. petens. ubi Bart. & l. si pacto quo pœnam. C. de pac. l. quod principi. & l. Augustæ. de legat. ij. l. post legatum. §. qui principale. ff. de his quib. ut indig. & l. ij. de liber. leg. Vnde causa cōmissa uicario episcopi, non transit ad successorem. Ad hoc optimè facit quod not. Bar. in. l. fundi uenditor. ff. de acq. poß. in fi. & uide infrà de subrogatione, an dispositū in principali trahatur ad accessoriū. Nonū argumentū sumitur ex antecedente eius de quo in lege expreßè cauetur:

nam

nam qui uult conſequens,uult antecedens neceſſarium ad
illud conſequẽs:ut Inſtit.de hære.inſti.in prin.& l.illud.
ff.de acq.hær.l.ſi itẽ.ff.de ſerui.l. ſeruitutes.§. ſi domo.
ff.de ſer.ruſt.præd.l.quinta.& l.hoc iure.§.is qui.& l.
fi.ff.de aqua quoti.& æſtiua.& tex.optimus in.l.refe=
ctionis.in prin.ff.com.præd.l.fi.C.ubi & apud quos.&
ibi Doctores dicentes, quod qui non poteſt aliquẽ in in=
tegrum reſtituere,non poteſt declarare aliquẽ eſſe reſti
tuendum.Item cum lex dicit aliquid eſſe obſeruandũ,ui=
detur innuere quod detur actio & remedium, ſine quo
obſeruari nõ poßit.l.ſtatuta.de acq.rer.do. Item ubi lex
prohibet executionem, intelligitur prohibere contractũ
obligationis & actionis.Bar.in.l.cũ lex.in fi.de fideiuß.
& optime in.l.quidam conſulebat.ff.de re iud. & gloſ.
ſing.in.l.j.C.de do.promiſ.quia promißio uſurarũ dotis
facit præſumere promißionem dotis.l.j.ff. de fund. dot.
facit ad hoc.l.qui in futurũ.ff.de pact.l. hoc modo.ff.de
cond.& demon. Vnde etiam cum lex factum irritat uel
annullat,intelligitur id factũ prohibere.l. prætor.§.j.ff.
de ope.no.nun.& ibi no.Sed notandum eſt,quòd multi=
pliciter contingit eſſe antecedens. Antecedens multipli=
citer proponitur.Primo,quod tempore. Secũdo,quod lo
co.Tertio,quod natura habitus priuati.Item ſimplex du
plo,pars toto.Quarto,dignitate.Eodẽ modo dicitur cõ=
ſequens & ſimil.Primo,quando duo ſe inuicẽ habẽt per
ordinem neceſſarium,ita ut cõſequens eſſe nõ poßit, niſi
antecedens præceſſerit:& tamen unũ nõ oritur ex alio,
ut in præſenti loco.Secũdo,ut genus ad ſpeciem, pars ad
totum.Nam genus ſpeciem per totũ præcedit ſicut ſim=
plex

plex compoſitum.Tertio,ut origo & principium præce
dit finem,& ea quæ ſequuntur ex eis,de quibus ſuprà di
ctum.Quarto,ut principale ad acceſſoriũ:de quo ſuprà.
Quinto,ut præparatoria & ea quæ ſunt ad aliquẽ finẽ,
præcedunt ſuũ finem.Sexto,ut habitus ad priuationẽ,&
in hoc loco lex diſponens de uno trahetur ad aliud, non
eo,quia unum præcedat alterũ. ſed quia paris potentiæ
eſſe ſolent.nam ad eundẽ pertinet priuatio ad quẽ habi
tus.de offi.procon.l.ſolẽt.de reg.iur.l.nihil tam natura.
& l.eius eſt uelle.& ff.de acq.hær.l.is poteſt. & l.ij.
de re.iud.ff.& tex.opt.in.c.prudentia.§.& cæterũ.ex=
tra de offi.dele.fa.l.ſi mihi & tibi.§.in legatis.cũ infini.
cõcordan.de leg.j.Vnde etiã dicitur,quòd priuatio præ=
ſupponit habitũ.l.decem.ff.de uerb.obl. & l.manumiſ=
ſiones.ff.de iuſt.& iu.Septimo,ut exẽplar ad exẽplatũ.
l.in teſtamẽto.ff.de cõdi.& de.ubi dicitur, quòd ubi nec
eſt nec fuit exẽplar,ibi non eſt nec fuit exemplũ ſiue exẽ
platũ.l.humanitatis.C. de impu.& alijs ſubſt.& muta
to exẽplari,mutatur eius exẽplatũ.Nã legitima debetur
parẽtibus in bonis filiorũ,exẽplo filiorũ in bonis parẽtũ
l.nã etſi parẽtibus. de inoffi.te.Vnde aucta uel diminuta
legitima filiorũ,intelligitur aucta uel diminuta legitima
parentũ.Authẽ.nouißimè.C.de inoffi.te. & eodẽ modo
legitima filiorũ arrogatorũ.l. ſi arrogator.de adop.fa=
cit opti.l.fin.C.de inof.do.& l.j.C.de inof.do. Octauo,
ut ſubrogatũ ad id ĩ cuius locũ ſucceßit,de quo infrà ꝓxi
me dicã.Nono,ut primũ ad ſecundũ:unde ſi ſedes,quæ cõ
ſueuit eſſe prima,facta eſt ſecũda,quæ fuerat ſecũda eſſe
cta eſt tertia. Decimũ argumentũ ſumitur à cõſequẽti

 nam

nam cui datur antecedens, uidetur esse conceßum conse- quens, sine quo antecedens esse non posset. ff. de iurisd. om. iud. & ibi not. & in c. ij. extra de preca. ubi dicitur, quòd cui conceßum est pacem inire, uidetur ei cõceßum, quòd poßit pœnam apponere pro pace obseruanda: & cui mandatur facere compromißum, uidetur mandari ap ponere pœnam pro compromisso seruando. l. non distin- guemus. §. de officio. ff. de arb. & not. Bar. in. l. ambitiosa. ff. de decret. ab ord. fa. & cui denegatur antecedens uide- tur denegatum & consequẽs, quod sine antecedente esse non potest: ut ostendit tex. in. l. legi. ff. de except. rei iudic. Vnde etiam dicitur: cui denegatur contractus, denegatur etiam ratihabitio & confeßio talis cõtractus. l. cũ quis. & ibi Bart. C. de decur. lib. x j. facit etiam optimè. l. quidã consulebat. ff. de re iud. quod not. optimè facit. l. j. C. de bo. pe. sub. lib. x. & ibi gl. & Bar. quod cuius rei prohibetur petitio, eius non ualet conceßio. Vnde si statuto aliquid prohibetur proponi in consilio, prohibetur & reforma- tio super eodẽ. Notandum etiam est, quòd aliquid dicitur consequẽs dupliciter: sicut & principale dupliciter intel ligitur. Vno modo inspecto modo naturæ. Verbi gratia: Verberatur filius, certe ipse filius principaliter iniuria- tur, & pater per consequentiã. l. j. §. j. ff. de iniu. Secundo, inspecto intellectu finis dicitur principiũ. Exemplũ: Mã dator & fideiussor licet ante reũ intercedant, dicũtur te neri accessoriè, reus principaliter: quia ad hunc finẽ intẽ tio contrahentiũ tendebat. Vnde etiã si fieret aliquid ad duos fines æqualiter, respectu cuiuslibet diceretur princi paliter fieri. Vnde si filio fieret iniuria ab eo qui sciebat eum

Duobus modis aliquid conse- quens dicitur.

eum esse filium, & talis etiam causa patris eum offende- rit, lex utriq; principaliter dat actionem iniuriarũ. l. eum. §. fi. & l. j. §. adeo. ff. de iniurijs. Item notandũ quod du- pliciter est cõsequens: unum, quod sequitur necessariò uel probabiliter, & de isto nunc intelligitur: aliud, quod sequi tur causaliter uel poßibiliter, & tunc nõ fiet interpreta- tio: arg. l. negocia. ff. de nego. gest. ubi noua negociatio, quæ se potest habere ad lucrum uel damnum, non debet institui. Item debet intelligi de antecedẽte siue cõsequen te proximo, non de remoto per multa media. arg. l. lege cẽsoria. §. ij. ff. de uerb. sig. & l. ut quis. ff. de aur. & arg. lega. Ita no. dixit Bar. in. l. ambitiosa. ff. de decre. ab ordi. fac. Adde. l. procuratores. §. si propter incẽd. ff. de tribut. qui textus est ualde notabilis ad hoc. Vndecimũ argu mentum sumitur à subrogatis: nam quæ disponuntur de aliqua re, intelligũtur esse disposita in re quæ in loco eius succedit & subrogatur. l. j. C. de offi. eius qui uic. alte. ge. l. si iudex. ff. de iud. l. uetus. §. fi. ff. de usufr. l. non solum. §. penul. ff. de alie. iudi. mut. causa fac. l. si donare. §. j. ff. de do. inter uir. & uxo. l. si creditor. §. j. de lega. j. l. impera- tor. §. fin. & §. seq. de leg. ij. & l. pater inter filios. ff. de adimen. leg. l. filio. §. Titia. ff. de cond. & demon. & opti mus textus in. c. maiores. de baptis. Scire quoq; oportet multipliciter aliquid dici subrogatum alteri. Primo, per modum suppletionis: puta, quia actio producta certis ca- sibus non competebat: unde suppletur alia actio in illis casibus, in quibus prima actio deficiebat. Secundo per modum substitutionis: puta, quia aliquid introducitur in locum extincti. Tertio, per modum cumulationis: puta, quia

Aliquid subro- gatũ alteri quot modis dicatur.

quia actioni inuentæ alia actio cumulatur ad idem, & in eodem casu. Quarto, per modum prorogationis uel renouationis: puta, si tempus locationis uel compromissi prorogatur, uel finito tempore contractus, compromissi & locationis renouatur. Quinto, per modum translationis: ueluti, quando quod in uno, transfertur in aliud: uel, quod una forma consistit, in aliam formam transformatur. Et primo casu subrogatum, sapit naturam eius cui suppletur, scilicet quo ad effectũ, ad quem suppletur. l. j. §. hæc actio. ff. si quis liber esse iussus fuerit. & ibi plenè not. l. hæc actio. ff. si quad. pauper. fecisse dicatur. Quo autem ad alia, non sapit naturam eius: posset enim esse quòd una actio esset perpetuata, alia temporalis per diuersos autores: ut in. d. §. hæc actio. Sed fallit ubi aliquid esset specialiter expressum in re subrogata, quia tunc nõ extenderetur ultra casum specialiter expressum: ut. d. §. hæc actio. nam in illa actione erat expressa pœna dupli, ideo non habet eam naturã, quã habet actio furti, ut condemnetur in quadruplum, si deprehendatur: secundum glo. & Bar. in. d. l. j. in princ. quod est multum notandum ad plura statuta: quia supplent iura communia, ut non recipiant interpretationem ab ipso iure communi, in eo quod specialiter est expressum in statuto. Secundo casu similiter sapit naturam eius, in cuius locum est substitutum, in eo quo fit substitutio: ut. l. j. §. j. ij. & iij. C. de rei uxo. act. & Insti. de acti. §. fuerat. l. aliam. ff. de noua. l. omnino. in princi. & fi. C. de inoffi. testam. quod intelligitur in his quæ sunt de natura ipsius rei, secus in his quæ accedunt extrinsecus, utpote pœnæ, usuræ, fideiussio. l.

emptione

emptione. & l. nouatione. de noua. l. si in pignore. ff. de fideiuss. Item grauamina quæ imponuntur hæredi, intelliguntur repetita in substituto. l. à filio. ff. de leg. j. quod tamen intellige, nisi sit præsumptio diuersæ uolũtatis respectu personarum. arg. l. si ita. ff. de ma. test. de quo in. l. dicit imperator. ff. de lega. j. ubi textus magistralis in hac materia. Tertio quoq; casu, sapit naturam eius in eo quo subrogatur si accumulatur accessoriè ex eadem causa & ad eandẽ rem. l. si eum. §. qui iniuriarũ. ff. si quis caut. Similiter intellige quo ad naturam primordialem ipsi rei cui accumulatur. l. item ueniunt. §. cum prædiximus. ff. de pe. hære. & dixit gl. & ibi Doctores in. l. certi cõdictio. in prin. ff. si cer. pet. pro quo optimè facit. l. is qui opem. & ibi Bar. ff. de fur. dicens, quòd licet fur si deprehendatur, condemnetur in quadruplum, tamen præstans opem nõ debet comdemnari in quadruplum, licet dicatur quòd fur & præstans opem pari pœna puniatur. Pro hoc etiã facit quod not. Bar. in. l. sanctio legum. ff. de pœn. ubi dixit, quòd si statuto cauetur quòd offendens aliquẽ de nocte condemnetur in duplum eius in quo condẽnaretur si offendisset de die. Item alio statuto, quòd offendens in platea, cõdemnetur in duplũ eius in quo fuisset cõdemnatus, si alio loco offendisset: Modo quidã offendit Seium de nocte, & in platea, an debeat duplicari pœna cũ omni qualitate. Bar. determinat, quòd nõ: quia tantum duplicatur pœna originalis, non pœna loci uel noctis: per prædicta, prope finẽ. Quarto quoq; casu sapit eius naturam: ut. l. in rebus. §. item qui precario. & l. ite quæritur. §. qui impleto. ff. locati. Sed notandum est q̃ aliud est prorogare,

aliud

aliud est renouare:ut.l.iij.in princ.ff. de dam. infec.l.penul.§.uxor.ff.sol.ma.l.sed si manēte.ff.de precario.quod notandum propter clausulas quæ apponuntur in compromißis,scilicet quòd poßint prorogare &c. Quinto similiter casu,quod erat in uno, uidetur cum omnibus conditionibus translatū in alium.de quo in.c. translato.de constit.l.ulti.C.de legit.hæred.l.omnes.C. de præscrip.xxx. ann.& optimus textus in. l.in contractibus. in princ.C. de nō nu.pe. Vnde infertur per doctores,quòd si præscriptio.xxx.ann.transfertur in.x.annos,erit eiusdem naturæ & qualitatis qualis erat in tēpore legis fi. C.de tēpo.in integ.restitu.& Ang. in.l.sicut.C.de præscript.xxx.ann. & gl.in Authent.hodie.C.de appellationibus.dum dicit: Tempus appellandi alteratum tenere naturam primæui temporis.quod similiter limita,prout prædicta limitatur.

Duodecimum argumentum,comprehēdendi plus esse intellectum quàm dictum, est ab adiunctis. l.quædam. ff. de acq.re.do. Quibus adde quod singulariter notatur in l.si duo patroni.§.Marcellus.ff.de iniurijs.l.ij.ff.de rescin. uendit.l.petendæ. C.de tempo.in integ.resti.pe.Bar.in.l.j. ff.de ope.no.nunc. Item licet frater contra fratrem inuitus cogi non poßit esse testis, tamen quando producitur pro fratre,potest cogi etiam cōtra fratrem dicere,ut sint pares,glo.& Doctores in.c.cum nuncius.& in.c.fraternitatis.de testi.& est optimus textus in.c.quanto.de iud. & l.iij.in princ.ff.de leg.tuto.& ibi Bar. dicens,quòd si ex forma statuti mutetur ius commune in gradu siue modo succedendi,eodem modo intelligitur esse mutatum ius in modo deferendi tutelas: quia tutela hæreditati adiuncta est,sicut onus ad commodum,& damnum ad lucrum l.secūdum naturam.ff.de reg.iur.l.tutelas.ff.de capi.di.l. quo tutel.ff. de reg.iur.Insti. de societ.§.illud.uide suprà cum reliquis,& glo.& Bart.omnino in.l. quia poterat. ff. ad Trebell. & regula:quem non honoro non onero.l. quidam. C. de fideicōmiß.facit textus in.§.ex ijs autem. cum uulg.in Authent. de hæred. quæ ab intestato.Vnde etiam dicimus,quòd concesso uno,uidetur etiā conceßum adiunctum,sine quo concessum esse non potest. l.si stipulatus fuero per te non fieri.ff.de uerb.oblig.Instit.de usu & habit.§.item is.Ad hoc facit.l.quòd dicimus.ff.de solut.& l.cōtinuus.§.illud.de uerb.oblig. ubi dicitur,quòd quando aliquid indistincte promittitur, intelligitur esse promißum tantū tēporis,& loci spaciū siue tāta dilatio quo res fieri potest. l.si mihi & tibi. suprà de leg.j.facit c.consuluit.de offic.deleg. Inde etiam dicitur,quòd faciēs iniuriam uxori uel filio dicitur facere iniuriam marito uel patri.l.j.ff.de iniur.l.j.C.de in ius uocan.l.isti quidem.ff. quod met.cau.optimus textus in.l.ij.ff.de lib.caus.ibi ad nostram iniuriam porrigitur. & optimus textus in.l.iij. §.nunc.de liber.lega.Ad hoc optimè facit.l.j.§.item ruina.ff.de incen.rui.naufr.ibi: ex adiacentibus.& d.l.j.§.j. eo.titu. Tertiumdecimum argumētum,ab unione eius de quo disponitur,scilicet in quo unita sunt:in. c.j.ne se. uacan.li.vj.c.recolentes.extra de statu monacho.& in.l. ij.§.si cohæredis mei.& ibi Bar.ad.l.falci.facit optimè.l. non dubito. ff. de cap.& post. reuer. cum enim duæ res unica factæ sint,non debent diuerso iure censeri.l.eum qui ædes.ff.de usuca.& l.quædam.ff.de acqui.rerū domi.cum simi

simil. Et incrementum sapit naturam sui principalis. l. si ergo. ff. de publ. ff. de excu. tut. l. idem Vlpianus. & de administ. tuto. l. quot. §. si insulæ Italiæ. ff. de iud. l. etiam. ff. de iure do. si conuenerit. ubi uide Bart. ff. de pigno. act. l. in rem. ff. de rei uend. l. gemma. ff. ad exhibend. Quartūdecimum argumentum à parificatis siue commensuratis: nam quoties duo ita sunt parificata uel commensurata, ut quod statutum sit in uno, intelligatur esse statutum in alio, tunc siquidem lex noua aliquid disponit in eo, in quo sunt parificata uel commensurata, extenditur ad aliud. l. j. de leg. j. & ibi not. & notat glo. in. l. quod uero contra. ff. de legib. & in. l. si quis seruo. C. de fur. & l. Marcellus ff. ad Trebell. & in Authent. si cum testator. C. ad. l. falcid. & l. nam etsi parentibus. ff. de inoffi. testa. & not. gl. in. l. eum qui. in prin. & in. §. quod ait prætor. ff. de publ. facit regula, non debet actori licere &c. & l. fœminæ. & l. generali. C. de secun. nup. l. si. C. de fruct. & lit. ex. & in l. j. C. de reput. quæ fi. in iud. in integ. restit. not. Bar. in. l. j. §. j. de no. ope. nunc. & in. l. damni. §. Sabinus. ff. de dam. infect. & l. ij. ff. quod quisque iur. Argumētum similiter sumitur ex citharis: quoniā ubi chordæ sunt secundū proportionem consonantiæ positæ, si una chorda altius tendatur, necessarium erit cæteras chordas altius tendere, ut sonorum fiat debita proportio, alioquin fieret dissonantia. Vnde dicitur, ut cum licitum sit sine insinuatione donare certam quantitatem laico, & eius duplum donare ecclesiæ, si statuto augeatur quantitas in laico, uidetur gradatim aucta in ecclesia: ut dixit glos. Butri. Cin. & Barto. in. l. illud. C. de sacrosanct. eccle. De cuius tamen ueritate

ueritate uide Bar. & cæteros ibidem. Item tutela est commensurata pupillari ætati, & cura adultæ ætati: unde mutato tempore pupillaris ætatis, intelligitur mutatū tempus tutelæ. Instit. quib. mo. tutela finiatur, in princ. & l. indecoram. C. quando tuto. uel curat. esse desi. Similiter iurisdictio dicitur æquata territorio. l. fin. ff. de iuris. om. iud. Hanc tamen doctrinā limita, in his quæ natura possunt parificari congruè: ut notat glo. not. Instit. de adop. §. fœminæ. in uerbo amissorū. Nam adoptati à fœminis, non fiunt in potestate fœminarum. de iure mulieres non habēt filios in potestate, licet de natura adoptionis sit, ut filij transeant in potestatē adoptātis: & sic licet adoptio facta per fœminas sit ad similitudinē adoptiōis masculorum, tamen non operatur in his quæ de natura actus non sunt. fa. l. j. §. lex. ff. ad legem falcid. ubi dicit Barto. Pone, statuto cauetur, quòd coniuncti teneantur compromittere lites in proximiores: postea alio statuto cauetur, quòd statuta quæ loquuntur in coniunctis habeant locum in extraneis: modo duo extranei litigantes non habent proximiores, certè non in hoc comprehenduntur. facit optimè. l. ita autem. & ibi Barto. ff. de admini. tuto. & optimus textus in. l. ædiles. §. loquuntur. ff. de ædil. edicto. In quibus legibus probatur, quòd lex quæ non extenditur, non comprehendit eum casum ad quem uerba legis non possunt adaptari. Secundo limita in his in quibus non est expressa differētia: ubi autē esset expressa, tunc per talē clausulam, quod in omnibus & per omnia adæquantur, non intelligitur uelle tollere illas differentias per dictā. l. ædiles. §. loquuntur. & l. doli clausula. ff. de uerb. obliga. & l. san

A fœminis adoptati, in earū potestatem nō fiunt.

& l. sanctio legum. ff. de pe. ubi dicitur quòd clausula generalis non extenditur ad specialiter expressa, cui adcommodatur per uerba comparatiua uel similitudinis: utputa quòd præstans opem puniatur perinde ac si principaliter deliquisset: quare non corriguntur leges facientes differentiam inter præstantem opem, & principaliter delinquentē. l. j. & ibi. glo. & Bart. ff. de recept. ubi dicit esse notandum ad multa statuta. Tertio, limita in his esse parificata, quæ sunt primordialis naturæ, secus in accidentalibus, argumento eorum quæ suprà dixi de subrogatis. & pro hoc facit tex. in. l. utrum. ff. de petit. hæred. & ibi Ang. ad quæstionem de statu. quem uide. & idem Ange. in. l. si cum exceptione. ff. quòd me. caus. Quarto, limita ubi parificatur iure communi, secus ubi parificatur iure speciali & exorbitanti à iure: puta, quòd contumax habetur pro confesso: nam tunc non erit infamis, licet confessus crimen habeatur infamis: secundum notata per Docto. in. l. infamem. ff. de pub. iud. & l. etiā. C. de furt. per Bald. Vnde mihi non placet opinio Baldi dicentis, quòd tali modo confitens, scilicet per contumaciam, non possit appellare: quia à fictionibus lex non extenditur ultra casum uerbis expressum, fac. optimè. l. eum qui. ff. de iniur. l. qui repudiantis. ff. de inoffi. testa. l. eius qui delatorē. ff. de iure fis. Quinto limita, nisi per talē parificationem sequeretur aliquod absurdū. Verbi gratia: Statuto cauetur quòd filiusfamilias publica negocia tractans, habeatur pro patrefamilias: uel, quod mulier nupta extra urbem, habeatur pro ciue, quia habebit locum in his quæ sunt iuris: secus in his quæ sunt facti. l. in bello. §. factæ. de cap.

& postl. re. Item non habebitur prout uerus paterfamiliâs, quia sequeretur, quòd aliquis esset partim sui, partim alieni iuris, quòd est absurdum, contra. l. quæritur. ff. de statu hom. Ex quo sequitur, quòd statutum loquēs de patrefamiliâs ex forma statuti, nō extenditur ad filios habitos pro patrefamiliâs: ut not. Bar. in. l. si maritus. l. ij. §. legis Iuliæ. ff. de adul. ubi uide. & omnino Bald. in. l. siue possidetis. C. de proba. ubi not. disting. Illud omnino notatu dignum est, multum interesse, an duo adæquentur adinuicem: quia tunc quicquid una res habet plus altera uel minus, intelligitur alteri esse attributum uel diminutum. l. j. de leg. j. & ibi Bar. in. l. ij. C. commu. de leg. §. nostra autē. in Authent. in successione. & ibi not. C. de leg. hære. an uero una res adæquetur ad aliam, ac si adæquētur adinuicem: quia tunc illi cui fit adæquatio nihil additur uel diminuitur, sed tantum rei adæquatæ attribuitur, quicquid est plus in ea ad quā fit adæquatio. l. princeps. ff. de legib. Vnde si statuto scholares adæquētur ciuibus, si scholares habebant aliquod priuilegium ultra ciues, nō intelligitur esse ablatum scholaribus, uel additū ciuibus, dixit Bar. in. l. ij. §. emancipatis. ff. de contra tab. per illū tex. Item si nobilis sit priuatus nobilitate, & adæquatus sit plebeis, non tamen erit exemptus ab oneribus quæ nobiles sustinent, ut. l. j. C. de infa. lib. x. & Bart. in. l. j. C. de dig. lib. xij. in uer. ex his infero mirabilem conclusionem, quia inducta in odium, non debent operari fauorem. l. nulla ratio. ff. de legib. Et ex prædicta etiam regula inferūt Doctores ad quæstionem: Statuto cauetur, quòd fur conuictus per famā debet puniri, uel usurarius conuictus per

Multum interest, an duo adæquentur adinuicem: an uero res una adæquetur ad aliā, ac si adæquarentur adinuicem.

famam debet condemnari, quod similiter per famam con
trariam poterit se purgare, per regulã: Non debet acto=
ri licere &c. & per reg. quòd priuatio & habitus eius=
dem potentiæ esse debent. l. eius est uelle. de reg. iur. &
l. qui condemnare. ff. de re iud. & l. nihil tam naturale.
de reg. iur. & in. c. j. extra de reg. iur. Ex quo etiam infer
ri potest: Si statuto cauetur, quòd mulier non possit se
obligare, quòd non poterit alium liberare. Quintum=
decimum argumentũ est in correlatiuis, propter eorum
paritatem. Nam lex statuens aliquid in uno correlatiuo,
intelligitur idem statuere in alio, in eo in quo sunt corre
latiua, per paritatẽ. Vnde si res aliqua prohibetur uẽdi,
intelligitur etiã esse prohibita emi: ut. l. j. C. de cupres. lib.
xj. & Bar. in. l. fi. ff. de accep. & res prohibita locari, in=
telligitur esse ꝓhibita cõduci. c. j. extra de loc. & c. præ=
terea. de iur. pat. & si prohibetur sciẽtia magica doceri,
prohibetur etiam addisci. l. ij. & l. culpa. C. de malefi. &
mathe. Ad hoc facit. l. ult. C. de ind. uid. tol. & Bar. in. l. j.
ff. quod me. cau. in prin. & in. l. liberorũ. §. ponũtur. ff. de
infa. Et si lex puniat prohibẽtes dominos locare possessio
nes, puniẽtur & illi, qui prohibent laboratores ne condu
cant. Est text. & ibi Bar. in. l. j. §. hæc actio. ne uis fiat ei.
quod intellige, quãdo lex cõsiderat actũ uel rem: secus si
considerat personam, secundum glos. in. l. j. C. de seruo
cõ. ma. Ad hoc optime facit. l. si duo patroni. §. Marcel
lus. circa finem. ff. de iureiurando. & ibi not. & l. illud.
§. j. ff. de ædil. edict. & l. ij. ff. de rescind. uend. Instit. de
socie. §. illud expeditum. l. fin. C. de fruct. & lit. expen.
& regula: Non debet actori &c. de regu. iur. in. vj.

Decimumsextum argumentum est à contrarijs quæ
medio carent, cum lex unum ex contrarijs permittit, ui=
detur aliud contrarium in eo, in quo sunt contraria dene
gare, & econtra. Sicut si quis dicat esse diem, negat esse
noctem: & si lex iubet fidem esse seruandam, prohibet
perfidiam esse committendam. Sed ne æquiuocetur, scien=
dum est, quòd duo inuicem possunt dici contraria multi= Duo inuicẽ cõtraria multipliciter dici possunt.
pliciter. Primo ut disparata, quia sunt diuersæ speciei: pu
ta testamentum & codicillus. l. si idem. C. de codicillis.
& sic est emptio & locatio. l. j. in fin. ff. loca. Secundo
dicuntur contraria inuicem priuatiua: puta, obligatio &
liberatio, seruitus & manumissio, datio & ademptio.
Tertio ut directo contraria, ut: dies & nox, fides & per=
fidia. l. hæc uerba. ff. de uerborum signific. Quarto ut ne
gatiua apposita, ut: album & non album, nouum & nõ
nouum. l. j. de uino & trit. & oleo lega. Quinto ut re=
pugnantia & contraria: ut, actio furti & actio man=
dati ad eandẽ rem. l. j. C. de fur. & ibi not. & l. si pupil=
lus. §. institoria. ff. de institito. Sexto ut contradictoria:
utputa, omnis cõtractus est conuentio, aliquis cõtractus
non est conuentio. de quo per Doct. in. l. si is qui ducẽta.
§. utrum. ff. de reb. dub. & in hoc legistæ, quoniam pro=
miscuè & æquiuocè cõtraria appellant, sæpe in contra=
rietatẽ incidũt. Circa primã speciẽ contrariorũ dicendũ
est, quòd quanquã in eodẽ subiecto cõcurrere nõ possint,
ut. d. §. si idẽ. C. de codi. & l. j. ff. loc. tamen si de uno lex
disponit affirmatiuè uel negatiuè, de alio nihil uidetur di
sposuisse: quia ex separatis nõ fit illatio. l. naturaliter. §.
nihil cõmune. ff. de acq. pos. l. Papinianus exuli. ff. de min.

In priuatiuis quoq; eadẽ regula est, quod licet in eodem concurrere non poßint, tamen uno prohibito, non uidetur aliud concedi nec econtrario: imò priuatio præsupponit habitum. l. decem. ff. de uerb. obligat. & ibi no. l. manumißiones. ff. de iusti. & iur. & propter parem potentiam cui conceditur unum, uidetur concedi & reliquum, ut dixi suprà nono argumento de antecedente. & l. eius est uelle &c. & l. condemnare. Contra uidetur theorica Bart. in. l. seruo legato. §. si testator. ff. de leg. j. ubi dicitur: Si statuto cauetur, quòd extantibus masculis fœmina non succedat, quòd ipsis masculis oritur actio. Sed dicas hoc non contrariari, quia si filio dicimus dari actionem & etiam exceptionem: iuxta. l. statuas. ff. de acquir. rerũ domi. & per Bart. in Authent. sacramenta puberum. circa fi. C. si aduers. uend. ubi sentit, quòd sicut manumißio non negat seruitutẽ aliâs subesse, antequam manumißio in esse deducatur, ita & filiæ fœminæ aliquod ius subesse, si dicimus contra eam filio dari personalem actionem & exceptionem. per. d. l. statuas.

Disiuncta. Contraria medio carentia, quæ Iurisconsulti disiuncta appellant, hanc habent naturã, ut uno posito aliud tollatur, & altero sublato alterum intelligatur esse positum. l. hæc uerba. ff. de uerb. sign. ut: si dies est, ergo nox non est. & econtrario.

Subdisiuncta. Contraria uero medium habentia, quæ secundum Iuriscõsultos subdisiuncta appellantur, sic se habent, ut uno posito alterum intelligatur esse sublatum. ut: si nigrum est, ergo album non est, non econtra. Nam si unum negatur, non tamen uidetur alterum affirmari. d. l. hæc uerba. Nõ enim si album non est, ergo nigrum est. Ex his infertur, quòd

quòd concesso usu, uidetur prohibitus esse abusus. l. qui sine. ff. de neg. gest. l. liberum. de pecul. leg. l. sed & si. §. j. & ij. de usufruct. l. plenum. §. j. ff. de usu & hab. Vnde dicitur quòd concessa administratione uidetur prohibita dißipatio. l. si cum dotem. §. si non. ff. sol. matr. l. filius. ff. de do.

Cõtrariarũ per negationem natura. Contraria uero per negationem eiusmodi naturæ sunt cum medium non habeant, quia extra affirmatiuam & negatiuam nihil est seu esse potest: ut si lex unũ iubeat, aliud prohibeat. Vnde si lex iubet pacta esse seruanda, uidetur negare pacta non esse seruanda: secus si lex permittat. puta, Lex permittit ludere, uel usuras accipere: non tamen uidetur negare, nõ ludere, uel usuras non accipere. Eiusdem sunt naturæ repugnantia. Vnde si lex aliquid concedit alicui in solidum quod alteri primo concesserat, uidetur idem alteri tollere & adimere. l. quod in rerum. de leg. j. l. fi. C. de uerb. sig. facit. l. iij. §. ex contrario. ff. de acq. poß. & ita in prædictis intelligitur illa regula: quod unius inclusio est alterius exclusio. & eodem modo intelligendum est quod dixit Bal. in l. j. C. de diuer. rescrip. dicens, quòd negans unam positionem, alteram sibi contrariam uidetur affirmare. Ad hoc facit. c. nonne. de præsump. & quod not. in. l. ut uim. ff. de iusti. & iu. ubi notatur, quòd qui potest licite offendi, nõ potest licite se defendere. iura sunt uulgaria. c. qualis. xxv. distinc. l. cum prætor. de iud.

In lege quãdoque plus intelligitur, quam scribitur. Vltimo dicimus in lege esse plus intellectum quàm scriptum ex repetitione uel subauditione, quæ fit per aliam legem interpretantem uel interpretatam: ut in Authent. de fil. ante dot. inst. na. l. nihil. ff. de coniug. cum emancip. libe. fa. l. si compromißum

missum.ff.de arbitris.uel per aliam legem loquentem circa illam materiam,de qua in.l.prætor.§.eritq́;.ff. ui bo. rap.& ibi per Bartol.ubi notabiliter dixit,quod est aut una lex habens plura capitula,aut plures leges separatæ. Primo casu,aut quæris de his quæ pertinent ad facti narrationem,& tunc illa plura capitula si inferuntur sub diuersis orationibus,non intelliguntur repetita in sequentibus.d.§.eritq́;.ff.ui bo.rapt. Aut inferuntur sub eadem oratione,& intelliguntur repetita.l.j.in prin. coniunct. l.iij.§.ait prætor.de incē.rui.nau.& l.seiæ.§.Gaio.ff.de fund.instru.Aut quæris de his quæ pertinent ad iuris dispositionem, tunc intelligitur repetita in sequentibus.l. quemadmodum.in fi.ff.ad legem Aquil.& Instit.eo.tit. §.hoc tamen capite.l.mariti.§. hoc quinquennium.ff.de adul.Fallit in duobus casibus.Primo,quando antecedentia sunt cōtra ius cōmune.ar.l.uxor.§.uxor.de leg.iij.& glo.in.l.talis scriptura.in fin.de legat.j.& in.c.quæ à iure.de regul.iuris.in.vj.& l.in his.ff.de leg.Secundo fallit,ubi illa capitula essent distantia & immediata à pluribus alijs capitulis,& non intelliguntur repetita.Instit. de rerum diu.§.lapilli.& ibi per glo. facit lex,tria prædia.ff.de seruit.rustic. præd. Secundo uero casu, quando sunt diuersæ leges, tunc non intelligitur facta repetitio in dubio,nisi fortè aliter esset iniusta. Item secundo, nisi prima esset per modum regulæ, secunda per modum casus singularis.Tertio,nisi una ueniret ad interpretationē alterius, ut ibi notanter dicetur, infrà in secunda parte principali,quia magis congruit. Quod tamen dictum est legem pluribus modis intelligi,ultra quàm eorum uerba so-

ba sonant,fallit ubi lex expreßè esset irrationabilis: puta,quia esset uinculum peccati,& quæ de facto magis tolleraretur,quàm de iure:ut contingit in multis locis,quando statuta sunt irrationabilia,imponitur pœna allegantibus aut opponentibus de nullitate ipsius statuti, & de facto pœna eius aufertur.Nam licet alia statuta non ualeant,nec pœna poßit imponi opponentibus cōtra dicta statuta.l.non dubium.C.de legi.& .l.j.C.de his quæ pœnæ nom.& ibi Bal.in terminis, tamen,quia pœna facto exigitur, conniuentibus oculis obseruatur. Potest poni exemplum in statutis laicorum disponētibus decimas nō esse soluēdas:nam tunc illæ leges iuxta corticem uerborū essent obseruandæ.arg.l.quod contra. & .l.quæ uero cōtra rationem.ff.eo. & licebit in fraudem dictarū legum facere,ut dixit notandus tex.in.l.j.de cad.tol.Ad hoc facit.l.si quis hæreditatis.ff.de cond.insti.& .l.continuus. §. cum quis.ff. de uerborum obligationib. Ex quo inferunt Doctores ad plures quæstiones. nam clarum est, quòd sententia lata in fauorem unius conrei prosit alteri, attamen ubi sententia expreßè est contra rationem & ius, licet quantum ad conreum absolutum expreßè sententia ualeat.l. penult. ff. de iustitia & iur.l. Iulianus.ff. de condict. indeb. tamen non proderit alijs conreis per prædicta.ita consultum est per Paul. de Castro. Itidem si unus ex conreis coactus sit soluere de facto per superiorem alteri quàm creditori, licet coactus sit liberatus,ut notatur in.l.si creditores.de solu. & Bar.ibi,tamen illa solutio alteri conreo non proderit, quia iniuria facta uni ex conreis, non debet prodesse alteri conreo,

quod sententia lata in favorem unius ex correis prosit alterii

nec nocere creditori:ut reg. alteri per alterum &c. & argu.l. Vranius.ff. de fideiuß. Nec pœna unius, alterius præmium esse debet.l.si sequens.in princip.ff.ad Silleianum. Nam quæ propter necessitatem fiunt, non debent in consequentiam trahi:ut in reg. quæ propter. nec debet effectum producere ultra quàm sit neceßitas. ff. de offic. præsid.l. senatusconsulto. & l. sed & si restituatur.§.dies.ff. de iud. facit.l. si præcedente. §. Lucius.ff. mand.ita consul.Paul. de Castro. Item per prædicta dixit Bartol.quod licet statutum iniquum de facto obseruetur inter ciues, quia lite pendente non potest ciuitas statutum mutare, tamen illud statutum non debet obseruari, quo ad forenses de gestis & commißis in territorio dictæ communitatis, aliàs illi forenses possent licitè concedere repressalias contra dictos ciues.ita notat Bar. in opere suo de repressalijs.& alleg. Authent. cassa.C. de sacrosanct.eccles.& c.statutum.de hære.lib.vj.quod not.Ad hoc facit quòd feudum conceßum laicis ante cõcilium Lateranense, non extenditur ad decimas noualium,quia contra reg. iuris.c. tua. de decimis. Item facit quòd priuilegium induciarum factum debitori, non prodest fideiussori uel hæredi.l.si præcedente. §. Lucius. ff. mandat.l. rescriptum.ff. de pact. cum similibus. not. in l.j.C.de fideiuß. mino. Et quæ dicta sunt de extensione legum & statutorum,idem censeatur de extẽsione cõtractuum,ultimarum uolũtatum & sententiarum:ut notatur in.l. sæpe.ff. de re iudic. quod nota singulariter.

Quali

QVALITER LEX RESTRINGATVR EX MENTE.

Dictum est suprà qualiter nobis cõstare poßit,plus in lege esse cõprehensum ex uoluntate & sententia legislatoris, quàm uerbis iudicatur expreßum. Nunc est dicendũ,quando nobis constare poßit minus lege esse comprensum ex mente legislatoris,quàm uerba sonare uideãtur:& quemadmodũ est legẽ nõ ultra intelligere quã uerba legis significẽt,nisi aliter manifestè constet de mente legislatoris plus esse intellectũ quàm scriptũ.Item dicendum est uerba legis non esse restringẽda, nisi expreßè constet minus esse intellectũ quàm scriptũ.Vnde dicimus legem generalem generaliter esse intelligendam.l.j.§.generaliter.ff.de lega.præst.l.de precio.ff.de publ.& xix. distin.c.si Romanorum.Et quemadmodũ dictum est sub uerbis specialibus per coniunctionẽ uel relationem ad expressa quædã comprendi, etiamsi nõ exprimantur: ita in uerbis generalibus propter disiunctionẽ.Quædam intelliguntur esse excepta, licet expreße non excipiantur.l. si cui.ff.de seruit.l.obligatione generali. ff.de pig.& infrà plenè dicetur:quia nemo id dixisse intelligendus est,quòd mente nõ cogitauit.l.Labeo.ff.de supel.leg.l.nepos Proculo.ff.de uerb.sign.Item cum quis dicit:Virgilius fuit doctior omnibus poëtis, nõ intelligitur excludere seipsum, ita quòd non intelligatur doctior fuisse seipso. Item cum dicitur:solus faber gladiũ facit,nõ tamen intelligitur excipere instrumentũ,ferrũ,& ignem quo fit.Sed notandum est,quòd uerba legis restringuntur tripliciter. Primo,per

Quot modis uerba legis restringãtur.

 aliam

aliam legem. ut. l. non est nouum. cum sequentibus. ff. de legi. l. præcipimus. C. de appella. l. si quando. C. de inoffi. testamen. Secundo, per antecedentia & consequentia ipsius legis. l. utrum. ff. de petit. hæred. l. qui filiabus. ff. de leg. j. l. non ad ea. ff. de condit. & demon. l. inciuile. ff. de legibus. l. cum hi. in princip. & . §. eam. ff. de transact. & ibi Barto. in. l. fi. de hæred. instit. l. Titia. ff. de uerbo. oblig. l. imperator. §. dulcia. ff. de lega. ij. l. hæc actio. ff. de calum. l. cohæredi. §. qui patrē. ff. de uulga. & pupil. l. doli clausula. ff. de uerbo. obliga. l. sanctio legum. & ibi Bar. ff. de pœ. & plenè infra dicetur, qualiter uerba ambigua declarantur per præcedentia & consequentia. & est optimus textus in. l. emptori. §. fina. ff. de pact. dicetur in secunda parte principali. Tertio restringitur ex mente ipsius legislatoris. d. l. si cui. & . d. l. obligatione generali. & hoc multiplicetur. Primo ex natura uocabuli. Secundo, ex consuetudine loquendi & agendi. Tertio, ex natura rei siue negocij. Quarto, ex præsumptione legis. Quinto, propter inopinatam causam superuenientē, de qua uerisimiliter non erat cogitatum. Sexto, ex comparatione expressorum antecedentium, sequentium uel coniunctorum. Septimo, per rationem & causam legis. Octauo, propter contrarium finem & effectum legis. Nono, propter paritatem. Decimo, propter improprietatem siue fictionem. Vndecimo, propter naturalem rationem, etiam non scriptam, de quibus singulis dicetur. Ex natura uocabuli potest poni exemplum in. l. ij. §. j. ff. de iudi. Nam uerbum, consensus, ex propria significatione excludit errorem, uim & metum: ut ibi. l. error. ff. de

iuri

iurisdicti. omnium iudicum. l. j. ff. quod metus cau. Item uerbum, arbitrabitur, ex propria significatione excludit dolum, & iniquum iudicium. l. si libertus. ff. de operis liber. l. Thais. ff. de fideicommiss. liber. l. generaliter. ff. de regu. iuris. Ex quo sequitur, quòd quibuscunque uerbis etiam latissimis sit data potestas arbitratoribus, tamen semper uidetur exceptus dolus & enormis læsio. l. si societatem. §. arbitrorum. ubi Barto. ff. pro socio. c. quintauallis. extra de iureiurando. l. libertus. ff. de oper. libertorum. Item uerbum, scientia, & spontanea uoluntas, excludit fraudem & iniuriam. l. cum donationis. C. de transac. l. non uidetur fraudē. ff. de regu. iuris. Ex consuetudine loquendi potest poni exemplum in. l. inter omnes. ff. qui satisda. cogan. nam dicimus ab omnibus dici, quod dicitur ab ijs, qui de ea materia tractant. & dicitur ab omnibus fieri, quod à maiori parte fit. l. maiorem. ff. de pac. Vbi uide quæ sit uel dicatur maior pars. l. nulli. cum simil. ff. quod cuiusque uniuersi. no. & dicitur quotidie fieri, quod frequenter fit. l. j. solut. matrimo. ibi, non semper. & . l. j. §. pen. ff. de usufruct. accresc. l. j. §. quotidianum. ff. de aqua quotidia. & æstiua. l. aduersus. C. de usur. & not. Barto. in. l. si quis ita. ff. de condit. & demonstra. Item dicimus id esse continuum, quod non continuatur, sed aptum est continuari. l. si quis diuturno. ff. si serui. uendi. l. foramen. ff. de seruit. rusti. prædio. Et no. in. c. j. extra de in integr. restitu. quibus adde glos. in. l. j. C. sine cen. uel reli. Nec mirum, quia consuetudo dat significationem uocabulis. l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fun. instru. & . l. anniculus. ff. de uerbo. signifi. Et idem

de con

de consuetudine agendi & contrahendi. arg. eorum quæ dicta sunt suprà de ampliatione. facit. l. si prius. §. fi. ff. de aqua plu. arc. & l. fistulas. §. fi. ff. de contrahen. emp. & l. Seio. §. medico. ff. de amitt. lega. & ibi Bart. Item, quòd plus est uim legis obtinet. l. de quibus. ff. de legi. c. cum dilectus. extra de consuet. multo ergo magis potest legem interpretari declarando, ampliando uel restringēdo. l. minime. ff. de legi. ut plenè not. Bart. in. l. Labeo. de sup. leg. & suprà dictū est in ampliatione, & infrà de lege ambigua, ubi uide: & optimè faciunt notata in. l. ex facto. §. fi. ff. ad Trebell. & l. Gallus. §. etiā. ff. de lib. & posthu. Ex natura contractus & rei & negocij poßunt poni plura exempla. Nam natura trāsactionis est, ut fiat super rebus dubijs. l. j. ff. de transact. Ex quo fit, ut quibuscunq; uerbis fiat transactio, etiam latißimis, non intelligitur esse facta super decisis. l. eleganter. §. post rem. ff. de condi. indeb. & ibi nota. l. si de certa. C. de transact. & ibi not. Item cum prælatus non poßit transigere in præiudicium ecclesiæ, transactio prælati intelligitur esse facta personalis, id est, in præiudicium ipsius prælati, non ecclesiæ: ut notatur singulariter per glo. in. c. cum accesßissent. extra de constit. fa. c. j. & ibi glo. fi. de in integ. resti. in. vj. dum glossa ponderat, quòd prælatus qui læsit ecclesiam, uixit tanto tempore, hoc est, post quadriennium, quod datur ad petendū restitutionem in integrum. Idem de donatione facit. l. iij. ff. de testa. militari. Item, si cui delegatum & datum aliquod officium quantumcunq; sit, & sit ei concessa administratio generalißima, tamen non potest excedere fines naturæ illius officij. c. quod translatione. de offic. lega. &

ibi

ibi notatur. & not. Bar. in. l. ambitiosa. ff. de decr. ab ord. facien. optimus textus in. l. j. C. de bon. ma. Item de natura contractus conductionis & pignoris est, ut cōductor & creditor non teneatur de casu fortuito. Vnde si cōductor & creditor obligat se ad omnem custodiam, tamen uidetur exceptus casus fortuitus. l. qui fortuitis. C. de pigno. acti. Item de contractibus bonæ fidei semper uidetur esse exceptus dolus. l. si ex falsis. C. de transact. l. cū personas. C. de naut. fœn. Adde. l. pen. §. pen. ff. de diuer. & tempo. præscrip. ibi, tam late excipiendum &c. Adde. l. si conuenerit. in fi. ff. pro socio. Item concesso iure episcopali, solum intelliguntur concessa ea, quæ eodem iure censentur, & sunt de natura iuris talis. c. j. de relig. domi. & not. in c. dilectus. de cap. mon. etiam si adijciatur generalis clausula. Item per generalem & generalißimam remißionem non remittūtur incognita. l. cū Aquiliana. ff. de transact. l. tres fratres. ff. de pactis. Item, facit glo. in. l. si princeps. ff. de legi. ubi dicitur, q; priuilegia principis intelliguntur esse cōcessa Augustæ, intelligendo de priuilegijs cōgruis mulieribus. l. quamuis. ff. de aur. & ar. leg. Itē, in generali liberatione uidetur esse excepta liberatio obligationis contractæ propter dolum. l. non solum. §. pen. & l. Aurelio. ff. de libe. lega. Item, generali cōmißione concessa arbitratoribus & arbitris, semper uidetur esse exceptū quod enormiter lædant uel excedant terminos naturæ compromißi. l. diem. §. stari. ff. de arbitris. l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. & Barto. in. d. l. cū Aquiliana. ff. de transact. Item conductor qui suscipit in se casum fortuitum, non intelligitur de casu fortuito, qui illatus est ex

causa

causa locatoris uel eius domesticorũ. d.l. cum proponas. & facit.l.si merces.§.culpæ.ff.loca. Item, obligatus facere liberationem debitori, non intelligitur facere generalẽ, quia posset esse captiosa.l.cum Aquiliana.ff.de transac. & ibi Bar. sed specialem debet efficere. Item, qui dotem promittit, intelligitur, si nuptiæ sequutæ sunt.l.promittendo dotem. ff. de iure do. ibi, magis enim res quàm uerba intuenda sunt. Item, qui emologat sententiam arbitri, solum extenditur ad ea quæ continentur in compromisso: ut est textus in. c. examinata. de confir. uti.& inuti.& Bal.in titu. de pace firmanda.§.pen. Item, qui promittit conductorem non expellere, intelligitur, nisi cessauerit soluere per triennium.l.quæro.§.inter locatorem.ff.locati. uel, nisi re conducta malè utatur, uel neceßitas domino superueniat.l.ædem.C.locat. Item, iurans testamentũ seruare, intelligitur, nisi placuerit aliud testamentum facere. l.si quis.in princ.de leg.iij.facit optimè.l.fi.C.de procur. Possent infinita exempla afferri, sed hæc breuitatis causa sufficiant. Ex præsumptione legis etiam quædam intelliguntur esse excepta, licet expreße non excipiantur.l.cũ acutißimi.C.de fideicommiß.l.precibus.C. de impub.& ali.sub.l.ex facto.§.fin.ibi, sine hærede:id est sine liberis. &.l.illud.C.de sacrosanct.eccle.l.si nunquã.C.de reuoc. don. & not.in.c.ij. extra de rescript. & in.c.uenientes. extra de iureiurando. ubi dicitur quod in omni compromißione & iuramento semper intelligitur esse excepta autoritas sui maioris. Propter iustam & inopinatã causam superuenientem, etiã uerba restringuntur. Nam elapso termino ad exceptiones opponendas, exceptiones non

poterunt

poterunt opponi: tamen fallit ubi de nouo post terminum elapsum superuenirent. c. pastoralis. extra de excepti. Vnde dicit Cin. & Ange. in.l. diuus.ff. de petit. hæred. Stante prouisione quòd non poßit poni aliqua collecta, nec etiam proponi, quòd illa prouisio limitatur, ubi superueniret magna neceßitas, puta famis, uel guerræ, per illam legẽ. Hinc dicitur quòd quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio.l.j.de uen.inspic.l.de ætate.§.ex causa.de interrog.acti.c. insinuante.de officio delegati. Potest etiam poni exemplum in.l.cum quis.&.l.Cornelius. ff. de solut.ubi dicitur, quòd illa clausula, rebus sic stantibus, præsumitur esse intellecta. Potest poni exemplum in.l.fin.cum ibi notatis.ff.si quis in ius uoc.non iue.&.l. Cæsar. ff. de public. & ibi notat. & in. l. inuitum.cum seq.ff. de procur.puta, si superueniat ualetudo mala.l.si cui.§.tam diu.ff. ex quibus causis maio. uel iusta absentia.l. longius. ff. de iudi.uel paupertas.l. si procura.§. si ignoranti. ff. mandati. uel multitudo negociorum: ut in Authenti.de tabelli. uer. sed nec quæstus. uel iustus metus.c. statuimus. de officio delegati. uel alia neceßitas.l. nulli. C. de iudicijs. l. si alius.§.bellißime.ff.quod ui aut clam.uel sit periculum in mora. l.de pupillo.§.si quis riuos. & ibi no..ff. de oper. noui nunc. Potest poni casus in.l. si inimicitiæ.ff. de ijs quib. ut indig.l. filio. §. Seia. de adimen. leg. l. ædem. C. locati. Hæc tamen limita, nisi ille cui superuenit talis casus posset incusari de culpa: puta, si se astrinxit ad extremum. l. si fideiussor. ff. si quis cautio. Ex comparatione expressorum uerba restringuntur. Potest poni exemplum singulare

gulare

gulare in.c.sedis.de rescrip.Potest etiam poni exemplum
in no.in.c.ex literis.de iure patronatus.in princ.quia con
cessis temporalibus non intelliguntur concessa spiritua=
lia omnino separata.Vnde si dicatur:uendo uel dono tibi
uillam,cum omnibus iuribus, quod non intelliguntur uen
dita spiritualia:puta,decimæ.Imò plus,quòd etiam episco
po si diceret: dono tibi uillam & omnia iura quæ ibi ha=
beo,non tamen intelligitur donare decimas uel alia merè
spiritualia.Secus si sunt spiritualia annexa temporalibus
ut ius patrona. & sepultura.per.l.immodicis.de cõtrah.
emptio.quod nota.& sequitur Bal.in.l.à procur.C.man
da.& in rub.de contrah.empt.& in.l.fi.in fi.C. si.cens.
uel reli.& ibi uide.& uide Spec.in tit.de contrah.empt.
in forma instrumẽti.Itẽ, rogatus restituere si sine liberis
decesserit,uerificatur si ingressus est religionem:fallit ubi
esset rogatus restituere causæ magis fauorabili, ut egen
tibus:Authent.nisi rogati.C.ad Treb.Ad hoc facit quod
notat Bart.in.l.j.ff.ad legem Iuliam ma.ubi dicit:an sal=
uus conductus præstetur iudæo & bannito, tanquam
essent socij. Et faciunt notata per Doctores in. l.ij.de eo
quod certo loco.ubi not.si quis constituit se posse conue=
niri Brixiæ,Veronæ,Bergomi,& in quocunq; loco,debet
intelligi de loco nõ remotiore expressis.facit.l.item apud
§. hoc edictum. ff. de iniur.ubi dicit textus:Ea enim quæ
notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, uidentur esse
neglecta.Potest etiam poni exemplum in.l.j. & ibi Do=
ctores.C.de seruis fugit.ibi, uel alia pœna.Ex compara=
tione etiam non expressorum restringitur, ut est textus
notabilis in.l.j. de reb. dub.uide Inno.in cap.fin.de offic.
Arch.

Arch. quòd sub clausula generali comprehenduntur etiã
maiora expressis,ubi illa maiora sunt connexa & perti
nentia ad expressa : quod nota. Ex ratione admixti, de
quo in.l.ij.ff.de uerb.oblig. & in.c.v. de iudicijs. & in
regula,ea quæ.per Pet.de Anchar.in.l.adopt.ff. de ritu
nupt.Propter rationem & causam legis lex etiam limi=
tatur & restringitur:ut dixit.l.adigere.§.quamuis.ff.de
iure patron.l.Titia.§.usuras.de leg.ij. & ibi not.l.Seio.
in princ.de ann.leg.& optimus text.in.l.quis sit fugiti=
uus.per totam legem.ff.de ædil.edict. & text. in.l.ij.ff.
de auro & arg.leg. ubi dicitur, quòd oratio respectiua
deficit deficiente persona, re uel qualitate, cuius respe=
ctu fit.facit singulariter quod notat Bart.in.l.si ita scri
ptum.ff.de manu.testam.Causa quadruplex est,scilicet, Causa quadruplex.
causa efficiens,causa subiectiua,causa formalis, & causa
finalis.Nam quemadmodum causa legis extẽdit & am=
pliat legem,ut.l.j.C. de interd. & suprà notatum est in
quarto argumento:ita ubi causa cessat,debet lex restrin Cessante causa restringitur lex
gi.quia quod operatur oppositum in opposito,idem ope
ratur propositum in proposito:ut habetur in.l. inter sti
pulantem.§.sacramenta.de uerb.oblig. & in.l.fi.§.j.ff.
de leg.iij.& contrariorum eadẽ est disciplina.l. si ex to
to.de leg.j.Vnde etiam dicitur quòd limitata causa limi
tatum etiam producit effectum.l.cancellauerat.ff.de his
quæ in testam.del.facit.l.si quis in graui.§.utrũ. ad Sill.
& ibi singulariter per Doctores : quòd stante statuto,
quòd occidens bannitum lucretur centum,si quis occidat
bannitum uel fortuitò,uel ad propriam defensionẽ,uel ut
sicarius,uel ut officialis,quia tenebatur facere ex officio,

non debebuntur cētum. Ex quo inferri potest: statuto ca
uetur, quòd res immobilis non poßit alienari forensi, &
quòd denuncians talem rem uenditam esse ius dicenti,
quòd lucretur dimidiam partem, si ipse ius dicens, uel sui
ministri denunciant, non debebunt habere dictum lucrū:
quia quod quis gratis facere debet, si pecunia fit, turpi-
ter fit. Ex ratione admixti, de quo in.l.ij.de uerb.obl.&
in.c.quanto.de iudi.& in regula, ea quæ. per Petrum de
Anch.& in.l.adop.de rit.nup. Accedant.l. iurisgentiū.
§.si ob maleficium. & ibi scripta.ff. de pact. Item, facit
quod no.Bar.in.l.ij.§.sed & si.ff.de fal.ubi dicitur, quòd
si prohibeatur quis recipere ceßionem aliquam ab alio,
sub certa pœna, si succeßit ut hæres, non incidit in pœnā.
Item, facit.l.ij.C.de noxa. cum ibi not.& l.ut gradatim.
§.sed si lege.ff.de mun.& ho.l.milites agrum.in prin.ff.
de re mil.l.nō solum.§.j.ff.de rit.nupt.l.cum ratio.ff. de
bo.dam.& pulcherrimus text.in.l.pen.ff. ad exhib.ibi,
non oportere ius ciuile calumniari, neq; uerba eius capta
ri: sed qua mente id diceretur animaduerti conuenire. &
optimus tex.in.l.j.§.occisorum.ff.ad Sille. Et hoc intelli
ge ubi causa & ratio legis est clara: puta, quia expressa
in lege, uel in proœmio legis.l.fi.ff.de hæred.insti. & l.
Titia.ff.de uerb.obl.& no.Bar.in.l.ambitiosa.ff.de dec.
ab or.fac.prope finem. Vel etiā quia fortißimis argumē-
tis ratio comprehendi poßit: ut dicit gl.in.l.quamuis.C.
de fideicom.arg.l.ij.C.de lib.& posth.& d.l.pen.ff. ad
exhib.& d.§.occisorum. Aliâs autē non debemus ratio-
nem legis ex capite nostro inuenire. arg.l.non omnium.
ff.de leg.sed potius esset standum uerbis legis: quia à uer
bis

bis expreßis non est recedendum propter rationem incer
tam.l.non aliter.ff.de leg.iij.cum similibus. quia sequere
tur, si iudex ex capite suo posset à uerbis legis recedere,
non haberemus legem certam, & omnis lex certa subuer
teretur.l.& ideo.ff.de leg.& l.j.C.de leg. Iudex enim di
citur executor esse legis, non autē cognitor.l. j.§.fi.ff.ad
Turpil. Sed hanc regulam limita, ubi lex cōsiderat singu
los casus, secus ubi respicit communē cursum naturæ, siue
singula generum, non singula indiuiduorū: quia licet ces-
set ratio in uno indiuiduo, nō tamen receditur à uerbis le
gis. Verbi gratia: Lex statuit minorē quatuordecim an-
norum, non posse facere testamentum, uel matrimonium
cōtrahere, quia præsumitur impotens, & infirmi iudicij:
tamen si contingat casus, quòd aliquis maior quatuorde
cim annis & infirmi iudicij, & alius sit minor xiiij. an-
nis & potens & boni iudicij, nihilominus maior impo-
tens poterit contrahere matrimonium & testamentum
facere, minor uerò potens & boni iudicij non poterit: ut
est text.in.l.fi.C.de testa.mil.& optimè facit.l.post an-
nū.ff.de libe.& posth.& l.iiij.ff.de legib.ibi, quæ forte
uno casu &c. Sed una lex uidetur omnes Doctores tur-
bare, scilicet.l. prospexit. ff. qui & à quibus. quæ dicit,
uerba legis quanquam dura, tamen obseruanda sunt. Sed
diuersi diuerso modo soluunt. Doctores antiqui dicunt
illam non esse trahendam ad consequentiam, eo quòd est
sine ratione & spiritu. per.l.quod uerò contra.ff. de le-
gib. Bart. uerò soluit, quòd ubi cessat ratio legis, non ta-
men cessat dispositio legis, ubi tractatur de incommodo
acquirendo: secus ubi tractatur de damno uitando. Alij

Iudex, executor legis dicitur, non cognitor.

 dicunt

dicunt illam legem non restringi, quia ibi tractatur de modico præiudicio, quia differtur manumißio per sexaginta dies, quia in mora modici temporis nullū est præiudicium.l.si debitori.ff.de iudi.facit lex,scio.ff.de in integ.restit.mino.l.id autem.in princ.ff.de admin.tut. & l.j.§.perinde.ff.de ædil.edict.quæ allegantur,quod de rebus minimis non esset restringenda lex.Alij dicūt & securius, quòd ibi Iurisconsultus non dicit quòd dura sit lex,eo quia non restringatur per rationem: sed dicit esse duram,quia lex expreßè est contra rationem, dum expreßè dicit:Seruum emptum post diuortium, uel remotum in prouincia,non posse manumitti. quo casu uidebatur cessare ratio legis:tamen postquam lex ita expreßè scripta est,seruanda est,licet dura.Et ita uidetur intelligere glo.ibi posita.Propter contrarium finem & intentionem legislatoris uerba generalia restringuntur.l.nulla ratio.ff.de legib.l.quod fauore.C.eo.Nam inducta ad unum finem,non debent operari contrarium: puta inducta ad augmentum, non debent operari diminutionem, nec contra.l.legata inutiliter.de leg.j.& l.legatum inutiliter.de adimen.leg. & in regula, indultum. de regul. iur.in.vj. & potest poni exemplum in.l. non eo minus. C.de procur.& Instit.de auto.tut.in princ.& in.l.in testamento.ff.de uerb.signific. quæ est singularis ad hoc. Vnde fiscus qui succedit,non tenetur mortē defuncti uindicare, quam tenebatur uindicare ille, à quo hæreditas aufertur per fiscum.l.quia poterat.§.fin.ff. ad Trebell. Item,potest poni exemplum in.l.ea.ff.loca.& in.l.in omnibus.ff. de reg. iur. Potest poni exemplum in.l.iij.§. duæ

duæ.in fi.ff.ad Carbo.& in.l.generaliter.§. in his.C.de secund.nupt. & in.l.ij.§.pen.ff.ad Tertul.& in.l.ex facto.ff.de uulg.& pupil. & l. speciem.ff. de his quæ in frau.credit.ubi dicitur quòd ille non offendit legem, qui beneficio legis uti non uult. & similiter inducta in odiū non possunt retorqueri in fauorem.l.elegāter.ff.de dolo. & in.l.Iulianus.§.si quis colludente.ff.de act.empt. & l.cum profitearis.C.de reuo.dona.l.Titia.§.fi.ff. de ma. test.Quæ inferri possunt ad statuta prohibentia mulieres & filiosfamilias contrahere: quia si contractus uertitur in fauorem mulierum uel filiorumfamilias,potest ualere.Item, ad statuta disponentia contractus factos cum usurarijs præsumi collusorios & simulatos,quia intelliguntur nulli,quo ad fauorem usurariorum: quo autē ad eorum odium tenent.ita etiam dixit Bart.in.l.post contractam.ff.de donat. quod nota perpetuo.Vnde infames non poßunt excusare ab oneribus.l.relegatorum.§.fi.ff. de interd.& rele.facit tex.& ibi Ang.in.l. si à domino. §.si prædo.ff.de petit.hæred.facit.l.j.C.de infa.lib.x. & gl.in.l.qui soluendo.ff.de hære.insti.Restringuntur etiā uerba legis,ut seruetur paritas.exemplum: nam testis domesticus,uel coniunctus sanguine,prohibetur. Hoc fallit ubi pariter esset coniunctus utriq; parti.c.postremo.extra de appel.l. non solum.§. adoptiuus.ff. de ritu nupt. Adde text.in Authent.rogati.C.ad Trebell.& suprà dixi de comparatione expressorum.Item,dicitur quòd potest maritus accusare uxorem de adulterio: tamen fallit ubi maritus esset particeps culpæ.l. cum mulier.ff. solu. matr. uel ipse maritus esset in pari crimine.l. si uxor.§.

si iudex.ff.de adulte. Item, committens moram, tenetur de casu & periculo: fallit ubi eadem pars esset in eadem mora.l.si mora.ff.solut.matrim. & ibi not.& in.l.cum par.ff.de regul.iur.& l.illud.ff.de peric.& commo.rei uend. Potest etiam poni exemplum in.l.si cum dies.§.pe. ff.de arbit.ubi dicitur: si arbiter iusserit litigatores uenire in aliquem locum, ad quem unus ex litigatoribus sine turpitudine uenire non poterat, si tamen uenit, & alter, qui sine turpitudine uenire poterat, non uenit, non incidit in pœnam: quia absurdum est in alterius persona ratum esse, in alterius non. Item, potest poni exemplum in l.in harenam.C.de inoffic.testamen.ubi dicitur, quòd frater præteritus à fratre non dicit testamentum inofficiosum, si instituta sit persona turpis, ubi ipse frater præteritus, esset persona turpis. Vnde Iuuenalis: Satyra.ij. Clodius accuset mœchos? Catilina Cethegum? & ibi gl.

Item, potest poni exemplũ: ut in titulo, quod quisque iuris &c. & in.l.finali.C. de fruct. & litis expens. facit optime. l. si quis. §. si cum omnes. ff. ad Silleia. Per quam potest inferri ad quæstionem notabilem: nam commodatarius & conductor tenentur diligentiam adhibere in rebus commodatis & conductis, quam solent in rebus proprijs adhibere, si superuenit casus repentinus, ita quòd utrasque res non poßit euadere: si euasit res proprias solum, non potest accusari de negligentia.d.l.si quis in graui.§.si cum omnes. ibi: nam illud durum est dicere, si cum duobus auxilium ferre non posset, elegit alteri esse auxilio, electione crimen eum contraxisse &c. uide Abb.in.c.ut debitus honor. circa fin. extra de app.

Deci

Decimo, lex restringitur propter improprietatem siue fictionem euitandam.l.status.§.fin.ff.de iure fis.l. posthumum.ff.de libe.& posth. & ita bene dixit glos. in.l. aßiduus.super uerbo, data.C.qui pot.in pign.hab. Vnde etiam dicitur, quòd casus fictus uel præsumptus non extenditur ad alium casum ad quem extenderetur, si uerè fieret.& facit optimus tex.in.l.si cũ mens.ff.si ser.uẽdi. & ibi gl. Vndecimo, lex generalis restringitur per rationem naturalem & scriptam: nam ratio naturalis pro lege scripta obseruanda est.l.scire oportet.§.sufficit.ff. de excu.tut.& l.ideo.de bo.dam.l.in summa.§.itẽ Varrus. ff.de aqua plu.arc.j.dist.c.consuetudo. Nam quemadmodum in generali obliga.non ueniunt ea quæ obligans uerisimiliter non esset obligaturus.d.l. obligatione generali.ff.de pig.& quemadmodum in generali mandato non intelliguntur esse mandata, quæ mandans uerisimiliter non esset conceßurus.l.si filius.ff.de don.l.indebitam.ff. de cond.indeb.ita in lege generali non uidetur cõprendi tale quid quod legislator, si specialiter fuisset interrogatus, non statuisset.arg.l.tale pactũ.§.fin.ff.de pact.nam cum lex fiat consilio prudentum.l.j. ff. de legib. non est uerisimile legem generalem eum casum comprendere, quem uir bonus & prudens non statuisset, secundũ Aristotelem in secundo Ethicorũ. Ex quo sequitur, quòd lex generalis non præsumitur comprendere casum inhonestum uel turpem.l.filius à patre.cũ ibi notatis.ff. de lib. & posthu.l.filius.ff.de cond.instit.& l. quamuis.ff. de aur.& arg.le.ubi legatis generaliter uestibus nõ intelliguntur legatæ uestes, quæ secundũ legẽ, aut secundũ bonos

Naturalis ratio pro lege scripta obseruatur.

nos mores gestari non possunt.l.cum sponsus.§.si res.ff.
de pub.l.nec quasi.ff.de rei uend.l.si pater.ff.de his quæ
in frau.cred.l.Lucius.§.Imperatores.ff.de admi.tu.puta
casum sapientem delictum,uel dolum, uel doli occasionē
præstare.l.in fundo.ff.de rei uendic.l.quod seruus.ff. de
acq.poss.ubi dicitur,quòd seruus uel filiusfamilias acqui
rens aliquid ex turpitudine uel illicito quæstu,non acqui
rit patri: quanquam regula sit, quòd quicquid acquirit
filius uel seruus,acquirit patri uel domino.l.placet.ff.de
acq.hæred.Item,si quis conductor promisit ignem in do
mo locata non habere, nō intelligitur de igne necessario
ad uictum se obligasse.l.uideamus.§.j.ff.loca. Itē restrin
gitur secundum ius, ut qui promisit restituere hæredita
tem,intelligitur detracta falcidia uel trebellianica.l.cum
certum.C.ad leg.falcid.Item infertur,si statuto cauetur,
quòd de damno dato stetur iuramento accusatoris, ta=
men illud iuramentum potest iudex moderare, si ultra
mensuram iurasse constaret.arg.l.qui restituere. iuncta
glo.ibi,sine ulla taxatione. & ibi Ang.ff. de rei uendic.
not.in.l.qui bona.§.si quis.ff.de damno infec. Item, pa=
ter qui commisit arbitrio tutoris filiam nubere, non in=
telligitur ut possit nubere tutori.l.quanquam.ff. de ritu
nupt.Ad hoc facit.l. si quis sub conditione. in princ. &
ibi Bartol.ff.de condi.instit.& l.si fratres.§.fin. cum.l.
sequen. ff.pro socio.& in.l.j.§. qui onerandæ.ff. qua=
rum rerum actio non datur. & hoc est quod dicimus,
quòd ab omni superioritate semper uidetur esse exce=
pta honestas.l.cum libera.C.de ope.lib.& d.l.Quintus
Mutius.ff.mand.Item,dicimus quòd lex generalis ita re=

stringi debet, ne quis lucrum ex dolo suo uel culpa ca=
piat.l.j.ff.de dolo.l.uxori.ff.de usufruc.leg.l.ita demum.
in princip.ff.de arbit. pulcher textus in.l.lege.ff. de leg.
com. Item, ne quis ex bono opere damnum patiatur aut
pœnam.l.Gracchus.C. de adult. l.iij.§. transfugas.ff.de
sicarijs. l. is qui aggressor.C. eod.l.quis sit fugitiuus. §.
apud Labeonē.ff.de ædil.edict. Itē,ne melioris sint condi
tionis mali,quàm boni:aut stulti,quàm prudentes:aut con
tumaces, quàm obedientes. l.quod seruus.ff. quod ui aut
clam.l.j.§.j. ff. de dona.inter uirum & uxo.c.contingit.
extra de dolo & contumacia. Vbi dicitur, quòd si alicui
est concessa licentia à ius dicente apprehendendi posses=
sionem alicuius,si is,contra quem est concessa licentia do
lo uel ui impedit, quo minus apprehendatur, intelligitur
ipso iure esse apprehensa.Item, dicimus quod in lege ge=
nerali non intelligitur comprendi casus, qui esset contra
pietatem parentum,uel proprij sanguinis,uel patris.l.mi
nime.ff.de relig.& sumpt. fune.l.præses.C.de seruit.&
aqua. Vnde si statuto imponeretur pœna syndico non
denuncianti malum,syndicus non incidit in pœnam,si non
denūciauit malū propriū uel patris uel filij.arg.l.ij.ff.de
recepta. & ibi not.ponit Barto. in.l. diuus.ff. de custo.
& exhi. reo. Et ut generaliter dicatur, in lege generali In lege genera li casus iniustus aut illicitus non cōprehēditur.
non intelligitur comprendi casus illicitus & iniustus:
quia nihil absurdius esse potest, quàm legem iustam ad
interpretationem iniustam trahere,arg.l.pen.ff.ad exhi
ben.l.si possessor ex hæreditate.ff.de petit.hæred. uel ta
lem casum per quem fieret fraus legi.Ad hoc optimè fa=
cit.l.cum hi.§.sed cum lis.& ibi Bartolus.ff.de transac.

& suprà dixi, qualiter extendatur lex, quia eadem ratione restringeretur. Item, debet restringi, ne quis alienum lucrum suo proprio præponat. l. præses. C. de serui. & aqua. l. uenditor. §. si constat. ff. communia prædi. l. amicißimos. §. Lucius. de excu. tuto. & in. l. j. §. præterea. ff. de tut. & rat. dist. l. cum acutißimi. C. de fideicommiß. & ibi Cin. c. peti. de iureiurando. nam in generali sermone non includitur persona loquentis. l. inquisitio. C. de solu. & Bald. in. l. petitionem. C. de aduoca. diuer. iudic. & nemo tenetur contra se actionem uel ius cedere. Bald. in. l. ij. C. an ser. ex suo fact. Item, restringuntur propter casum neceßitatis: ut in. l. post legatum. §. aduocatum. ff. de his qui. ut indig. ubi uide plura in illa lege ad propositum. & in. l. diuus. ff. de petit. hæred. uide suprà de causa inopinata. Item, restringitur, ne fiat captiosa interpretatio. l. si uxori. in princ. ff. de auro & argen. lega. l. si cum exceptione. §. alium. ff. quod metus cau. l. cum Aquiliana. ff. de transact. l. quia. ff. de interrog. acti. cum similibus. Ex quo inferunt Doctores, quòd confirmans generaliter statuta uel consuetudines, uel iurans ea seruare, non extenditur ad legem uel consuetudinem illicitam. l. j. & ibi Barto. ff. de his qui sunt sui uel alieni iuris. & l. j. C. de monopo. & textus expreßus in. c. j. de iureiuran. lib. vj. l. non uidetur. §. qui iußu. ff. de regu. iuris. Hinc etiam dicitur: Si testator substituit filio uel filiæ, si sine liberis decesserit: intelligitur de legitimis. l. ex facto. ff. ad Trebell. Item, quod dicitur, in generali inuestitura: intelligitur de iustis feudis tantum, non de iniustis esse facta. textus optimus in. c. j. per quos fi. inuestitura, in usibus feud.

in generali sermone persona loquentis non includitur et excepto

feud. Item, non tenetur pœna aliqua, qui exemerit eum, qui in ius uocari non debuit uel non potuit. l. j. in fin. cum l. seq. ff. ne quis eum qui in ius. Item dicimus, quòd in generali lege & fauorabili non continentur odiosa. l. Lucius. §. Lucius Titius Damam. ff. de lega. ij. & ibi Barto. & in. c. alma mater. de sentent. excommu. lib. vj. Nam cum iura naturalia & quæ à naturali ratione procedunt non requirant scripturam, quia diuina quadam prudentia seruantur, id est ratione, quæ dicitur nobis communis cum dijs: ut Institu. de iure naturali. §. ius gentium. & §. sed naturalia. non est opus, quòd in lege exprimantur, quia tantæ autoritatis sunt, ut non indigeant scriptura. l. imò magnæ. ff. de legi. &, ut inquit Seneca: Quædã non scripta scriptis omnibus certiora sunt. Nam si iura noua, puta municipialia nõ intelligũtur abrogare aut derogare legi cõmuni ciuili, nisi exprimatur. l. j. C. de inoffi. dot. l. si quando. C. de inoffic. testamen. c. cum dilectus, extra de consuet. c. inter dilectos. extra de fide instrumẽ. & in. c. si papa. de priui. li. vj. licet poßint abrogare & derogare, ut in. l. omnes populi. de iusti. & iure. Institu. de iure naturali, gent. & ciui. §. j. & §. sed naturalia. in fi. ergo multo minus iura naturalia uidebuntur esse abrogata, cum abrogari non poßint. d. §. sed natura. & l. senatus. ff. de usufruct. ea. re. quæ. & l. tutelas. ff. de capitis diminut. Et quanquam lex ciuilis poßit iurigentium & naturali supplere uel detrahere, aut unum ius propter maius bonum alteri præponere. l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. l. j. C. de legib. l. j. ff. de usuca. & plenè notatur per Ioan. Andreæ in regula, malæ fidei poßeßor, de reg. iuris. in. Vj.

in. vj. tamen non debemus à iure & æquitate naturali recedere, nisi lex expreßè scripta sit. l. j. C. de legib. & l. placuit. C. de iudic. & c. j. & c. ne innitaris. extra de constitu. Scire tamen oportet, quòd pluribus alijs rationibus solet una lex per aliam restringi & ampliari: uel per autoritatem superioris, puta si quis atrocißimum crimen commisit ultra consuetum, potest pœna grauiori puniri quàm in lege contineatur. Et quanquam superior hoc poßit efficere, non tamen posset iudex, ut dixit gloß. in. l. diuus. ff. de fal. Item si quis parum legem transgressus est, quanquam rationabiliter per superiorem ignosci poßit, non tamen iudex hoc posset efficere: ut dicetur plenè in quarta parte principali, & notatur in. l. & si seuerior. ff. de his qui not. infa. & in. l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de infami.

SECVN

Secunda Pars
PRINCIPALIS.

NVNC de secunda parte principali, scilicet de contrarijs legibus Secundo principaliter contingit esse quæstiones, cum leges uidentur aut sunt contrariæ: ut. l. nam & posteriores. cum. l. seq. & ibi not. ff. de legi. de quo nunc nobis dicendū incumbit. Et primo dicetur quòd quatenus saluo sermone & sentētia legis fieri poßit, leges inuicē esse concordandas, non corrigendas. Secundo, quotupliciter leges inuicē possunt cōcordari & limitari. Tertio qualiter & quotupliciter una lex intelligatur aliā corrigere. Quarto, de quibusdam quæstionibus perplexis. Quinto, quando leges inuicem ita sunt cōtrariæ ut nullo modo poßint concordari. Et circa primam partem præmitto, quòd nō solum leges sunt inuicem concordandæ: ut. d. l. nam & posteriores. ff. eod. & l. unica, C. de inoffic. dot. sed etiam statuta municipalia siue consuetudines sunt concordandæ cum legibus & regulis iuris communis, quatenus fieri potest: ut in. c. dilectus. extra de consuetu. c. inter dilectos. extra de fide instru. & in. c. j. de constitu. lib. vj. & in. c. si papa. de priui. lib. vj. & l. de quibus. ff. de legib. Statuta equidem & consuetudines inuicem esse concordandas

nemini

nemini dubium esse debet. arg.l.nam & ea.ff. de condit. & demon.c.nihil obstat.extra de uerb.signi.nam quemadmodum se habent leges communes inuicem,ita se debēt habere leges municipales,quia & ipsæ leges siue iura nuncupantur:ut.l.omnes populi.ff.de iusti.& iure.& Instit. de iur.naturali,gentium & ciuili.§.ij.Illud omnino ergo notandum erit, quod leges, quatenus sententia & uerba patiantur, inuicem potius esse concordandas quàm corrigendas.d.l.unica.C.de inoffic.dot.l.præcipimus.C.de appell. Nam multæ leges inuicem uidentur contrariæ,& tamen non sunt: ut dixit imperator in prima constitutione C.§.quibus.& no.l.omnes.ff.de except. Cum enim leges consilio prudentum fiant.l.j.ff.eo. & summis uigilijs & laboribus constituantur,non est credendum facile eas per leges posteriores esse correptas, nisi expressè dicatur: ut dixit imperator in.l. si quando.C.de inoffic.testa. & in Authent. de success. ab intest. in prin. facit optimè.c.ex parte tua.ff.de offi.deleg.Siue statuta sint præter ius cōmune,siue secundū ius cōmune,siue cōtra,limitantur, distinguūtur & interpretātur ab ipso iure cōmuni:ut in iuribus suprà allega.Adde quæ dicta sunt suprà, quare priuilegia sunt inuēta, & hoc maximè triplici ratione. Prima,quia à consilio maiorū nostrorū & prudentiorū nō est recedendū.c.j.& .c.ne innitaris.de const. at leges ciuiles & iura canonica condita & promulgata sunt à maioribus & prudentioribus nostris:nam leges ciuiles à deo per ora principum dicuntur esse promulgatæ. l.ij.& ibi nota.ff.de legi.l.fin.C.de præscript. lon.tempo.Item per Iurisconsultos,qui arbitri æquitatis uocati sunt.ij.distinc.

c.respon

c.responsa. ergo à legibus ciuilibus & canonicis non est recedendum.Secunda,quia cum leges communes sint antiquiores quàm municipalia, & longiori tempore & pluribus in locis obseruatæ sint, ergo ab ipsis non est facile recedēdum.l.minimè.& . l. si de interpretatione.ff. de legibus.Tertia,quia lex noua non nisi euidentissima æquitate constituenda est, quia nouitates solent scandala parturire.ff. de constitu. princi.ergo non est præsumendum, quòd statuentes uelint ius nouum facere, nisi expressè dicatur. Iura ergo municipalia distinguenda & interpretanda sunt secundum leges antiquas diu obseruatas, à nostris maioribus & prudentioribus constitutas. Quanquam Barto. summus iuris apex, dixerit statuta idem disponentia quod ius commune,ita esse intelligenda, ut aliquid operentur ultra ius commune, & maximè cum uerbis generalibus sint concepta. ut ipse notat in. l. j.§. nunciatio. uersicu.item nunciationem.ff.de ope.no.nuncia.& in.l.ij.ff.de usuca. & l. j.C.de sacrosanct.eccle.& .l.iij.§.prætor ait.ff.de damno infecto. Et quanquam eius autoritas sit maxima, tamen iura & leges & rationes prædictæ eius autoritati præponenda sunt : ut in prima constitutione.C. & infrà,Deo dante, pluribus exemplis & autoritatibus maximè glossarum, facile uidebitur nō rectè sensisse. ait enim,Cum lex noua generalius loquatur,quàm lex uetus,nouā legem non restringi per ueterem.allegat.l.j.§.nunciatio.ff. de no.ope. nunc.ibi,omnibus diebus.& .l.j.in fi.ff.ad municip.& .l. si quando.ff.de leg.j. Sed cōtra est expressa glossa à qua ipse Bar.dixit non esse recedendum in iudicando,in dicta

l.j.C

l.j.C.de sacrosanct.eccle.ibi, unusquisque.glossa restringit, scilicet modo sit habilis secundum legem. & glo.in l.j.C.de fide instru.& ibi Bal.& dixit in.l.j.ff.ad legem falcid.non obstant leges allegatæ per Barto. Primo non obstat.l.j.§.nunciatio.de nou.ope.nunc.ibi,omnibus diebus.cum intelligatur etiã diebus feriatis:quia hæc interpretatio larga fit propter aliam legẽ, qua cauetur quòd nunciatio operis noui poßit fieri diebus feriatis: ut. l.ij. ff.de ferijs.& per regulas ibi traditas.& in. c. fin.extra de ferijs.Non obstat.l.j.ff.ad muni.& l. si quando.quia ibi ideo non restringuntur uerba,sed ampliatur:quia hæc est secundum naturã rei,de qua loquuntur, scilicet in priuilegio & legato. Nam nisi ultra ius commune aliquid operaretur, non esset priuilegium: ut ibi patet. & xxv. q.j.c.ideo.prope finem,& notatur in.c. fin.extra de obseruat.ieiuniorum.ubi uouens non comedere carnem,non potest comedere die dominico, nec in festo natiuitatis, si occurrerit die Veneris. Iura autem municipialia etiam si idem concederẽt quod ius commune,non esset absurdum. notatur in.c.j.de constitut.in.vj.& in.d.c.cum dilectus. extra de constitu.quia potius credendum est uoluisse aut legem ueterem declarare,& omnibus innotescere,aut aliquam prauam consuetudinem contrariam,uel saltem dubitatã tollere per suprà allegata. & optimè facit.c.sunt quidem.cum seq.xxv.q.j.Adde.l.fin.C.de indi.uidui.tol. ibi, ne tamen simplices animos ambiguitas moueat.l.j.§. sed sciendum.de ædil.edict.ibi,idem dixisse,ne qua dubitatio superesset, & optimus textus in.l.j.ff.de æstima.act. nec ad prædicta omittas uidere gloß.in.l.fin.§.in computatione

statione.C.de iure delib.quam Bar.ibi in ulti. uerbis singulariter exclamat Bar.tamen in.l.j.C.de sacrosan.eccl. se uoluit limitare dupliciter.Primo,nisi per illa uerba generalia aliquid dispensaretur contra ius naturale uel gẽtium.per.l.j.& l.fi.C.de testam.mil.Secundo,nisi per talem generalitatem tertius læderetur, per.l.ij. §. merito. ff.ne quid in loco publ.cum similibus. Eandem limitationem tenet Bal.in.l.si quando.in princ.C. de inoffic.test. & Bart.in.l.si filius.ff.de donat.& Angel. in.l.ait prætor.ff.de iudic. Notandum ergo erit quoties uerba generalia alicuius statuti uidentur esse facta in priuilegium certarum personarum,uel certarum causarum, puta ecclesiæ,reipub.dotis, uel forensium, uel clericorum, quòd tunc non erunt restringenda, secundum Bartol.& leges per eum allegatas. Quod autem dicatur ius singulare, uide in.l. ius singulare. ff. de legibus. & facit. l.j. & l. ij. ff. de constitution. princip. secus si non sunt facta in priuilegium aliquarum personarum uel causarum, sed generaliter sunt concepta. Ex quo sequitur, quòd si statuto cauetur,quòd quicunq; admittantur ad accusandum uel testificandum in causa criminali læsæ maiestatis,quòd tunc etiam inhabilis de iure ciuili ad accusandũ uel testificandum admittetur:quia uidetur continere ius singulare.Sed si statutum diceret generaliter, quòd quilibet accusare poßit,uel statutum induceret nouam prouisionem contra delictum, & admitteret quamcunque personam ad accusandum, quia restringitur secundum ius commune, & ita etiam determinat Bald. in rub.C. qui accu.poß.Et ut res exemplis magis elucescat,subijcio

Verba generalia alicuius statuti, in priuilegiũ causarũ aut personarũ facta, nõ restringuntur.

etiam plures quæstiones quas ad propositũ nostrum re-
perio decisas per uarios Doctores, & uarios locos disper
sas. Et, primo, quando statuta sunt contraria iuri commu
ni, uel inuicem sunt contraria: & tum restringuntur qua
tenus poßibile est ut minus lædant ius commune. Dicũt
enim Doct. si statuto cauetur quòd sententia lata in ali-
qua causa graui mittatur executioni, nõ obstante aliqua
appellatione uel nullitate, quòd tale statutũ debet intelli
gi nõ ab aliqua appellatione friuola uel nullitate calum
niosa opposita, sed de appellatione iusta uel nullitate: si-
cut notatur in. l. j. §. si. ff. à quib. app. nõ licet. & in. c. ut
debitus honor. extra de app. Bar. in. l. oẽs populi. in fi. ff.
de iust. & iu. Itẽ, restringitur, dũmodo nõ opponatur ta
lis nullitas, de qua cõstare poßit ex inspectione actorum
ueluti quòd proceßum fuerit contra minorẽ indefensum
sine tutore uel curatore. ita notabiliter dicit Io. Andr. in
tit. de sent. §. ut autem. in addit. quæ incipit ad hæc. &
Bal. in. l. j. C. ne lic. in una eademq; causa. Itẽ, poterit op-
poni nullitas cuius est prompta probatio & manifesta
nec altiorem requirit indaginem: ut in. l. j. C. quãdo pro-
uoc. non est nec. & arguitur. c. literas. uersi. præterea. de
resti. spol. & . l. j. & . l. de pupillo. ff. de oper. no. nunc. &
l. ille à quo. ff. ad Trebell. & no. in. l. iiij. §. condemnatũ.
ff. de re iud. & . l. iudicati. C. si ex fals. instr. & . l. si præ-
tor. §. Marcellus. ff. de iudic. cum simil. Vide etiam. l. j. §.
j. ff. quòd ui aut clam. per glos. & Bart. Item, si statuto
cauetur, quod sententiæ mittantur executioni, non ob-
stante aliqua exceptione, intelligitur friuola: sed tamen
poterit opponi exceptio, quæ declarat & interpreta-
tur

tur ipsam sententiam æquè & iustè secundum alias le-
ges, ut est glos. & ibi Bartol. in. l. j. §. denique. ff. quod ui
aut clam. & in. l. non tantum. uer. quod si pro emptore.
ff. de petit. hæred. & . l. ita pudor. C. de adulte. Item, po-
terit opponi exceptio quæ resultat ex his, quæ deducit
uel facit ipsemet producens instrumentum sententiæ. l.
uenditores. ff. de uerbor. oblig. l. cum proponis. C. de nau.
fe. l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. empt. & . l. traditio. C.
eod. tit. Item, de statuto cum clausula, quòd non obstan-
te aliqua exceptione &c. uide omnino Angel. in. d. l. non
tantum. §. quod si ex emptore. ff. de petit. hæred. quia in
telligitur de friuola. secus si reperiatur competere de iu-
re communi. & idem in repetitione Archid. ij. q. vij. c.
lator. & . l. fin. in fin. C. de sentent. & interloc. om. iudic.
Item, si statuto cauetur, quòd pater tantum teneatur do
tare filiam, & ea sit sola in succeßione patris, debet in-
telligi, si filia sit honestæ uitæ: secundum Bald. in. l. fi. C.
de spons. & Laurent. Palaz. in suo tractatu, in folio octa
uo. Contra uidetur, quòd dos non debetur ut maritandæ,
sed ut succedenti in hoc loco, sicut hæreditas non remitti
tur per adulterium. Item, si statuto cauetur, quòd iudex
debeat procedere reseruatis exceptionibus in fine litis, ta
men si opponatur exceptio, quæ impedit litis ingreßum,
uel alia exceptio peremptoria, ex qua resultat nullitas
iudicij instituti, quæ exceptio probaretur notorie, ita
quòd per partẽ aduersam nihil poßit opponi, puta per
instrumẽtum confeßionis, uel probatio esset promptißi-
ma, nec requireret altiorem indaginem, tunc iudex de-
bet super ea cognoscere, antequam ulterius proceda-
G 2 tur

tur, & determinat Specul. in titul. de except. §. d. uer. ut autem in fin. & Ioan. Andr. in addit. ibidem & not. Doctores in.c.j.& in.c.pastora.de excep.arg.l.is à quo ff.ad Trebell.&.c.j.de excep.lib.vj.& ibi not. Item, si statuto cauetur ut iudex poßit procedere in certis causis omissa omni solennitate iuris,intelligitur dummodo non omittatur solennitas procedens de iuregentium & naturali,ut citatio & similes,de quibus per Bar.in.l.si filius. de don.& in extrauaganti ad reprimendum.in uer. sine figura.& in.l.j.ff. de testa.mil. & in Clem. dispendiosam.de iudic.& simil. Idem dicendum erit de statuto uolente ut iudex in sententiando teneatur inspicere merita causæ,non autem nullitatis proceßus procedentes ex solennitate iudicij. Item, si statuto cauetur, quòd statuta intelligantur ad literam,sine aliqua interpretatione,debet intelligi de interpretatione friuola,uel extensiua, nō de interpretatione declaratiua statuti: ut dicit Bal.in.l. omnes populi.prope finem.ff.de iust.& iur. & infrà in fine huius tractatus plenè dicetur. Item,si statuto cauetur, quòd lauda & præcepta iudicis in iudicio facta mittantur executioni,non obstante aliqua exceptione,intelligitur, nisi obstaret aliqua exceptio, quæ resultaret ex ipso statuto uel alio in uolumine posito:uel nisi opponeretur exceptio,per quam constaret illud laudū uel præceptum esse nullum,& non mereri nomen laudi uel præcepti:quia ante omnia constare debet de substantia rei, quàm fiat executio.l.iiij.§.condemnatum.ff. de re iudi.l. si quæramus.ff.de testa.puta,exceptio incōpetentis iudicis,ut est gl.in cle.j.in fi.de sequest.pos.puto contrariū, maxi

maxime si dixit exceptione nullitatis:tunc enim etiā laudum & præceptum nomine, & putatiuū habet hāc executionem.Item poterit opponi exceptio simulationis.l.j. C.plus ualere quod agitur.per Bal.& l.j.C. de fal. cau. ad.leg.licet uarie loquatur.& Bar.in.l. nemo potest.de leg.j.& in.l.j.ff.quòd ui aut clam.ibi,plenißime. Itē,poterit opponi de nullitate compromißi:secundum Bal.& alleg.Salic.in.l.iij.§.si seruus.ff.de procu.Itē,poterit opponi exceptio cōtraria laudis:ut dicit idem ipse Bal.in.l. j.C.sent.resc.non pos.Item,poterit opponi exceptio impoßibilitatis,ueluti,ut det montem aureū, aut hominem mortuum.c.ut debitus honor.de app. Item,si lata cōtra eos qui non sunt nominati in sententia. Item,euidentē errorem,ut pupillū de adulterio. Item, exceptionē postea superuenientē,ut solutionis & præscriptionis. Itē, aliud genus impediendi executionem, quàm exceptio, ut supplicationis & restitutionis &c. Item, poterit reus implorare officium iudicis,ne cogatur soluere indebitum,si habeat exceptiones quas opponere non poßit ex forma statuti.arg.l.illicitas.ff.de off.præsi.in princ. quia aliud est exceptio,aliud officiū iudicis.l.iij.in fi.& l.fi.ff.nau. caup.sta.Bar.in.l.j.ff.quod ui aut clam. quē uide. Item, potest opponi exceptio cōtra personā agētis. arg.l.fi.de inoffi.testa.& l.si quæramus de testamēto. & l. quidā referunt.ff.de iu.codic.Itē,si statuto nō poßit opponi aliqua exceptio,nisi quædā enumeratæ per statutum,quòd nihilominus poterunt opponi exceptiones pares exceptuatis.ita dixit singulariter Ang. in.l. ita pudor.C. de adul.& in.l.j.C.de bon.poß. cōtratab. ibi his solis &c.

quod intelligendum est, quo ad remißionem exceptionis
dilatoriæ non peremptoriæ, per.l.si fideiussor.§. quædã.
ff.mand.Bar.in.l.si filius.ff.de don.Amplius dicunt Do
ctores:si statuto caueatur aliquid, quod sit cõtra ius cõ=
mune, & adijcitur clausula, non obstante aliqua lege uel
statuto, debet talis clausula intelligi, nisi aliquo modo,
uel per distinctionẽ, uel restrictionem, uel modificationẽ,
uel aliter poßit aperte concordari per aliam legẽ uel sta
tutum:ut dixit gl. iuncta textui multum notabili in Au=
thent.de succeß.ab inte.circa princ.& Bar.in Authent.
itaq;.C.eo.de succes.& Bart.in extrauag.ad reprimen=
dum.in uerbo, nõ obstantibus, & in.l.omnes populi.pro
pe fi.ff.de iusti.& iu.facit.d.l.j.C.de inoffi.dot.& text.
in.j.constit.C.§.quibus.& in.c. cum expediat. de elect.
in.vj.Ex quo inferũt Doctores mirabiliter:si statuto ca
uetur, quòd sententiæ ferantur cum certa solennitate, uel
certo modo, & postea aliud statutum simpliciter dicat,
quòd sententiæ mandentur executioni intra decẽ dies, nõ
obstante aliquo statuto, certè sententia lata cõtra formã
alterius statuti, dantis illam formã, non mãdabitur execu
tioni:secundum Io.Andr.in addit.Spec. in tit.de execut.
sent.§.postremo.alleg.l.specialis.de inoffi. testa.& .d.l.
in ambiguo. de reg.iur. quia clausula, non obstante ali=
qua lege uel statuto:non impedit quo minus unum statu
tum poßit suppleri per aliud: ut idem tenet Bartol.in.l.
prætor.§.eritq;.ff.de ui bonor.rapt. Illud tamen notan=
dum est, quòd si in lege noua diceretur non obstante ali
qua lege, siue generali, siue speciali, quod secundũ Bart.
in.d.extrauagante, lex noua non restringeretur per ue=
terem

terem:secundum.l.sed & posteriores.ff.de legib.similem
quæstionem ponit idem Io.Andr.in tit.de sent.§. ut au=
tem.in addit.ubi dicit: Si statuto non poßit opponi ali=
qua exceptio contra præceptũ iudicis, alio statuto, quòd
minor non poßit obligari sine certa solennitate, nõ man
dabitur executioni.allegat.l.non putauit.§. non quæuis.
ff.contra tab.Idem tenuit Bar.in.d.l.j.quod ui aut clam.
quia talis clausula debet intelligi, nisi talis exceptio op=
ponatur, quæ resultaret ex alio statuto, faciunt notabili=
ter in.l. iiij.§. condemnatum. de re iudic. & glos.in.c.
tuæ.de cleric.non resid. & quod not.in.c. statutum. de
rescript.lib.vj. & per Bald. in.l.j.C.ne lic. tertiò pro=
uoca. Vides ergo ex prædictis quot exemplis & quot
autoritatibus tibi illucescit, legem nouam etiam iuri con
trariam esse restringendam per rationem naturalem,
aut necessariam, aut euidentem: ut ex prædictis patet,
quatenus saluo sermone & sententia legislatoris fieri
poßit. Idem uidemus in priuilegijs, quæ in dubio non ui=
dentur derogare, ut dixit text. & ibi plene not. in.l.j.C.
quãdo Imperator inter pupil.& uid.&c.Imò si in gene
rali cõstitutione esset clausula derogatoria, nõ obstanti=
bus aliquibus priuilegijs &c. debet quatenus poßibile
est, restringi, ut minus tollantur priuilegia. ex quo dixit
Cin.in.d.l.j. quòd per talẽ clausulã generalẽ nunquã in=
telligitur esse sublatũ priuilegium aliàs cõceßum perso=
næ priuilegiatæ: propter duplex uinculum priuilegij. fa=
cit quod notat singulariter Bar.in.l.libertatis.la ultima
§.posthumus.de alim.& ci.leg.ubi per talem clausulam
non uidetur esse derogatum priuilegium conceßum ob

causam alimentorum.Item,non intelligitur esse abrogatum priuilegium cōceßum ad fabricationem ecclesiæ uel reparationem.c.si propter tua debita.de rescript.in.vj. Item,non intelligitur esse derogatum priuilegium, quod est inclusum in corpore iuris uel statutorum.l.ij.§.legatis.de re iudi.& in Authent.quæ in prouincia.ubi gl.& Ang.C.ubi de cri.agi op.& in.l.hæres absens.in princ. ff.de iudi.Item,non intelligitur esse derogatum priuilegium,quod ratione naturali uel iure communi cōprobatur.l.sed & milites.in princ.ff.de excus.tut.ibi, nisi fortasse iustam &c.& gl.in cle.dudū.§.uos etenim.in uerbo,pacta.de execut.Item,non intelligitur abrogatū priuilegium iuramento confirmatum.glos.in.c. cum nō deceat.in uerbo,effectus.de elect.lib.vj.Item,non intelligitur esse abrogatum priuilegium, quod transiuit in uim contractus:ut not.Inno.in.c.in nostra.de iureiur. & no. in.l.digna uox.C.de legib.& per Inno.in.c.quæ in ecclesiarum.de constit.l.quoties.C.de preci. imper.off. &.l. rescriptam. & in.l.fin.C. si contra ius uel util. pub. & not.in.l.Lucius.ff.de euict.l. si uerberatum.ff. de rei uē. & in.l.si bene à Zenone.C.de quadr.præscrip.nam non est par ratio legum & contractuum, ad quod uide pulchrè Bal.in.c.j.de na.feu. & hæc intellige, nisi subsit iusta causa : & si dicatur, quòd princeps semper uidetur esse motus iusta causa,adeo ut non admittatur probatio in contrariū,ut dixit Cin.in.l.fi.C.si contra ius uel util. pub.Sed intellige illud ubi motu proprio,non ubi ad postulationem partis Imperator aliquid concessisset,ut no. in.l.j.C.de petit.bon.subl.lib.x.& in.d.l. quoties. suprà alle

allegata:& generaliter non intelligitur esse abrogatum priuilegium,cui concedens uerisimiliter non esset derogaturus:ut in.c. cum olim. extra de re iudic. & not.in.c.ei cui.de præben.lib.vj.& c.ij. de decim.lib.vj.& de reg. iur.c.in generali.eod.lib.& ff.de pign.l. in obligatione. & faciunt optimè notata per Barto. in.l. humanum.C. de legib. & per Ioan. Andr. in addit. in titu.de censi.§. nunc dicendū.uersi.si per hanc legem.& in tit.de instrumentorum æditione.§.nunc uero aliqua. in fin. &.C.de sacrosanct. eccle.l. priuilegia.&. l.qui se patris.C.unde lib.per Bart.& Bald.ibi.In quibus ergo casibus per generalem clausulam non obstante,uel per generalem constitutionem non uidetur esse derogatum priuilegio, multo minus iuri communi,cum facilius tollatur priuilegium quàm ius commune.l.eius militis.§. militia miß.ff.de testamen.milita.Vide notata per Specu. in titu.de lega.§. nunc ostendendum.uersi.xviij.quòd illa clausula in priuilegio posita: & de plenitudine potestatis nostræ, supplemus omnes defectus &c. intelligitur uelle dispensare circa solennia tantum, non circa naturales defectus:quod est notandum. facit.l. & habet.§.si pupillus.ff. de tuto. & notatur in.l.precibus C.de impube.& al.substitu.ubi miles licet poßit substituere directo post tempora pubertatis, tamen non præsumitur uoluisse in præiudicium matris:quia tale ius est fundatum in iure naturali.facit.l. in testamento.C. de testam.milit.& melius per Bart.in l.j.ff.de milit.testam.& in.l.j.C.de sacrosanct.eccle.Sed iuxta hoc occurrit dubium. Pone:statuto aliquid disponitur,quod est contra regulas iuris communis,puta quod

 teneatur

teneatur ædere instrumenta actori, modo clarum est, quod aliquando reus tenetur ædere instrumenta actori in quibusdam casibus specialibus, ut in fisco uel pia causa, an reus indistincte tenebitur ædere instrumenta actori, quòd non, per supradicta: quia statutum potest intelligi in illis casibus specialibus & priuilegiatis: & sic non erit cõtra ius cõmune, sed secundũ ius cõmune. Contra facit, quia statutũ intelligitur esse factũ in his quæ plerũq; accidũt. l. nam ad ea. ff. eo. Itẽ, sequeretur, quòd statutũ loquẽs generaliter, uideretur factũ in singulas personas, & quia cõtineret ius singulare: quod nõ est præsumendũ. l. iura cõstituta. &. l. ius singulare. ff. eod. & hoc credo uerius. Ex quo colligo unam conclusionem, quòd ubi statutum est contra ius commune & loquitur generaliter, potius intelligatur uelle derogare regulæ iuris communis, quàm ita restringatur, ut præsumatur uoluisse prouidere & disponere in casibus specialibus uel priuilegiatis, exceptis à dicta clausula iuris communis. & ita potest intelligi in. l. in his. ff. eod. per leges suprà allegatas. Non obstat extrauag. suprà allegata, in quibus ostenditur, statutum contrarium iuri communi esse restringendum, quòd tale statutum non restringitur, ad casus speciales, sed quòd restringatur per distinctionem regulærem iuris communis. Verbi gratia: Si statuto simpliciter caueatur, quòd reus teneatur ædere instrumenta actori, ista regula generalis, est contra regulam iuris communis, quæ restringitur dupliciter. Vno modo, de iure communi: secundo modo, de iure speciali. De iure communi restringitur, nisi actor fundasset intentionem suam: quia tunc

tunc reus tenetur ædere instrumenta ad declarandam intentionem actoris, uel ad replicationem: ut notatur in. l. j. & l. fi. C. de eden. & c. j. de proba. & isto modo & ad illos casus tantum restringitur dictum statutum. Secundo modo restringitur de iure speciali: puta, quod reus tenetur ædere instrumenta fisco: ut. l. iustum. C. eod. & hoc modo restringeretur dictum statutum per. l. nam ad ea. & l. iura. & l. in his. & l. ius singulare. ff. eo. Sed iterum obstat quod suprà dixi: per legem uel statutum generale, nõ intelligitur esse abrogatum priuilegium &c. Ergo illud statutum debet ita intelligi, ut non derogetur priuilegio fisci &c. Sed respondetur, quod extra. supra posita loquuntur, quando lex uel statutum generale posset aliquid operari, etiam non derogando priuilegijs. Sed in casu nostro nihil operaretur, cum statutum uoluerit aliquid operari contra ius commune, cum sit ei contrarium l. j. in. fin. ff. ad muni. & potius debet intelligi ut deroget priuilegijs quàm iuri communi. l. sed & milites. in princ. ff. de excu. tuto. l. in testamento. C. de testam. milit. cum similibus. Ex quibus habes tres conclusiones. Prima, quòd ubi statutum est contra ius commune, potius restringitur de iure communi quàm à iure speciali, per. l. sed & milites. & l. in testamento. suprà alleg. Secunda conclusio, quando statutum est contrarium iuri communi, potius debet intelligi, ut deroget regulæ iuris communis, quàm ut restringatur ad casus speciales contrarios regulæ iuris communis: per dictam. l. nam ad ea. & l. ius singulare. & l. in his. ff. eod. Tertia conclusio est, quòd statutum contrarium iuri cõmuni, debet ita intelligi, ut

aliquid

aliquid operetur contra ius commune. l.j.in fin.ff.ad muni. secus si esset statutum secundum ius commune, quia non debet intelligi ut deroget iuri communi. c. si papa. de priuilegijs lib. vj. c. cum dilectus. de consuetud. cum similibus. Ad hoc facit. l. qui mutuam.ff.manda. & l. legata inutiliter.ff.de lega.j.& infrà dicetur.& modo intelligis quod dici solet: Statutum contra ius commune non debet interpretari secundum ius commune. Item, statuta debent intelligi ut aliquid operentur. Item, illud quod statuta contraria iuri communi restringuntur, quantum uerba & sententia patiuntur: in quibus uidi doctos & imperitos decipi. Nunc subijciamus exempla, quando statutum est præter ius commune, id est, quando statutum nec in totum iuri communi derogat, nec in totum ei seruit: ut in simili dicitur de iure ciuili erga ius naturale. l. ius ciuile.de legibus.& ita expreßè declarat glo.ff.ex quib.cau.maio.& l.necnon.§.quod eis.in uerb. non prohibeant. Statuto cauetur, quòd syndicus teneatur denũciare delictũ intra decẽ dies à die cõmißi delicti, sub certa pœna, certè syndicus excusabitur, si nõ denunciauerit intra dictum tempus, quando crimen est clam commißum: quia ignorantia iusta excusat à pœna. l. genero. ff.de his qui not.infam.& ibi Barto.& l.semper.§. hoc interdictum. ff. quod ui aut clam. l. ait prætor.ff.de calum. licet ignorantia non prosit ad lucrum consequendum. l.si quis in graui.ff.ad Sillei.& ibi Bar. & l.querela.ff.de fals.& in.d.l.semper.& Bald.in.l.fin.C.de dolo. Item, quæritur an stante dicto statuto syndicus teneatur denunciare maleficium proprium uel proximorũ in sanguine.& uidebatur quòd sic.arg. l.ab omnibus. §.à Titio.de leg.j.Item, bonum obedientiæ & bonum publicum tenetur præponere proprio,& patris:ut.l.minimè. ff.de relig.& sump.fun.cum similibus. Cõtrarium determinatur, arg.l.uxore.§.codicillis.de leg.iij. ibi, dura separatio &c.nam in generali sermone nimis durum semper uidetur exceptum.l.si cui.ff.de seruit. Sed melius facit.c. cum tibi.de pœniten.distin.iij.l.pen.ff.de arb. & ibi nota.& cum uidetur illicitum, ut quis seipsum accuset, nõ uidetur comprensum.c.ad nostram.de iureiur. Et officium suum non debet esse sibi damnosum.c.cum non deceat.de elect. in.vj.l.si quis ex signatoribus. ff. quemadmodum testa. aper.cum similibus. Nec potest quis proprium sanguinẽ odio habere.l.j.ff.de pub.iud.l.ij.de recep.l.ut uim. ff.de iust.& iur.cum similibus: quod decidit Bar.in.l.diuus.& suprà dixi.ff.de custo.& exhib.reo. Item, statutum quòd ulla teneatur emendare damnum datum, intelligitur, nisi constet de malefactore. & dicitur constare de malefactore, si quis in domo combusta inhabitabat, cum præsumitur eius culpa combusta.l.j.ff.de offic.præfe.uigilum. Itẽ, si statuto cauetur, quòd quis non audeat ingredi prædiũ alienum sine licentia domini, sub certa pœna, tum tale statutum non debet extendi ad eum qui bona fide, uel iusta ignorantia ingreditur: puta, quia credebat tale prædium esse suum: quia per ipsum, uel autoritate suorum poßidebatur, uel alio iusto errore. Nam quandocunque aliquid prohibetur fieri, quod est de genere permissorum,& imponitur pœna, solum extẽditur ad eos, qui scienter & dolosè faciunt. facit optimè.l.in rem.§.tignũ.ff.de rei uend. Bart.

Quis dicatur cõstare de malefactore.

Bar.plenè in.l.j.ff.si quis test.lib.esse iuss.fuerit.& Bar. in.l.non solum.§.mandato.ff.de iniur. & optimè facit.l. ij.C.de nox.facit.l.qui iure.ff.de acqui.poss.Item,si statuto cauetur,quòd diuisio possit peti nõ obstantè cursu alicuius temporis,debet intelligi durante communione:secus si præscriptum esset dominium:secundum gloss.& Bart. in.l.fin.ff.pro dot.Item,si statuto cauetur,quòd omnibus currat præscriptio.x.annis,non petentibus debita intra decem annos,quòd talis præscriptio non currit contra nõ ualentes agere, secundum Bal.in Authent.nisi tricennal. C.de bo.ma.per.l.j.C. de an.præscrip.Item,non extenditur ad minores,& alios habentes priuilegia circa præscriptionẽ.per.l.j.C.quãdo imperator inter pupil.& uiduas. & .l.fi.C.in quib.cau.in integ.resti.nõ est nec. per.c.constitutus.extra de in integr.resti.in fi. Dixit tamen Bart. quòd statutaria præscriptio nõ extẽditur ad minores,quãdo tractatur de damno uitando:secus ubi tractatur de lucro captando,quod mihi placet secundum ea quæ infra dicentur. Statuto cauetur, quod hæres teneatur in solidum creditoribus hæreditarijs:dicũt Doct.quòd si hæres fecit inuentarium,quòd non poterit conueniri insolidum,hæreditate non existente soluendo.Nam statutum generaliter refertur ad ius commune,nõn solum ne quis puniatur iniustè,ut.l.ij.& .l.fi.C.de nox.sed etiam ne quis perdat legis beneficium.l.fi.§.in cõputatione.in gloss.de iur.delib. & ibi omnes Doctores consentiunt. & c. cum dilectus. extra de consuet.& notat Bal.in.l.ab executione.C.quorum appell.non recipian. Item,si statuto debitor per instrumẽtum publicum potest incarcerari, prout placuerit creditori, tum debitor poterit euitare carcerem cedendo bonis:ut.l.j.& .l.fi.C.qui bon.ced.poss.Vbi Bald. subdit, quòd statuta in terris ecclesiæ recipiunt interpretationẽ à iure canonico,& statuta in terris imperij recipiunt interpretationem à iure ciuili. arg.l. omnes populi.de iust. & iur. ita posset saluari opinio Bar.ut suprà notata intelligantur de lucro procedente ex libera uoluntate,nulla subsistente ratione naturali. secus ubi ageretur de lucro & priuilegio proueniente & firmato ratione naturalis ueluti,ne quis maceretur in carcere, uel ne quis teneatur ultra uires hæreditatis:de quibus suprà.Ad hoc facit:quia aliud est,quando tractatur de lucro proueniente cũ damno alterius,aliud quando tractatur de lucro sine præiudicio alterius:de quo per gloss.& Doctores in.l.Proculus. ff.de damno infect.Vnde notabiliter dixit Bald. in.l.cum à matre.in fine.C.de rei uend. Stante statuto, quòd filius hæres non possit uenire contra factum patris,non tamen per hoc tollitur beneficium inuentarij,ut teneatur soluere ultra uires hæreditatis:ut per glo.in.d.§. in computatione.nam cum tale beneficium sit secundum naturalẽ rationem:unde de iure canonico non est necessarium inuentarium, sed sufficit sola ratio naturalis : ut notatur in. c. quanquam.de usur.li. vj.in nouella. ergo statutum quod debet intelligi secũdum rationem naturalem,congruè recipere debet hanc interpretationem. arg.l.scire oportet. §.etsi maximè.de excu.tut. Alia autem beneficia inuentarij,quia non concernunt iustitiam naturalem, sed positiuam,talis hæres non haberet exemplum.in dicta.l.fin.C. de iure deliber.§.donec.& .§.licentia.cum æquitas naturalis

ralis & canonica quandoq; talia beneficia non amittit: ut notatur.xiiij.q.v.c.non sanè. per Archid.Item si statuto cauetur,ut stetur dicto saltuarij de damno dato, intelligitur,nisi probetur contrarium per plenas probationes:ut notatur in.l.j.C.si aduer.rem iudi.uel per facti euidentiam: ut per Azonem in summa. C. ad. l.Aquil.quia ueritati semper locus esse debet. l.fin.ff. de proba.Item, debet intelligi, si modo saltuarius iurauerit. argu. l. iurisiur.C.de testi.& l.Theopompus.& ibi nota.ff.de dote prælega.Item,si statuto cauetur,ne mulier possit contrahere sine licentia uel consensu proximorum in tertio gradu,& non reperiatur aliquis in tertio:uel sint absentes,adeò ut periculum sit expectare,poterit sine his contrahere.argu.l.si longius.ff. de iudi.& l.filius.ff.si cert. pe.circa quod tamē uide Bal.in.l.j.§. quod si nemo.circa fi.ff. quod cuiusque no.& in.l. transactionē. & ibi moderni dantes remißionem.C.de transact. & Bald. in.c.j. in princ.circa finem Apparatus.de consue. rec. feu.& si unus reperitur, tantum ille solus sufficiat:ut notat Bart. in.l. sciendum.de leg.j.& uide Bald. ad hæc in.l.in conuentione. C. de nupt. Item debet intelligi esse requirendum consilium proximorum,si modo sunt habiles ad consilium præstandum.ut Instit.de curat.§.j.&.§.fin.Insti. de fidu.& not.in.l.j.C.de sacrosanct.eccle.& si ista mulier submisit aliquos extraneos,dicens eos esse proximiores,talis contractus ualebit in præiudicium mulieris.arg. l.j.C.si mi.ma.se dixit.& l .ij.ff.ad Vellci.& l.eleganter. ff. de dolo. l. per regulam. qui beneficio abutitur,id amittere uidetur.l.fi.§.si uero postquam.C.de iur.delib. l.isti

l.isti quidem.in princ.ff.quod met. cau.& l. frustra.de usur.Item,pone naturalem quæstionem:Statutum extat, quòd liceat bannitū occidere:alio statuto imponitur pœna portanti arma,modo quidam occidit bannitum cū armis uetitis, an iste incidat in pœnam statuti de armis uetitis,& dicitur quòd non: quia tale statutum loquens de armis,intelligitur,nisi portentur ex causa licita & permissa à statuto uel à lege cōmuni arg.l. Gracchus.C. de adul.& l.quid ergo.§.si hæres.de leg.j. & ibi no.xxiij. q.iiij.c.qui peccat.& statutum permittens occisionem, permittit omne id per quod directè peruenitur ad illud l.ad rem mobilem.& l.ad legatum.ff.de procurat.& l. illud.ff.de acq.hære.Itē,semper inspicitur id quod principaliter agitur,non quod incidēter.l.scientiam.§.qui tamen aliter.ff.ad leg.Aquil.l.si is qui duos.de lib.leg. Sed animus deferentis arma fuit ad bonum finem, scilicet ad pacificum statū ciuitatis.l.minime.ff. de relig.& sump. fune.Rursus Doctores ponunt talem quæstionem: Ego feci pacem cum quodam meo inimico, de non offendēdo eum,sub certa pœna,postea iste cum quo feci pacem est bannitus,& stante statuto,quòd liceat bannitum offendere,ego ipsum offendi,quærebatur an ego incidissem in pœnam cōuentionalem,uel in pœnam alterius statuti,de rumpentibus pacem:& Oldradus tenuit,quòd non incidit in pœnam conuentionalem,quia priuata lex conuentionalis tollitur per legem continentem bonum publicū, quod uersatur in punitione delictorum.l.ita uulneratus. ff.ad le.Aquiliam.& hoc per.l.si quis in graui.§. utrū. ad Sill.l.si seruum.ff.de uerb.obl.l.quid ergo.§. hæres.de leg.

leg.j.& utrobiq; per Bar.no. Item,nō incidit in pœnam statuti de rumpentibus pacem, quia tale statutum nō debet trahi ad eos qui inferunt bellum ciuitati,& contrario iure contra ciuitatē utuntur.l.j.ff.quod quisq; iur. facit.l.nulla ratio.ff.eo.Item,quia bannitus nō est sub protectione ciuitatis:ut notatur in.l.j.de hæred.insti.cum similibus.Item quæritur,Statuto cauetur quòd forensis nō poßit quærere poßeßionem immobilem in ciuitate, & alio statuto cauetur quòd quarta pars bonorum interficientis applicetur consanguineis ipsius interfecti, alia pars facienti uindictam. quòd si consanguinei interfecti sint forenses,quod potuerunt acquirere:quia ista statuta cum respiciant bonum publicum,quod consistit in punitione delictorum.d.l.ita uulneratus.ff.ad leg.Aquil. non debet restringi per aliud statutum continens minorem utilitatem.l.si quis in graui.§.utrum.ff. ad Sille.l. si necem.§.libertus.ff.de bo.liber.Statutum enim principaliter intendit punire delinquentes,& non uidetur considerandum cui pœna applicetur, quia uenit in consequentiam argumento optimo in.l. non solum.ff. de in integ. restitut.ibi: non adipiscendæ gratia hæreditatis &c.Ita recitat Petrus de Anchar. Bartol. consuluisse de facto, & in simili ipse Petrus in.c.j. de constitut. dicit se consuluisse per prædicta Triuisij,ubi est tale statutum,quòd forensis nō poßit acquirere:& aliud statutum,quod dos mulieris committentis adulterium, applicetur marito, quòd uir forensis habens uxorem Triuisij habentē multa prædia in dote, & committentem adulterium potuit acquirere dictam dotē, & faciunt optimè notata in.l.si quis

quis in graui.§.utrum.ff.ad Sille.ubi uide Bar.ad interpretationem dicti statuti.Item,si statuto imponitur præmium occidenti hostem, quod extenditur etiam ad bannitum propter utilitatem publicam:ut per Bal. in.l.j.C. de pre.imper.offer.Guiliel.in.l.j.ff.de iureiur.Et si priuilegio quis nō poßit conueniri de debito intra quinquēnium, non intelligitur de debitis occasione delicti.l. ex parte.§.quanquam.ff.quod cum eo.Poßent infinita exēpla adduci,sed hæc sufficiant, quia liquidißimè constare potest,statuta disponentia aliquid præter ius commune, esse restringenda,& amplianda,& declaranda secundū regulas iuris cōmunis.Si enim statuta contraria iuri cōmuni restringuntur à iure communi,ut suprà plenè dixi, quāto magis recipient interpretationem statuta,quæ nō in totum recedunt à iure communi,sed partim iuri cōmuni consonant. Ex quo euidentius nobis constare potest, statuta quæ consonant in totum iuri communi esse intelligenda & interpretanda secundum regulas iuris communis,de quo etiam text.expreßè in.c. dilectus. de consuetu.& in.c.inter dilectos.de fid.instr.& in.c.si papa. de priuil.lib.vj.l.ut gradatim.§.sed si lege.ff.de mun.& ho.& l.nō est nouū.& l.nam & posteriores.ff.eo. Sed notandum est quod aut statutum precise consonat iuri communi,& tunc planum est interpretationem eius esse adæquandam interpretationi iuris communis, per suprà allegata:aut est contrarium iuri communi,& tunc contra ius commune est intelligendum, nec ab eo distinguitur nisi fortè ius cōmune haberet duo capitula: siue duas partes:unā de iure ciuili,aliā de iure naturali:tūc quo ad

 ius

ius ciuile corrigitur, non quo ad ius naturale. facit quod not. Bar. in. l. j. de sacrosan. ecc. & in. l. j. ff. de testa. mil. Ang. in. l. ait prætor. ff. de iudi. Doctores in. l. sancimus. §. ex imperfecto. & in. l. fi. C. famil. herc. Item, fallit quatenus contineret ius commune aliquod notabile priuilegium. Verbi gratia: Mulierem non posse contrahere, intelligitur nisi ad pias causas, patrem teneri pro filio, non intelligitur ad criminalia. Aut statutum loquitur generalius, & sic potest, & tunc restringitur. Fallit in locis suprà allegatis. Item, fallit nisi ratio expressa in statuto, se extenderet ultra rationem iuris communis, per ea quæ dicta sunt suprà, an extendatur à pari ratione, ut in prima parte principali. Et harum legum est multiplex ratio. Primo, quia inducta ad unum finem, non debẽt operari eius contrarium. l. legata inutiliter. de leg. j. cum similibus. l. nulla ratio. ff. eod. Sed ista statuta sunt inducta ad firmationem iuris cõmunis, cum sint ei consona. arg. text. optimi Instit. de bon. poss. §. aliquando. arg. l. quia actionum. ff. de præscrip. uer. ergo non debent interpretari ut infirment seu derogent ius commune, cum confirmare & derogare sint repugnantia. patet. Secundo, una res in dubio non debet diuerso iure censeri. l. eũ qui ædes. ff. de usucap. Sed intellige quòd si talia statuta derogarent & confirmarent ius commune, diuerso modo censerentur. ergo &c. Tertio, lex in dubio non præsumitur ijsdem uerbis unam rem diuerso modo terminare. l. nam hoc iure. ff. de uulg. & pup. l. quamuis. ff. de impub. & alijs substitut. cum similibus. At si talia statuta intelligerentur partim à iure communi recedere, diuerso modo

determinarentur. ergo &c. Quarto, ut prædixi in principio, in dubio non est recedendum ab autoritate maiorum & prudentiorum nostrorum, scilicet iurisperitorum, & iurisconsultorum. c. ne innitaris. de constitut. Quinto, cum leges & regulæ iuris communis diu fuerint obseruatæ, non facile ab eis est recedendum. l. minime. & l. si de interpretatione. ff. eo. Sexto, lex noua nõ est fienda sine euidentissima utilitate. l. ij. ff. de constit. princip. Ergo si statuta iuri communi non sunt consona, in dubio ita erunt interpretanda, ne quid noui inducere uelint. Aut etiam uerba statuti sunt magis stricta, & tunc extenditur statutum, quatenus se ius commune. Fallit ubi expresse nollet se extendere: puta, quia loquitur in specie, uel indiuiduo, uel taxatiue. Item fallit ubi ratio statuti restrictior esset quàm ratio iuris cõmunis: uerba enim statutorum magis se conformant propriæ rationi, quàm rationi iuris communis, arg. l. si Augustæ. ff. de legat. ij. cum similibus, & infrà dixi. Vnde stante statuto, quòd fratri succedat frater ex linea paterna, an frater ex utraque, excludat fratrem ex linea paterna tantum? & concluditur, quòd pariter succedant: quia uterque uocatur sub unica ratione, scilicet ex cõiunctione lineæ paternæ, nec consideratur linea materna: ut probatur in. l. j. C. de legit. hæred. & ibi Bald. & hinc est quod dicitur: Statutum contrarium iuri communi in principali, intelligitur correctum in consequenti. Vnde statutum nõ debet intelligi secundum consequẽtiam ipsius iuris cõmunis, ut dixi suprà prima parte principali, in. v. arg. Ex quibus solet dici: si statuto cauetur, quòd uictus uictori condemnetur

in expensis, iuxta .l. properandum. §. ij. C. de iudic. c. calumniam. de pœn. debet intelligi, nisi uictus iustissimam causam habeat litigandi. arg. l. destitisse. ff. de iudic. & notatur in .l. terminato. C. de fruct. & lit. expen. & in .d. l. properandum. C. de iudic. Licet aliqui teneant contrarium, tamen uera est eius interpretatio. & ita Doctores dicunt obseruari de consuetudine. Item, si statuto caueatur quòd occidens hominem, occideretur, intelligitur nisi legitime occiderit, puta ad suam defensionẽ. l. ut uim. de iusti. & iur. uel alio modo permisso. l. Gracchus. C. de adult. Contra Bart. facit. l. quæro. ff. loca. l. & si adijciatur. l. si conuenerit. in fin. & sequens. ff. pro socio. l. rem mihi. §. fin. ff. commod. Non obst. l. si stipulatus. in princ. de usur. Imò facit pro. in fine princ. ubi dicitur quòd stipulatio adiecta contractui emptionis, non plus quàm natura continet contractus ipsius emptionis, & ibi plures concordant. Nec obstat princ. secundum glos. quia in stipulatione rem dari, non ueniunt fructus, nisi à tempore litis contestatæ. l. uideamus. eod. tit. Sed traditione uacuæ possessionis ueniunt omnes fructus. Et ex prædictis habes reprobationem opinionis Bart. in. l. ij. ff. de usur. & in. l. iij. §. prætor ait. ff. de dam. inf. ubi dicit: Statuta iuri conformia in dubio ita esse intelligenda, ut aliquid operarentur ultra ius commune. & ideo si statuto cauetur, quòd quis citetur personaliter, uel ad domum, potest indistinctè citari ad domũ, ut aliquid operetur ultra ius commune: quod inciuile esset per prædicta. Quanquam Bar. magna sit autoritas, non tamen in hoc assentire possem. Faciunt ea quæ suprà dixi, quòd statutũ in dubio ita intelli-

telligendum est, ut minus lædat ius cõmune &c. Quinimo ipse Bar. uidetur tenuisse cõtrarium in. l. de quibus. ff. de legib. dicens, quòd consuetudo secundum legem, non intelligitur derogare legi, sed potius legem uel declarare uel confirmare: ergo idem in statuto, cum sint paris potẽtiæ. d. l. de quibus. & idem tenere uidetur in. l. si duo. §. si quis iurauerit. ff. de iureiur. & in. l. j. in fi. ff. de publ. iud. dicens, quòd si statutum idem disponit quod ius cõmune, tunc non nascitur actio ex statuto, sed ex iure communi. Ad hoc faciunt notata per Innoc. in. c. j. de rescrip. quòd priuilegium idem continens quod ius commune, non dicitur priuilegium: quod nõ esset uerum, si interpretaretur aliquid continere ultra ius commune. Nunc uidendũ est quotupliciter leges contingant inuicem sibi derogare, cũ uideantur contrariæ, nec possint inuicem in omnibus concordari. Et primo sciendum est, quòd multoties leges inuicem uidentur contrariæ, non tamen sunt; ut dixit Imperator in. j. constit. §. quibus. Quia aut una lex aliã declarat, quia antiqua lex erat obscura, uel fuerat discordia inter Doctores antiquos: ut in. d. §. quibus. & l. apud antiquos. C. de fur. l. fi. C. de serui. & aqua. & fecit papa in. c. nouit. de iudic. & c. per uenerabilẽ. qui fil. sint legi. & ad maiorem cautelam. l. qui mutuam. ff. man. ubi tex. not. Aut alia aliam legem distinguit, ut fecit Imperator Iustinianus, Insti. de re. di. §. cũ ex aliena. & Insti. de leg. §. sed nostra. & d. §. quibus. & in prooemio. ff. §. igitur. Aut una lex aliã supplet: ut. l. prætor. §. hæc differẽtia. ff. de ui bo. rap. & ibi plene per Bar. & l. pe. C. de his qui. ut indig. & l. fi. C. ad leg. fal. cũ simil. Aut una lex alteri dero

Quot modis leges inuicẽ sibi derogent.

derogat ſiue limitat:ut.l.fi.C.in quib.cau.in integ.reſti. non eſt neceſ.Cum autem prædictis modis leges inuicem non poßint concordari,tunc concedendum eſt unã legem alteram abrogare & corrigere.l. maximũ uitium.C.de libe.præte.l.j.de lati.lib.tol.l.derogatur. ff. de uerb.ſig. Sed opus & labor eſt,uidere inter contrarias leges, quæ lex potior ſit, & quæ tollatur per aliam. Nam una lex præualet alteri.Primo,reſpectu cauſæ efficientis.Secundo,reſpectu materiæ.Tertio,formæ.Quarto,finis & effectus.In quo notàdum eſt, quòd una lex alteri præualet triplici ratione. Primo, reſpectu ſubiecti legis, ſcilicet rei de qua lex loquitur:Secundo,ratione modi.Tertio,ratione qualitatis ipſius legis.In legibus repugnantibus ratione rei de qua loquitur lex, prima regula eſt, quòd lex diſponens de religione uel de rebus ſacris,ſemper ita intelligenda eſt,ut potius deroget legi diſponenti de rebus profanis,quàm econtra.Nam maxima eſt ratio quæ pro religione facit.l.ſunt perſonæ.ff.de relig. & ſumpt.fu.l. locum.ff.de uſufr.leg.l.ſeruitute.§.fi.ff. de ſer. Nam lex diſponens de rebus ſacris, ad bonum etiam publicũ pertinere dicitur.l.j.§.huius ſtudij.ff.de iuſti. & iur.l. ſi quis in hoc genus.C.de epi.& cle.cum ſimil.Nam ubi cõcurrunt duæ cauſæ quarum una conſurgit à potẽtiore principio,præfertur illi quæ inſurgit à minus potẽti.c. ſi à ſede.&.c.quanquam.de præb.lib.vj.&.c.licet cauſam.in fi.de probat.l.qui habet.ff.de tutel.in princ. Et ubi duæ cauſæ cõcurrunt,effectus denominatur à posteriore.l.ex placito.C.de rer.perm.c.quanto.extra de iudic.Secunda regula eſt,quòd lex diſponens de bonis animæ,præfertur legi

Quæ lex alteri deroget,& præferenda ſit.

legi diſponẽti de bonis corporis:cum anima cunctis rebus ſit præferenda.l.ſancimus.C. de ſacroſanc.eccl.& proponitur bonis corporis.de pœn.& remiß.c.cum infirmitas. & potius patienda ſunt omnia tormẽta,quàm ut aliquid turpe perpetretur.l.iſti quidẽ.ff.quod met.cau. Et lex diſponens de bonis corporis, præfertur legi diſponẽti de rebus exterioribus,cum illa dicatur eſſe de iure naturali. l. ut uim.ff.de iuſti.& iur. & omnis pœna corporalis etiã minima, grauior eſſe dicitur quàm maxima pecuniaria. l.in ſeruorum.ff.de pœn. & ibi glo.Vnde illud Iob:Pellẽ pro pelle, & omnia dabit homo pro anima ſua.cum bona exteriora ſequantur perſonam. Authent. ingreßi. C. de ſacroſanc.eccle. & natura omnia creauit ob utilitatẽ hominis.l.in pecudum.ff.de uſur. Vnde lex continens ius naturale præfertur legi continenti ius naturale, licet ius æquũ.Ex quo decidunt Doct.in.l.ueluti.ff.de iuſti.& iu. & in.l.pen.ff.de libe.agn.quòd licet filius teneatur alere patrẽ de bono & æquo,pater uerò tenetur alere filiũ nõ ſolum de æquo, ſed etiam de iure naturali, tamen ſi quis ſit pauper & habeat patrem diuitem,& filium ſimiliter diuitẽ,debet primo petere alimenta à patre quàm a filio. Et lex ſtatuens,ut quis bona ſua tueatur,derogat legi diſponenti,quòd tueatur aliena:nam ordinata charitas incipit à ſeipſo.l.præſes. C.de ſerui.& aqua.& in alimentis quis debet primo ſibi quàm alij ſubuenire. l. j.§ .officio. ibi:dum ponderantur facultates.ff. de tut.& ra.diſtrah. notat Bar.in.l.ſi maritus.ff.ſolu.mat.Et ſi ſtatuto caueatur,quòd de meo prædio poſſes lapidicinas tollere exburſato pretio,intelligeretur, niſi pro meo uſu ego uellem.l.

Corporalis pœna quãtũuis minima, turpior uidetur quam pecuniaria maxima.

Iob cap.2.

 uenditor

uenditor.§.si cōstat.ff.si serui.uend.& l.j.§.Vranius.ff. de aqua plu.arcen. Adde glo.notabilem in.c.bonæ.el primo.de postul. præla.& ita glo.bona in.c.ij.de usu pall. in ult.gl.Tertia regula est,quòd lex cōtinens ius publicū maxime bonum patriæ, derogat legi continenti bonum priuatum.l.ueluti.ff.de iusti.& iure.& ibi not.& l.minime.ff.de relig.& sumpti.fune.l. postliminium.de cap. & postli. reuer. Adde glo.in.c.laudabilem.de conuer.in fide.quæ dicit quòd pro fide & patria insurget filius contra patrem,& uxor contra maritum.& patria unicuiq; est dulcißima.l.qui habebat.in princ.ff.de leg.iij.Tertio adde quæ notantur in.l.j.ff.solu.ma.l. si quis in graui.§. utrum.ad Sille.& ibi,quod dicitur esse ius publicum.& plenius dixi suprà de iusti. & iur.Adde omnino in quæstionibus positis in uer. rursus Doctores quærunt. & in sequenti ubi optime probatur. & infrà de quæstionibus perplexis.Adde textum notabilem in.l.ex parte.§.quanquam.ff.quod cum eo.& l.cætera.§. sed si quis.de leg.j. & l.j.ff.de condi. & demonst. Quarta regula est,quòd lex continens æquitatem,derogat legi cōtinenti rigorem. l.placuit. C.de iudic.l.j.C.de legib.l. dist.c.ponderet.& utrobiq; notatur.de re iud.c.sane.§.fi.Aequitas enim est rectitudo iudicij naturalem sequens rationem.l.j.§.quod quis.ff.si quis test.lib.esse iuß.& l.bona fides.ff. deposi. Quinta regula est, quòd lex disponens in casu neceßitatis,derogat legi non continenti casum necessarium, facit l.fi.C.qui testa.facere poßint.ibi,neceßitate tamen subsistente.ut.l.ij.C.ad leg. Rhod.de iactu.& c.cum in cunctis. extra de elect. & c. si quis per neceßitatem. extra de furtis

de furtis. & in regula neceßitas lege. extra de re iudic. Sexta regula est,quòd lex continens ius uoluntariū, præualet legi cōtinenti ius redditū in inuitū,dūmodo ius primum nō restringatur.arg.l.admonēdi.& l.ex duobus.ff. de iureiuran.& l.j.§.j.de oper.no.nunc.& l.si conuenerit.ff.de re iudic.l.ij. C.com.utri. iudi. cum similibus.& regula,semper. de regu.iur. Septima regula est,quòd lex continens ius ordinarium derogat legi continenti ius & remedium extraordinarium & subsidiarium.l. in causæ. ff.de mino.l.in prouinciali.§.j.& ibi notatur.ff.de oper. no. nunc. Octaua regula contra Bob. est, quòd ius quod quis habet pro se,fortius est eo, quod quis habet ab alio, l. si Augustæ. de lega. ij. facit gloß. in. l. in bello. ff. de capt. & postlim. reuers. Adde quæ dicta sunt suprà in c.de iusti.& iure. Nona regula est,quòd in legibus contrarijs lex continens fauorem, derogat legi continenti odium,cæteris paribus.argu.c. odia.de regu.iuris. in.vj. & l. inter pares. ff. de re iudic.& l.fin.in.§. si Titius. ff. de uulg. & pupill. ubi in casibus perplexis casus fauorabilior præualet. Ratione modi etiam una lex deroget alteri.Ex quo lex præcipiens uel uetans derogat legi permittenti uel toleranti. l.consultißima. C. qui testam. face.poß.dum quæritur,an cæcus poßit facere testamentum inter filios cum duobus testibus, & respondetur, quòd non,ut ibi. & est textus Institu.qui testamen.face. poß.§.cæcus.& l.j.C.de sacrosanct.eccl.& l.j.ad legem Falcidiam. ubi lex permittit unicuique liberam testandi facultatem,& tamen limitantur per leges iubentes & uetantes circa regulas testamentorum, puta,ne poßit grauare

uare institutos ultra legitimam dodrantem uel trebellianicam. & est textus in.l.tutor.ff.de suspec.tuto. Nam regula est, quòd quilibet potest accusare suspectum tutorē: & alia regula prohibitiua, quòd libertus non poßit accusare patronum. Certe libertus nō poterit accusare patronum suspectum tutorem.l.j.de offic.consu.ubi consul minor manumittere non potest, licet officium eius sit manumittere. & est textus Institu.quibus manumit. non licet. ubi minor.xx.annis non potest manumittere seruum, per legem Eliescentiam. Et alia lex est, quòd maior quatuordecim annis potest de omnibus libere disponere. Adde quod singulariter dixit Barto.in.l.ambitiosa. circa fin.in uer.quinta regula.ff.de decre.ab ordi.fact. quod ubi aliquid est accessorium ad duo, scilicet ad permißum & ad prohibitum, illud accessorium dicitur potius esse prohibitum. facit illa regula: magis esse inspiciēdum quod nocet. de qua per glo.in.l.emptor.ff.de usuca.pro empt. & lex uetans derogat alteri legi præcipienti: quemadmodum negatio derogat affirmationi, nō autem affirmatio derogat negationi.l.si Rufinus.C.de testa.milit.l.tutor.§.j.ff.de suspect.tuto.l.si sic.ff.de uerb.sign.l.hoc genus.de condi. & demonst. & c.ipso iure.de rescript.lib.vj.Ioan.And. in.c.j.de re.iu.in.vj.suprà.uer.non potest. Itē, nota quòd lex annullans uel imponens pœnam, dicitur uetare.l.prætor ut.§.j.de ope.no.nunc. & ibi glo.in uerb. expreßum. Secunda regula est, quòd lex iubens uel uetans aut permittens, derogat legi consulenti.l.is qui. de rei uend.l.pacto. ff.de transact.l.j.ff.de præto.stipu.arg.l.ij.in fi.ff.mand. Fatuè tamen facit, qui consilium legis non obseruat, quia incidit

Tutor suspectus accusari potest.

incidit in periculum.ff.de offic.consul.l.obseruare.§.j.C.de lati.lib.toll.l.j.§.pen. Dixit tamen Archi.iiij.distin.in fi. quòd in dubio lex præcipit, non consulit, quia hæc est eius natura.arg.l.cum quid.ff. si cert. pet.nisi uerba legis uel ratio aliud suaderent. Quando autem consilium reuerentiæ uel perfectionis obliget, uide in.c.aures. extra de ætate & qualitate.in regula consilij, in.vj. Tertia regula est quòd lex disponens principaliter de aliqua re propter se, præualet legi disponenti de re quæ tendit ad aliud: puta, de præparatorijs, incidentibus, uel uenientibus in consequentiam. Vide omnino Bart.in.l.ambitiosa.ff.de decre. ab ordi.fact. facit.l.j. §.si te rogauero.ff. de.pos.l.si quis nec causam.ff.si cert.pet. & optimus textus in.l.j. & .l. quod dicimus.ff.de auto.tuto. & .l.qui exceptionem. ff. de condi.indeb. & optimus textus in.l.quod obseruandæ. ff.de iniur. & in.l. uinum.ff.de furt. Quarta regula est, quòd lex procedens super ueritate disponendo, derogat alteri legi procedenti super præsumptione.l.fi.ff.de probat.l.continuus.§.illud.ff.de uerb.oblig.ibi, in incertis nō certis locus est coniecturis, cum similibus. Quinta regula est, quòd lex iubens aliquid statim fieri, derogat legi disponenti aliquid fieri in tempus, uel sub conditione. arg. l.si cum militi.§.j.ff.de compens. Ratione etiam suæ qualitatis una lex potest alteri derogare: nam lex iudicialis derogat legi conscientiæ in foro iudiciali.c.tua. extra de spon.c.inquisitio.de senten.excom. & utrobiq; notatur. & quando lex iudicialis sit seruanda in foro conscientiæ, notatur in regula malæ fidei. & in regula, peccati uenia. in.vj. & suprà dixi, quotupliciter sit lex. Secunda regula est

la est, quòd lex canonica disponens de rebus prophanis, derogat legi ciuili in terris ecclesiæ: lex uero ciuilis derogat legi canonicæ in terris imperij: ut in.c.per uenerabilem.qui filij sint legit.& in.c.j.extra de oper.noui nunc. & ibi notatur.& in.c.fi. de præscrip.Tertia regula est, quòd lex municipalis derogat legi communi in suo municipio:sicut lex noua derogat legi ueteri,& lex particularis derogat uniuersali.l.omnes populi.de iusti. & iur.c.j. de consti.lib.vj. Quarta regula est,quòd lex in corpore inclusa derogat legi extrauaganti tanquam incertæ.c.pastoralis.extra de fide instru.& ibi notatur, & in proœmio decretalium.§.sane.facit glo.in.l.ij.§.legatum.ff. de iud.& gl.in Authent.qua in prouincia.C.ubi de crimine agi oportet.quod in dubio non intelligitur esse derogatũ priuilegium inclusum in corpore iuris. Quinta regula est,quòd lex obseruata de consuetudine,derogat legi non obseruatæ de consuetudine.l.minime.& l.de quibus.in fi. & l. si de interpretatione. ff.eo. facit.l.j.C.de iure uete. enucle. §. qui autem. neq; usitate. Sexta regula est,quòd lex noua derogat legi ueteri.l.nõ est nouũ.cũ.l.seq.ff.eo. facit.l.si quis.in princ.de leg. iij.l.pacta nouißima. C.de pact.Septima regula est,quòd ubi sunt duæ contrariæ leges promulgatæ,licet sint confirmatæ uno & eodem tempore, tamen lex posterior in ordine derogat priori. d. l. nam & posteriores.ff.eo. & notat Bart.in.l.omnes populi.ff.de iusti.& iure.prope finem per. l.ij.ff.de testa. tut.per.d.in.l. si certarum.ff. de testa.milit.l.conficiuntur.§. similis. ff. de iure codicil. quod intellige ubi nullo modo poßunt concordari, ut suprà dixi. Octaua regula est,quòd

est,quòd lex specialis derogat generali:ut in regula, generi per speciem,notat plenè Bar.in.l. sanctio legum.ff. de pœnis.& ibi uide.& .c.si aduersus.de hæreti.Nona regula est, quòd lex habens clausulam derogatoriam, ueluti quod hæc lex obseruetur non obstante aliqua lege in contrarium,uel dicat quòd factum contra primam legem nõ ualet,derogat legi non habenti clausulam derogatoriam, licet sit posterior.l. nam & posteriores.ff. de legi. Quæ autem dicatur specialior,uide Bar.in extrauag.ad reprimendam.in uerb.non obstantibus.ubi dicit,quòd ubi statutum est generale quo ad causam, speciale uero quo ad personam,(aliud uero est generale quo ad personas,speciale quo ad causam)& dubitetur quod statutũ dicatur magis speciale, & quod præualeat,cum sint inuicem repugnantia, esse considerandum quod quodlibet ius singulare est introductum propter aliquam utilitatẽ.l.ius singulare.ff.eod.Vnde cũ utrunq; ius singulare seruari non poßit.sed oportet alteri derogare, derogandum est illi iuri,ubi minor utilitas reperitur. Et illud est seruandũ, ubi est maior & euidentior utilitas, quia hæc est benignior interpretatio,ergo est amplectenda.l.quoties.de reg.iur. Item,quia causa magis priuilegiata derogat causæ minus priuilegiatæ.l.j.C.de priuile.& l.uerum.§.fi.cum.l.seq. ff.de mino. & in simili dicitur, generaliter est prouisum quòd nulla currat præscriptio minoribus.l.fi. C.in quib. cau.in integ.resti. est neceß. & hæc constitutio specialis est,quo ad personas, & generalis quo ad causas.Alia est lex cõtra quæ prouidet ꝓpter publicã utilitatẽ, ut instantia finiatur triennio,ne lites fiant immortales.l.properandum

dum.§.j.C. de iudic. Ista lex est generalis, quo ad personas, & specialis quo ad causam instantiæ: tamen quia lex licet antiquior, nō tollitur per præallegatā legē finalem, & hoc ratione prædicta: quia publica utilitas uersatur in litibus dirimendis, præfertur utilitati minori, quæ non est ita publica: ut notatur in.l. fin.C.si aduer.rem iudic. cui adde notata in.c. ut circa. de elect.in.vj. in nouella. & in.c.j.de priuile.lib.vj.ubi de perplexitate priuilegiorum notatur. Item pone, uno statuto cauetur, quòd sententiæ pupillorum mandentur executioni per priores artiū tantum. Alio statuto cauetur, quòd à libris.c. mandentur executioni per potestatem tantum: nunc lata est sententia pro pupillo in.cc. quæritur quis ex illis exequi debet? dicit Bald. quòd specialior iudex, dicit ipse in.l. executionem.C.de execut.rei iudic. quòd qualitas quæ potest pluribus inesse, est generalior, quàm illa quæ potest uni soli inesse. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi.ff.de pact. Sed causa pupillorum est magis specialis: quia paucioribus contingit inesse, quàm causæ ascendentes libras centum, ergo iudex pupillorum erit specialior, & cognoscet, non potestas. Ad hoc etiam facit, quia causa pupillorum est fauorabilior: ergo derogat minus fauorabili per suprà allegata. Adde Bal.in.l. Gallus.ad fin.de libe.& posth. Quæritur etiam, an si statuto uir lucretur partem dotis, & mulier dederit secundo uiro dotem sibi à primo marito relictam, an lucrabitur? uide in.l. hac edictali.per Bal. C.de secund. nupt.latè, & an habeat locum statutum in rebus feudalibus datis in dotem. Bald. quod non in. c.j.an maritus succe.uxo.in bene. Subijciendum esse uidetur de quibusdā

quibusdam quæstionibus perplexis, quæ prima facie uidentur esse insolubiles, tamen si attendantur regulæ contrariarum legum, prout suprà dixi, facilis apparebit solutio. Pone, statuto cauetur quòd bānitus poßit offendi. Alio statuto, quòd banniti non gaudeant beneficio statutorum ciuitatis. Modo bannitus offendit bannitum, & offendens accusatur, & accusatus excipit de banno offensi, an bannitus accusatus poßit se defendere, quòd licite poßit offendere? & Iacob.de Are. ut recitant Doctores in.l.cum mulier.solut.matr. dicit quòd licite potuit eum offendere. Nam dicit, quædā sunt beneficia utilitate priuata, & ista non cōpetunt bannitis.l.ex facto.ff. ad Trebel.l.j.C.de hæred.insti. Quædam sunt beneficia publica utilitate, & ista fore publicæ utilitatis competunt omnibus & bannitis.l.si quis in graui.ff.ad Sille.§.hi quoq;. facit.l.j.ff.ad leg.Iuliam maiest.& melius.l.nō est.ff.de re mil.& ita etiam notatur in.l.j.ff.de iusti. & iu. Item pone, statuto cauetur quòd bannitus non audiatur agendo uel defendendo, modo bannitus agit cōtra bannitum, excipitur contra agentem de banno, actor replicat quòd reus non debet audiri. Item quid agere debeat iudex? Butrigarius disputando tenuit, quòd ista exceptio bāni, tollitur per replicationem banni, & sic auditur actor & non reus. nam cum ipse reus deducat bannum in iudicio, censetur in hoc tanquam actor: ergo debet repelli, & cū in sui odium sit adempta ei defensio, nō debet iudex pro eo supplere ex officio: secus si exceptio non competat ex defectu suo ex qua subsit æquitas, tunc iudex supplet.l. plane.§.fin.de petit.hæredit. ergo uincet actor hoc casu

quòd non habeat legitimum contradicentem.l. qui habebat.ff.de manu.testam.c.cum ecclesiæ.de except. & ibi not.Item,si statutum annullat contractum propter non solutam gabellam,si neuter soluit,& emptor rem petit, uenditor excipiat de gabella non soluta, & emptor replicet,quòd nec ipse uenditor soluit. Baldus determinat, quòd si emptor uult expugnare illum contractum & potest,aut agere ex eo contractu & non potest: quia exceptio nullitatis quæ opponitur, non potest replicatione tolli. Nam replicatio quæ non iuuat actionem intentatam est impertinens:ut notat Specul.de excep.§. fin.uer. penul.quod est notandum.Adde quod not.Bald.in.l. acceptam.in fin.C. de usur. Item pone aliam quæstionem: Statuto cauetur, quòd nil poßit confirmari in concilio populi,nisi prius per capitaneum proponatur. Cauetur alio statuto:quòd si capitaneus proponat homicidã cancellandum,priuetur officio.Modo capitaneus proposuit Titium homicidam esse cancellandum, & fuit confirmatum,quæritur an talis cancellatio ualeat? & dubium facit,quando desinat esse capitaneus, an antequam proponat,an proponẽdo,an postea quàm proposuit.Et primo uidetur quod ualeat, considerato principio in quo erat capitaneus:unde licet desinat ante actum perfectũ, non attenditur: quia qualitas hominis consideratur ex primo gesto,non ex fine.l.cum actum.ff.de neg.gest.l.si id quod.§.si filius.ff.pro soc.facit.l.sed in ultimo.de neg. gest.Item,quia quis ante delictum perfectum & consumatum non punitur,iuxta notata in.l. si quis non dicam rapere.C.de epis.& cle.ergo durabat capitaneus quãdo propo

ponebat.Contrarium disputauit Iacob.Butrig.quòd talis cancellatio non ualeat,tãquam proposita ab eo qui prius desierat esse capitaneus, quia uelocius currit factũ iuris quàm hominis:ut notatur in.c. præterea. de appel. lib.vj.facit.l.quid ergo.de leg.j.& not. in.l. Aretusam. ff.de stat. homi.c. nerui. xiij. dist. facit regula physica, quòd ubi duæ causæ contrariæ cõcurrunt,quòd illa prius agit,quæ est potentior: nam eo ipso quod lex punit aliquem propter aliquem actum,ipsum actum uidetur reprobare.l.prætor.§.j.de oper.no.nunc. Ex quo fit quòd quando quis uenit priuandus administratione propter aliquem actum, actus ille erit inualidus, & ex eo actu remanet priuatus.l.iubemus.§.sane.de sacrosanct.eccle. Item pone aliam notabilem quæstionem, quòd quidam discipulus conuenit cum suo Doctore ut eum erudiret certo pretio,inter eos conuento,hoc acto, quod tunc discipulus intelligitur eruditus, si primam quæstionẽ, quã agitabat,obtinuerit. Nunc lapso quinquennio magister petijt pretium conuentum, dicens discipulum esse eruditum.discipulus excipit non esse soluendum,quia nondum eruditus,itur ad iudicem,iudex declarat pretium nõ soluendum,& sic discipulus primam causam obtinet: nunc Doctor petit sibi dandum esse pretium ex pacto inter eos conuento, quia nunc habetur pro erudito, quia sententiam obtinuit. Discipulus excipit non esse soluendum,quia absolutus est per sententiam, & sic pactũ & sententia repugnant, quæritur quid iuris? Pro doctore facit,quia ius uoluntarium præualet iuri non uoluntario l.admonendi.ff. de iureiurando,cum similibus. Item pro

uiſio legis ſiue ſententiæ non tollit prouiſionem hominis
l.fi.C.de pact.conuent. nam fidem frangere intolerabi=
lius eſt,quàm ſententiæ contrauenire.l.j.ff.de pact.l.j.ff.
de conſtit.pec.Pro diſcipulo facit, quia ſententia lata cõ
tra Doctorem non debet ei prodeſſe.l.nulla ratio.ff. de
legib.l.euidenter.ff.de excep.rei iud.ubi uidetur caſus in
terminis,nec diſcipulo nocere. At ſi per iſtam ſententiã
uideretur eſſe impleta intentio Doctoris contra diſcipu
lũ noceret ipſi diſcipulo & ꝓdeſſet Doctori. ergo &c.
Item, quia magis attenditur id quod principaliter diſpo
nitur in ſententia,quàm id quod incidẽter, ut dixi ſupra.
Sed ſententia principaliter declarat diſcipulum non eſſe
eruditum. ergo non debemus dicere nec attendere, quòd
declaret diſcipulum incidenter eſſe eruditum.Item inten
tio paciſcentium debet intelligi ſenſiſſe de uictoria obtẽ
ta,quia eruditus ſit,non de uictoria obtenta,quia nõ eru
ditus:aliàs fuiſſent contrarij,quod non eſt præſumendum
l.nam ad ea.ff.de condi.& dem. Item quòd actus uenit
præter intentionem agentium, nil releuat, licet de facto
ſit adimpletum.l.multum.ff.de condi.& dem.l.ſi quis in
graui.§.utrũ.ff.ad Sille.Sed huiuſmodi declaratio,quòd
hic diſcipulus fuerit eruditus,eſt præter intentionem di=
ſcipuli & iudicis. ergo &c. Cum ergo de tali ſententia
non præſumetur eſſe agitatum inter partes,ad eam intẽ
tio agentium non extenditur.l.cũ Aquiliana.ff.de tranſ=
act.l.non omnis.ſi cert.pet.cum ſimilibus. & hoc credo
uerius.Hic etiam ſubijci poſſet illa quæſtio: An priuile=
giata perſona utatur priuilegio contra priuilegiatum.l.
fin.C.de ſacroſanct.eccleſ.& an pia cauſa detrahat fal=
cidiam

cidiam contra aliam piam cauſam.Et quoniam hæc quæ
ſtio ſubtilis & frequens eſt, ponam quid de ea ſentiam.
Item,pone,dico ſeruo meo:uade ad pontem, & ſi obuia=
ueris ſeruo,liber eſto.Tu dicis ſeruo tuo : uade ad pontẽ,
& ſi obuiaueris libero, liber eſto, modo iſti ſerui ſuper
põte inuicẽ ſibi obuiauerũt: quæritur,qs erit liber:an ſer
uus meus,an ſeruus tuus? & certũ eſt,quòd meus factus
eſt liber,quia obuiauit ſeruo:tuus uero ſeruus non uide=
tur factus liber, quia obuiauit ſeruo immediatè, licet
poſtea fiat liber:quòd non uidetur ſufficere per.l.qui hæ
redi.§.fin.ff.de condi.& demonſt. Contra tamen credo
quòd tuus ſeruus fiat liber,quia iſta conditio,ſi obuiaue
ris,non finitur momẽto, ſed habet tractum ſucceſſiuum.
Nam cum duo obuiam ſibi uenerint, dicuntur inuicem
ſibi obuiare per multos paſſus, ut in primo paſſu meus
ſit liber, quia obuiauit ſeruo tuo, à principio erat ſer=
uus, poſtea ſequentibus paſſibus tuus ſeruus fit liber
quia obuiat libero facto. Pro hoc facit fauor liber=
tatis, maximè quia uerbum obuiaueris, poteſt intelli=
gi eſſe futuri temporis, quod non requirit actum eſſe
perfectum,ſed ſufficit eſſe in fieri, & ſic ceſſabit contra
rium.l.Aretuſæ.ff.de ſtatu hom. ubi notatur. Ad maio= Lib. ſexto de-clamationũ, de-clamatione ter-tia.
rem etiam inſtructionem quæſtionum perplexarum &
captioſarum ponam quæſtionem Senecæ: Lege cauetur,
quòd frater maior diuidat,minor eligat. Alia lege caue=
tur, quòd filius natus ex ancilla ſuccedat. modò frater
maior diuidit hæreditatem hoc modo.pro una parte po
nit ſolam ancillam matrem fratris, pro alia parte po=
nit totum patrimonium. modò frater minor natus ex
ancil

ancilla conqueritur, quia in utranque partem læditur:
nam eligere patrimonium, & emittere matrem in do=
minium alterius, est contra pietatem: & durissimum ui=
detur eligere solam matrem, enormiter læditur in patri=
monio patris. Quæritur utrum querela istius fratris mi
noris sit iusta: & mihi uidetur quòd sic. Primo, quia fra
ter minor potest dicere hanc legem esse factam in fauo=
rem suum, ergo ipse poterit diuidere & offerre optionẽ
fratri maiori: arg. l. non eo minus. C. de procurat. l. nulla
ratio. ff. eod. Item lex dans potestatem diuidendi fratri
maiori, semper intelligenda est uoluisse excipere dolum
& captiosam diuisionem. arg. l. cum Aquiliana. in fi. ff.
de transact. & l. si uxori. de aur. & arg. leg. cum simili=
bus. Qualiter autem una lex aliam corrigat nunc di= Lex quo pacto aliã corrigat.
cendum superest. Et primo quæritur utrum requiratur
clausula derogatoria. Secundo, an corrigatur per clausu=
lam non obstante aliqua lege. Tertio, an à contrario sen
su. Quarto, an per uerba exceptiua, uel taxatiua, uel per
exceptionem, uel per uerba similitudinis. Quinto, an ab
eadem ratione uel simili. Sexto, an dando nouam formam
uideatur ab antiqua recedere. Ad primum responde=
tur, quòd lex & constitutio posterior tollit priorem,
quamuis de ea mentionem non fecerit: & absq; clausula
derogatoria: ut est text. & ibi Doctores in. c. j. de consti.
in. vj. & not. in. l. humanum. C. de legib. & glo. in. l. im=
perialis. C. de nupt. quod intellige ubi omnino sunt dire=
ctè contrariæ, ut nulla distinctione concordari possint. c.
cum expediat. de elect. lib. vj. ut suprà satis plene di=
ctum est. Quando autem possent iuuari aliqua distin=
ctione

ctione, tunc non est fienda correctio, nisi expressè dica=
tur uelle corrigere. ita intelligitur. l. si quando. C. de in=
offic. testam. l. præcipimus. C. de appellat. Item lex est,
quòd qui substituit extraneum filio, intelligitur, si filius
decesserit sine liberis. l. cum acutissimi. C. de fideicom.
Sed pone quod testator dixit: si decesserit sine filijs ma=
sculis, & filius decedat cum filia fœmina, an admittatur
substitutus? & uidetur quòd non: quia casus omissus re=
linquitur in dispositione iuris communis. Contrarium di
xit Bartol. in. l. cum auus. ff. de condi. & demonst. Ratio
est, quia ubi casus omissus est ex expressa legis disposi=
tione, tunc non tollitur: secus ubi est ex præsumptione le
gis simpliciter. l. maritus. C. de procurat. & suprà alle=
gatis. Cogita. Præsumpta enim facilius tolluntur quam
certa. cum certum tollat tacitum, & tacitum tacito tol=
latur. Ad secundum similiter dicendum est, quòd per
clausulam, non obstante aliqua lege, una constitutio uel
statutum non intelligitur uelle aliam legem uel statu=
tum tollere, si poterint aliqua sub diuisione iuuari: ut in
Authent. de success. ab intest. circa principium. & in
uer. uocantibus. & gloss. in clement. j. de præbend. Bald.
in. l. eam quam. C. de fideicom. in. xij. colum. & in. l. im=
petrata. C. sentent. rescind. non poss. & suprà plene di=
ctum est. Circa tertium, an statutum uel lex noua in=
telligatur corrigere legem ueterem per argumentum à
contrario sensu. Verbi gratia: Extat statutum, quòd si
non extat filius, filia succedat: modo quis decedit extante
filio & filia: quærebatur an filia simul possit succedere
cum filio? Et quanquam Cin. consuluerit non posse per

argumentum à cõtrario sensu.l.qui testamẽto.§.mulier. ff.de testam.l.j.§.huius rei.ff.de offic.eius cui mand. est iurisd.l.inter socerum.§.cum inter.ff.de pact.do. de manu.testa.l.si quis locuples. in fi.tamen communis opinio est in contrarium,quòd possit succedere: quia per argumentum à contrario sensu non est corrigenda lex.Ita expresse tenet Dinus in consulẽdo,Butrig.disputãdo, Bar. legendo:ut ipse not.in.l.omnes populi.ff.de iusti.& iur. & Bal.in.l.conuenticulam.C.de epis.& cler.per.l.si cũ dotem.ff.sol.matr.& l.apud antiquos.C. de furt. in gl. super uer.coniecturam. & l.ij.C. de cond. inser. & ibi pulcherrime per Bal.Casus ergo sumptus à cõtrario sensu legis intelligitur esse omissus in dispositione iuris cõmunis,& ita Bal.in.l.j.C.de inuti.stip.Illud omnino notandum est,quòd argumentum à contrario sensu est ualidum,quando contrarius sensus nõ potest stare cũ sensu expresso in lege.Verbi gratia:Extat statutũ, quòd bene meritis de repub.deferantur honores & officia:ergo qui offenderũt rẽpub.nõ debẽt admitti ad honores ciuitatis: nã honores ciuitatis deferri benemeritis & malemeritis, de iure cõcurri nõ possunt.l.tutelas.ff.de capi.dim.cũ si. Filiam uero cũ filio simul admitti ad successionẽ patris, non est absonum à iure:ut.l.maximum uitium.C.de libe. præter.Item nota quòd aliquando argumentum à contrario sensu, sumitur ex natura uocabuli: ueluti quando positio unius rei tollit eius cõtrarium,ueluti si affirmem esse diem,nego esse noctem: quia diem esse & noctẽ incompassibilia sunt.ut.l.hæc uerba.ff.de uerb.sig. facit.l. hoc genus.ff.de condi.& dem. & hoc argumentum est

Per argumentũ sensui contrariũ lex non corrigitur.

Argumentum a contrario sensu quando ualeat.

semper

semper ualidum in iure, etiam in materia correctoria. Aliquando ex natura rei. ueluti cum in non prohibitis à lege alicui quicquid denegatur,in reliquis uidetur concedi:ut.l.cum pretor.ff.de iudic.& l.ex eo.ff.de testa.cum similibus. Aliquãdo ex præsumpta uoluntate agentium. ut.l.Tribunus.de testa.milit.l. maritus.C.de procura.l. inter socerum.suprà allegata.& notat Bart. in.l.legata inutiliter.de lega.j.ubi dicit,quòd si unus ex pluribus capitulis aliqua cassat, uidetur reliqua affirmare.c. nonne. extra de præsumpt. & hoc non admittitur in corrigendis legibus,per suprà allegata. Et maximè argumentum hoc ex mente non colligitur,quando surgeret aliquid inconueniens,si nõ adsumeretur:puta,quòd actus periret & non ualeret:ut est textus optimus in.l. si quis hæres instituatur.ff.de hæred.insti.& ibi nota.Item maximè argumentum nõ sumitur,ubi uerba sunt negatiua:quia ex dispositione priuatiua uel negatiua non sequitur habitus uel affirmatio.l.ex facto.de hæred.instit.& l.Titia.§.fi. ff.de manu.testa.& Bald.in dicta.l.ij.C.de condit.inser. nisi ubi essent incompassibilia, ut suprà,uide pro intellectu huius argumenti, quæ dixi suprà in prima parte principali,in.xvj. Quarto quæritur,an corrigatur lex antiqua per uerba taxatiua uel exceptiua posita in lege noua,& uidetur sic, per regulam logicorum.Ab exceptiua ad exceptuatam ualet argumentum.ut:tantum Bartolus iura ciuilia intellexit, ergo nullus præter Bartolum iura intellexit.Idem si dicatur:nemo intellexit iura ciuilia nisi Bartolus, ergo Bartolus solus intellexit. Contrarium tamen tenent Doctores, quòd per dictiones exceptiuas

uel ta

uel taxatiuas non inducitur correctio legis: ut in l. obæs. C. de præd. min. & in l. contractus. ff. de reg. iuris. & l. serui nomine. & ibi Bart. ff. de usuca. & in l. illud. C. de sacrosanct. eccle. & in l. j. C. de patri. qui fi. distrax. & pulchrè per Barto. in l. Titia. §. cum Titio. ff. de adim. leg. faciunt notata in l. cum dos. ff. re. amot. per Barto. in l. rationes. C. de probat. Et hoc intellige, quòd una lex non corrigitur per aliam legem taxatiuam uel exceptiuam: & similiter unum statutum non intelligitur esse abrogatum per aliud statutum taxatiuum. At ubi lex iuris communis esset generalis, statutum uero esset taxatiuum putarem legem communem esse correctam. Verbi gratia: Extat statutũ, quòd mulier sine consensu uiri possit alienare res mobiles duntaxat: certe crederem, quòd mulier non posset alienare res immobiles absque consensu uiri: quia, ut dixi, ualet argumentum ab exceptiua: tum etiam quia à uerbis statuti non est recedendum. c. quanquam. de usur. in vj. in nouell. & in c. j. de homi. lib. vj. & in c. j. de statu reg. eod. lib. & ita seruant assessores, qui iurant obseruare statuta: ut tenet Barto. in l. j. ff. quod ui aut clam. & Bald. subtiliter in l. ita pudor. C. de adult. formans quæstionem. Statuto cauetur quòd instrumenta mandentur executioni nulla exceptione obstante, nisi solutionis uel falsitatis: an aliæ exceptiones, quæ potuissent opponi de iure communi, ut præscriptionis, pacti de non petendo, transactionis, rei iudicatæ, & similes poterunt opponi. & Bald. in d. l. ita pudor. dicit, quòd consuetudo obseruat, quòd nulle aliæ exceptiones admittantur quàm permissæ à statuto. argu. l. ij. C. de

patri.

patri. qui fi. distrax. Et facit ad quæstionem, an cõductor qui excepit plures casus fortuitos, dicendo nominatim, se nolle ad illos teneri, an teneatur ad alios nõ nominatos? & Ioan. Andr. in addit. Specu. in titu. de loca. §. iam dicendum. uidetur tenere, quòd uideatur subire periculum aliorum. quod tamen mihi non placet, ut infra. Item si statutũ excipit alios casus, qui non debeant cognosci diebus feriatis, an casus nõ exceptuati qui de iure communi cognosci possunt diebus feriatis, poterunt iudicari diebus feriatis? uide supra. Nam exceptio firmat regulam in nõ exceptuatis. l. tribunus. de testa. milit. & not. in c. regula. de reg. iur. li. vj. & Pet. de Anch. & Din. in l. nam quod liquidè. ff. de pen. leg. Dubium tamẽ uidebatur: quia licet exceptio firmet regulam in non exceptuatis, non tamen eam ampliat, ut per eam sub regula includantur alij casus excepti à iure de regula. Verbi gratia: Generalis commissio est facta uicario episcopi, in qua generali commissione de iure non ueniunt, ut beneficiorum collatio, clericorum dispositio, & similes: de quibus in c. cum generali. de offic. uica. lib. vj. Pone ergo quòd Episcopus concessit uicario, quòd omnia possit, excepta beneficiorum collatione, an poterit clericos deponere? & Petrus de Ancha. in dicto. c. regula. & in dicto. c. generali. & ibidem latius tenent, quòd non possint: & allegant notata per Barto. in l. generali. §. uxor. ff. de usufruc. leg. & in l. in his. ff. de legib. per gloss. & Doctores in l. legata inutiliter. de lega. j. & quod notatur in simili de clausula non obstante, quæ firmat rescriptum, nõ tamen ampliat: ut in clemen. j. de præbend. Adde quod exceptio

declarat

declarat regulam.argu.l.nam quod liquidè.§.si cui.ff.de pen.leg.& regula declarat exceptionem.l.j.de reg.iuris. ut, omnes scholares legunt, nisi Petrus, ergo Petrus est scholaris.Et si constitutio generalis propter suam generalitatem aliquos læderet de facto, quia extenderetur ad personas,quas de iure illa generalitas non comprenderet possunt illæ personæ læsæ petere,ut declaretur illa constitutio,quas personas specifice includat & excludat.Pone, dicit statutum, quòd omnis declinans iurisdictionem potestatis, possit impune offendi. certum est quòd de iure communi non includit clericos declinantes:quia statutum non potuit disponere:ut in.c. nullus. de foro compet.Si tamen multi uulgares & imperiti offenderent clericos declinantes iurisdictionem potestatis,possent clerici petere ut specifice exprimatur, quòd statutum ad clericos non extendatur.Ita tenet Ioan.Andr.in.c.j.de immuni.eccle. lib.vj.quæ nota. Item dicas quòd lex non intelligitur corrigi per uerba similitudinis: puta uerbo,sicut,perinde,& similia.l.j.in glo.ff.de recep.l.sacrilegij.§.his.ff.ad.l.iul. pecul.& ibi glo.& Bar. quod dicit esse notandum.l. sed si lege.§. per me. & ibi gloss.& Ang.ff.de peti.hæred. quia debet intelligi,nisi reperiatur dissimilitudo expressa in alio capitulo. l. j. circa finem. ff. de his quæ in fraud. cred.l. in fraudem.ff. de testa.milit.l. si quis in graui. §. si quis.ff.ad Sille.l.ex contractu.ff.de re iud.l.quia perinde.ff. ad trebell.l. quædam.ff. de publi.Ex quo infertur: Statuto cauetur quòd execans oculum,puniatur sicut homicida. Alio statuto, quòd iudex non faciat punitionem de his de quibus est facta concordia:inter partes,excepto homici

homicidio, de quo fieri non possit concordia: quod fuit obtentum,quod de execatione oculi poterit fieri concordia:per suprà allegata.& uide suprà,an parificata extendantur. Circa quintum dubium, an lex corrigatur ex mente & ratione statuti,dico, siquidem mens statuentiũ colligitur ex illis modis, quos suprà allegaui, in primo membro de extensione, tunc lex communis corrigitur nõ solum per expressa uerba statuti, sed etiam per mentem comprensam ex prædictis locis:ut suprà plenè dixi: & dicetur infrà in quarto membro principali. Circa sextũ dubium, an statutum dans certam & nouam formam uel pœnam uideatur à forma iuris cõmunis discedere, & Ioan.Andr.in addi.Specu.in titu. de pœn.dicit Vbertum de Bob.tenuisse, quòd sic,& ita iudicatum fuisse Ianuæ, & ita uidetur concludere. Barto. uero tenet quòd per formam nouam statuti,non sit in dubio recessum à pœna iuris communis:ut notatur in.l.j.ff.ui bon.rapto. & allegat maxime.l. quoties.ff. de act.& oblig. Baldus autem in. l. data opera. in tertia charta. uersi.Item notandum est.& in Authen.naufragia.C.de furt.tenet quòd uideatur esse recessum à forma iuris communis,& quòd fatuus esset iudex,qui recederet à forma statuti,quam iurauit obseruare. & cum eo uidetur transire Pet.de Anch.in.d. c.j.de cõsti.pro quo optimè facit.l.sanctio.ff. de pœn.l.qui uno. ff.de re mili.

TERTIA

Tertia Pars.

NVNC deſcendamus ad tertium membrum principale, quando naſcitur controuerſia ex uerbis legis, quia ſunt ambigua uel dubia, ut multipliciter interpretari poſſint. Eſſet uidendum quotupliciter ſermo ſit dubius, de quo per Boëtium in opere ſuo de diuiſionibus, & in titulo de rebus dubijs, & in titulo de libellis. Et notandum quòd uerba legis poßunt eſſe dubia multipliciter. Primo, reſpectu orationis, quæ multiplicem intellectum habere poteſt, ut in illa: Teſtator rogat hæredem ut decem uaſa Titio det, quæ uolet. Item in illa: rogat teſtator hæredem, ut alimenta matri ſuæ præſtare debeat. & mille huiuſmodi. Secundo, reſpectu unius dictionis, quæ plura ſignificata recipere poßit: ut uerbum, iudicium: uerbum, ius: & ſimilia. quæ dictiones uniuocæ dicuntur. Tertio, reſpectu dictionis indefinitè poſitæ: quæ licet unum ſignificatũ tantum habeat, tamen ratione pluralitatis rerum ad quas accommodari poteſt, ſit dubia: ueluti ſi dicat, debitorem domi eſſe citandum, cum plures domos habeat: uel quòd defunctus in eccleſia ſua ſepeliatur, cum habeat plures eccleſias. Item ſi quis conſtituat Titium tutorem filijs ſuis, cum plures ſint uocati nomine Titius: & quoniam magis mens quàm uerba legis ſunt inſpiciẽda: quia uerba

Verba legis quot modis dubia eſſe poſſint

Mens uerbis potior.

intelle

intellectui, non intellectus ſermoni accommodandus eſt. l. benignius. ff. de legib. l. intelligentia. de uerb. ſigni. nec à ſenſu legis recedendum eſt, ut proprietas uerborum obſeruetur. l. ij. C. de liber. præte. c. præterea. de uerb. ſignifi. quia non in folijs, ſed in ratione & ſenſu leges conſiſtunt. j. q. j. c. marchio. l. ij. C. de conſti. pecu. ibi: ſubtilitates eorum qui non ſenſum, ſed uana nominum uocabula amplecti deſiderant. & ſicut anima præfertur corpori, ita ſenſus uerbis præferri debet. l. ſcire leges. ff. de legi. xxviij. diſtinct. c. ſedulo. nec plus uerba quàm uoluntatem inſpici oportet. C. quæ res pign. obli. poß. l. penul. quia uerba ex mente non mens à uerbis procedit. l. Labeo. ff. de ſupell. leg. l. nepos Proculo. ff. de uerb. ſigni. cum ſimilibus. Nam quemadmodum in legato, ſi conſtat de corpore, falſa demonſtratio legatum non uitiat: ita in legibus, ſi de mente conſtat, impropria uerba mentem non immutant. l. ſi filiusfamilias. C. fami. herciſ. l. ſi Titio. ff. loca. l. demonſtratio. ff. de condi. & demon. Leges enim intelligere ſecundum corticem uerborum, non ſecundum mentem, eſt legum calumniatio, & eas circumuenire. l. fi. aliàs penul. ff. ad exhib. Primo igitur uidendum eſt quibus locis mens percipi poteſt, poſtea quæ ſit propria uerborum ſignificatio. Ex multiplici autem loco mens legis inſpicitur. Primo, ex qualitate ipſius legis. Secundo, ex qualitate eorum quæ diſponuntur in lege. Tertio, ex qualitate eorum quæ adiuncta ſunt his de quibus diſponitur. Quarto, ex qualitate perſonarum ad quas diſpoſita in lege referuntur. Quinto, ex qualitate legiſlatoris. Sexto, ex omnibus locis ex quibus lex ampliatur & reſtringitur. Ex parte legis

Leges iuxta uerborum corticem exprimi non debent.

Mens legis quibus locis inſpiciatur.

colligitur

colligitur: nam cum lex debeat esse honesta & utilis & non captiosa.arg.l.j.ff.de legib.quia consilio prudentum promulgatur.iiij. distinct. c.erit autem lex. & l.j.ff. de iusti.& iure. ille sensus legis capiendus est, qui uitio caret,qui sit secundum iustitiam & rationem.l.in ambiguo ff.de legib.puta,ne quis lædatur iniuste:ut. l.ij. C.de noxa.l.ij.§.merito.ff.ne quid in loco pub.l.iiij.ff.de seruit. l.impuberi.ff.de admi.tut.Quid enim absurdius esse potest, quàm legem iustam ad iniustam interpretationem trahere.l.si possessor.ff.de pet.hære.l.penul. ff.ad exhiben.Item,ne sequatur absurdum,id est,non consonum rationi.l.Cæsar.ff. de publ.l.si quis.§.prohibet.ff. de eden. l.si ita quis.in fin.ff.de euict.l.diuortio.in princ.sol.mat. cum similibus.&. l.ita uulneratus.ff. ad legem Aquiliã. Inde etiam dicitur, quòd uerba sententiæ debent intelligi secundum quod iudex de iure debebat pronunciare.l. miles.§.j.ff.de re iudi.in glo. & Barto. in.l. si procurator. §. Celsus.ff. de condi.ob causam.glo.in.l. si aduenam.ff. sol.mat.Item,cum leges inuicem sint concordandæ,ea interpretatio eligenda est,ne aliam legem corrigat. l.ij.C. de inoffi.dotibus.l. si quando.C.de inoffic.testa.in princ. c.cum dilectus.extra de consuetu.c.si papa.de priuil.lib. vj.de his diuersis coniunctis notat Bar.in.l. que dotis.ff. solu.matri.& in.l.cum quid.ff.si cert.pet.& l.post con tractum.ff.de dona.& l.pro hærede.ff.de acquir. hære. & l.is possessor.in fin.ff.de acqui.hæred. Ex quo etiam dicimus, quòd ille sensus potius eligendus est, qui est de iure communi, quàm de iure speciali:ut.l. in testamento. C.de testa. milita. Item, ille sensus eligendus est,qui non est ca

est captiosus.l.cũ Aquiliana.ff.de transf.& ibi per Bart. l.si uxori.in princ.de aur.& argen.leg. Item,cum lex nõ debeat esse ludibrio.l.fi.§.ubi.C.de bonis quæ liberis. & ff.quod quisq; iuris. l. fi.& C. si sæpius in integr. resti. poss.l.j.& l.fi.ille sensus legis eligendus est,per quem legis sortiamur effectum:ut.l.cum quidã.C.de uerb.signif. & l.omnino. C. de legatis.l.si per alium.§.docere.ff.ne quis eum qui in ius uocat.facit l.quoties. ff. de reg. iuris. & l.quoties.de uerb.oblig.& l.iij.ff.de testa.milit. cum leges rebus non uerbis sint impositæ.l.ij.C.communia de leg.in fi.de usur.l.fi.c.commissa.de elect.lib.vj. Etiam si oporteat uerba impropriare, ut potius res ualeat quàm pereat:secundum glo. not. in.l.non puto.ff.famil.hercis. Item,cum lex debeat esse de casu dubitabili,ille sensus capiendus est,qui fuerat dubitabilis. in.l.Domitius Labeo. ff.de testa.l.ancillæ.C.de furt.cum similibus. Item, cum lex magis debeat inclinare ad clementiam quàm seueritatem, ille sensus eligendus est, qui est fauorabilior.l. interpretatione.ff.de pœ.l.in obscuris.de reg.iur.l.Arrianus.de act. & obligat. cum similibus. Item,cum lex debeat esse constituta à prudentibus, ille sensus capiendus est,per quem eligitur uia tutior,scilicet potius abstinere, quàm rem periculosam aggredi.l.adoptiuus.§.j.ff.de ritu nupti.ibi: & si dubitetur.l.j.§.j.ff.ad Macedo.c.nisi. §.penul.extra de renunt.cum glo.de pœni.dist.iij.c.ultimo.& c.iuuenis. de sponsa. & etiam in obscuris, & l. semper.ff.de reg. iur. Item,cum lex debeat esse clara & certa, ita interpretari debet, ut inspiciatur tempus & modus,quo quid certius esse potest de natura rei.l.j.§.

his autem.ff.ne quid in flu.pu. & ibi Bart.ubi uide.& l.pretia rerum.ff.ad legem falcid. Possent infinita exempla numerari,quia lex multas qualitates habet, ut suprà dixi,in tit.de legib.ex quibus elici possent plures regulæ, sed prædictæ doctrinæ & exempli gratia sufficiant. Nam unumquodq; secundum naturam suam interpretari & intelligi debet.l.sciendum. de uerb. obligat.l. cum quid.ff.si cert.pet.l.in ratione.§.si filio.ff.ad leg.falcid. Amplius unumquodq; præsumitur esse tale,quale de iure esse debet arg.l.fi.§.pe.ff.de iust.& iu.& l.sed licet. de offi.præsi.& glo.& ibi Bart.in.l.miles.§.de re iudi. Vnde Bart.in.l.recusare.§.Titius.dicit,quod illa uerba: si filius meus decesserit sine liberis, Titium instituo & substituo,intelligi debent directè & per fideicõmissum. Item, si dixit uulgariter, pupillariter & per fideicommissum,iure alternatiuo: & sic est electio substituti. Ex qualitate rei siue negocij, de quo agitur, mens colligitur:quia uerba debent intelligi secundum subiectam materiam de qua loquitur lex:quia uerba rebus seruire debent,non econtra.c.intelligentia.extra de uerb. signif.l. quoties idem sermo.de reg.iur.facit quod not.Bart.in.l. j.§.omnis.ff.de accus.& Bart.in.l.Gallus.§. quidam recte. de liber. & posthum. quòd uerba debent intelligi gradatim secundum gradum affectionis ad rem, not. in l.& iurisiurandi.ff.de oper.liber.& l.j.C. de sec. nupt. Quædam uerba proferimus, ut significemus qualẽ imaginationem mens de rebus conceperit:ut dixit Aristoteles in primo Periermenias,in princ.Amplius,licet à uerborum proprietate recedere, ut mentem legis interpretemur

temur secundum subiectas res,tex.in.l.si uno.§.j.ff.loca. & in.l.in naue saupheli.ff.loca.& l. pater Seuerinam. §.conditionem.ff.de condi.& demonst.l.fi.ff. de usufru. earum rerum quæ usu consumuntur.l.Imperatores.ff.de in diem add.l.in insulam.ff.qui pot.in pig.hab.l.de inui. §.j.ff.de dam.infect.& ibi Bart.in.l.si stipulatus.§.j.ff. de usur.Bald.in.l.fi.C.de act.empt.l. sed si susceperit.§. j.& l.fideicommissum.ff.de iudi.& per Bartol.in.l.qui Romæ.§.fin.de uerb.oblig. & Bart.in.l. omnes populi. de iusti.& iur. in materia de interpretationis declaratione.& Bald.in.l.multum.C.si quis alte. uel sibi.dixit, si quis dicat,constituo te procuratorem,in re quæ nõ potest expediri per procuratorem,quòd debet intelligi,procurator,id est nuncius.facit.c.maiores.§.cæterum. extra de baptis. & quod dicit Bart. in.l.j.§. quibus autem.ff. quod cuiusq; uni.no.& est text.optimus in.c.petitio.extra de procur. Ad hoc etiam optimè faciunt notata per Bart.in.l.ex facto.§.fin.ff.ad Trebell. & in.l.gallus.§. etiam.ff.de libe.& posth.quòd hoc uerbum,hæres,multoties significat filios tantum, non extraneos. Item dicitur:si uerbum proferatur à lege, quòd potest interpretari tam in malam partem quàm in bonam : si quid lex loquitur prohibendo,debet intelligi esse acceptum in malam partem: si uero iubendo uel permittendo, debet interpretari esse acceptum in bonam partem, ita notatur c.j.de constit.super uerbo,sensu:quia lex prohibet illicita,& permittit licita.l.j.ff.de iusti.& iur.Et ex hoc sequitur, quòd pacta apposita in contractu non congrua ipsi contractui,sed contraria uel insolita,quod cõtractus

 præsu

præsumitur simulatus.c.ad nostram.de empt.& uendit.c.illa uox.de pign.facit glos. in.l. si quis sub conditione.ff.de condi.instit.Item, dicimus quòd ille sensus eligẽdus est, prout res communiter accidunt.l.nam ad ea.ff.de legib.l.sed & in illo.ff.de reb.du.facit optimè.l.iiij.ff. qui & à quibus.l.nam ad ea.ff.de legib.l.si uxor.§.illius.ff. ad leg.Iuliam.de adult.Verba enim concordari rebus uerisimilibus.l. si ita quis.ff. de euict. Item dicimus, quòd uerba ambigua debent referri ad eam personam ad quã res magis pertinet.l.si seruus.§. qui margaritam.de leg.j.& l.cum in testamento.ff.de aur. & arg. lega. & ibi Bart.& in Authent.si quando.C.de constit.pec.l. post mortem.§.j.ff.de administ.tut. & optimus text.iuncto Bar.in.l.lege Cornelia.ff.ad Sille.in fin.& opti.text.in l.seruo legato.§. si testatoris. & ibi Bart.de leg.j. dum dicit, nasci actionem ei qui non est nominatus in statuto uel testamento, si modo eius intersit.Item dicimus, quòd ille sensus capiendus, qui sit magis proportionabilis rei, gloß.not.in.l.semper.de regul.iur. & dicitur in regula inspicimus.lib.vj.& glos.& Doctores in.l. si ex falsis.C.de transact.& glos.in.l.cum quid.& ibi no.ff. si cer.pet.& glos.in.l.j.§.j.de superfi.Bart.in.l.Paulus.de solut.circa princ. Ad hoc facit, si quis soluit pretium non proportionabile rei uenditæ, uel pensio rei locatæ, uel pẽsio non est proportionabilis fructibus fundi: puta, si ex uinea locata soluatur oleum, præsumitur cõtractus simulatus.c.ad nostram.de emp.& uend.& optimè facit ille casus mirabilis in.l.si ita scriptum sit.ff.de lib.& posth. quem uide omnino.Item, de societate cõtracta & de tri-

butis, ut intelligatur fieri proportione contracta. Item, quòd uerba intelliguntur secundum qualitatem personæ, faciũt notata per Bal.in.l.fi.C.de indi.uid.tol. in pe. quæstione, quòd uerba, domina usufructuaria de mutatis personis mutant interpretationem, ubi ponit pulchram distinctionem.Item dicimus, quòd ille sensus est capiendus, qui magis ordinatur ad finem & propositum negocij subiecti.l.prætor.§.omnis.ff.ui bon.rapt. unde testes rogati, intelliguntur esse rogati ad illud negocium quod gerebatur dum rogarentur.Item sequitur, quòd si mandato pactum sit de re custodienda, potius dicitur mãdatum plenum ultra naturam suam quàm depositum.l.j.§. quod si rem.§.seq.ff.depositi.Item, si in transactione dicatur inspectis uerbis testamenti, intelligitur, ad hoc ut transigi poßit.Item, dicimus quòd uerba interpretantur secundum respectum qui pertinet ad rem de qua agitur. Vnde dicitur, quòd testator qui fecit testamẽtum, & nõ dedit tutores pupillis filijs, dicitur intestatus deceßisse, quo ad dationem tutorum.Instit.de legit.agn.tu.§.quod autem.& l.intestato.ff.de legit.tut.qui text.est notandus ad hoc. & optimus text. in simili. in.l. fulcinius.§. quod si aduersus quosdam.ff. ex quib.caus.in poß. ea.l. quid sit fugitiuus.ff.de ædil.edic.per totam legem.Vnde notabiliter dixit Bald.in.l.fi.C. de usur. quòd si debitor obtulit usuras fœneratori etiã non petenti, quòd nõ uidetur donare, sed potius soluere.arg.l.si uno.§.j.ff.loc.Itẽ, dixit notabiliter in.l.fi.C.ad Maced.Stãte statuto, quòd filiusfam.nõ poßit se obligare sine cõsensu patris, nisi sit mercator, quòd tunc demũ licet cõtrahere cũ mercatore,

si contrahit occasione mercantiæ: secus si aliter. l. idem ait. uer. cæterum. ff. naut. cau. stab. l. fin. C. de iurisdi. om. iud. uidetur tex. in. l. actione. §. fi. cum. l. seq. ff. pro soc. in dubio tamen præsumitur contraxisse in causa mercantiæ arg. notatorum in. l. Macedoniani. eod. tit. Item ex loco, uidetur legem intelligi debere secundum cum locum in quo res disposita in lege gerenda est, magis quàm locus cõtractus, ubi lex lata sit. arg. l. exigere. ff. de iudi. ueluti, si lex dicat instantiam durare decem diebus utilibus, inspicitur locus ubi instãtia agitatur, an sint utiles uel nõ. Et per prædicta etiam dicitur, quòd si statuto cauetur, quòd adhiberi debeat plena fides libris mercatorum, debet intelligi in causis pertinentibus ad mercantias, nõ aliter. l. si quis ex argentarijs. §. rationem. in fi. ff. de eden. quod est notandum. Vnde etiã dicitur, si quis accepit pecuniam ad aliquem finem, in dubio præsumitur ad usum expendisse, & not. Bar. in. d. l. fin. ad Maced. per. l. fin. C. de pig. quod est notandum. Ex qualitate eorum quæ adiuncta sunt his de quibus disponitur, multipliciter mens legis colligitur, scilicet ex copulatis, ex causis & effectibus, ex antecedentibus, ex consequentibus, ex parificatis, ex correlatiuis, ex subrogatis, ex qualitate loci, instrumẽti, & temporis, ex similibus & exemplatis, ex genere, ex specie, ex toto & parte, ex contrarijs & repugnãtibus, ex cõsuetudine loci uel loquentis, ut suprà dixi de ampliatione, ad quæ te referas. Primo ex copulatis & coniunctis. Nam cõiuncta uno iure & uno modo cẽseri & determinari debẽt. l. eũ qui ædes. ff. de usuc. l. iam hoc iure. ff. de uulg. & pup. l. quãuis. C. de impub. & ali. subst. c. maio

maiores. §. cæterum. extra de baptis. Item ex adiũctis alternatiue: ut est text. sing. in. l. 1. ff. de reb. dub. in fi. & in adiunctis compensatiue: ut est tex. in. l. quoties. ff. ad Trebel. Vnde etiam dicitur quod copulata uno tempore & uno casu debentur. l. si legatarius. §. cũ ita. & ibi Bar. ff. de leg. iij. l. fi. C. de sent. & interl. om. iud. quod intellige prout illa lex limitat, scilicet, ubi subiecti casus secũdum naturam suã possunt concurrere: uel intellige, nisi uariarentur personæ, quarũ cõtemplatione diuersa mens præsumeretur: & singulariter not. Bar. in. l. si ita scriptũ. ff. de manum. uind. & suprà de causa & ratione dixi. Item, quòd qualitas adiecta uerbo debet intelligi secundum naturam uerbi sibi adiuncti. l. in delictis. §. extraneus. ff. de nox. act. l. Lucius. ff. de testa. mil. l. uerbũ erit. in fi. ff. de uerb. sig. l. fi. §. fi. ff. de incẽ. rui. nauf. l. sciendũ. §. fi. ff. qui satisd. cog. l. ij. ff. de aur. & arg. leg. Bar. in. l. ex facto. in princ. ff. de uulg. & pup. Item, ille sensus eligẽdus est, qui magis congruit in eodem genere cũ copulato uel disiuncto. l. seruus ait. & l. quisquis. ff. de uerb. signif. l. fi. §. cui dulcia. ff. de uin. tri. ole. fru. leg. Per quæ Bal. in. l. si auiæ. C. de succes. edict. si statutum dicit, quòd filij & nepotes excludant fœminas, intelligitur de nepote, qui est filius filij: si autem diceret, quòd fratres & nepotes excludant fœminas, debet intelligi de nepotibus, scilicet filijs fratrum. l. hoc amplius. §. de his autem. & ibi Bartol. ff. de dam. infe. Vnde etiam dixit Bart. in. l. hoc iure. ff. de sol. quòd hoc uerbũ, exigere, si adiungitur uerbo importanti actum experiundi in iudicio, ut si dicatur: facio te procuratorem ad agendum & exigendum: tunc intelligitur

quòd poßit accipere solutionem etiam ab inuito. aut adiungitur uerbo importanti recipere solutionem: ut, si facio te procuratorem ad exigendum & solutionem recipiendum: & tunc non importat quòd poßit exigere ab inuito. facit optimè. l. fi. §. fi. & l. hominem. ff. mand. Itē, quòd exceptuata debent esse de genere contentorum in regula. l. j. ff. de reg. iu. & econtra. Itē, dicimus quòd clausula generalis, in dubio comprendere debet casus similes expreßis. c. sedes. de rescrip. not. in. l. sed si quis. §. quæritur. ff. si quis cau. & in. l. ij. ff. de eo quod cer. lo. & facit l. ij. C. de ser. fug. ibi, uel alia pœna, subauditur, simili expressæ. Vide quæ dicta sunt suprà, qualiter lex restringatur ex qualitate expressorum. Secundo legis mens colligitur ex causis & effectibus ipsius legis. Vnde dicitur, quòd uerba dubia disposita ad unum finem & effectum, non debent trahi ad alium finem sibi contrariū. l. legata inutiliter. de leg. j. l. nulla ratio. ff. de legi. cū simi. etiā si à proprietate uerborū recedatur. l. in testamēto. ff. de uer. sig. Ex hoc etiam sequitur, quòd effectus cōmensurari debet suæ causæ. l. ita. §. j. ff. de admi. tu. Instit. de legit. agn. tut. §. quod dicitur. l. cancellauerat. & ibi not. ff. de his quæ in testa. dele. Item facit quòd res debet denominari à causa principali non accessoria. l. j. & ibi gl. & Doctores. C. de suis & legit. Vnde dicunt Doctores, quòd statutum, quòd fœmina dotata nō succedat, intelligitur, quòd non succedat in bonis illius à quo dotata est. & si statuto cauetur quòd contra testamentum non poßit opponi exceptio, intelligitur ab his qui scripti sunt in testamento, qui ei iam cōsenserunt, Bal. in. c. super eo. de offi. dele. quia

quia ubi uerba poßunt se habere ad plures res, causas uel effectus, iudicantur in dubio esse prolata ab initio ut decidantur omnes effectus futuri. l. iij. in fi. ff. de adimen. leg. l. hoc contra. la. j. ff. de condi. & demon. l. sed Iulianus. ff. ad Macedon. l. qui res. post prin. ff. de solut. l. si seruitus. ff. de seruit. urba. præd. Ex hoc etiam sequitur quòd pœna in dubio illi applicanda est, in cuius fauorem apposita est. l. uxorem. §. hæres. & ibi not. ff. de leg. iij. Ex hoc sequitur, quòd uerba dubia legis ita interpretanda sunt, ut sortiantur effectū, non ut actus pereant. l. quoties. de reb. dub. & l. quoties. de regu. iur. Ex his etiam dicitur, quòd res quæ determinatur secundum cursum temporū, uariatur uariato tempore. l. pretia rerum. ff. ad. l. falcidiam. l. Titia Seiæ. §. usuras. de lega. ij. l. pen. C. de usur. not. per Bar. in. l. centurio. ff. de uulg. & pup. Ad hoc optimè facit, quòd causa restringit & ampliat uerba legis, de quo suprà dictum est in prima parte principali. Tertio mens legis colligitur ex antecedentibus & sequentibus: ut est optimus textus in. l. quoties. C. famil. hercis. Ad hoc optimè facit. l. utrum. ff. de petit. hæred. l. si seruus plurium. §. fi. & l. qui filiabus. de leg. iij. c. inter dilectos. extra de fid. instr. l. Titia. & l. triticū. & ibi not. ff. de uerb. oblig. & l. nam ad ea. & l. Publius. ff. de condi. & demon. l. j. C. de libe. præter. l. fi. ff. ad Trebell. & ibi Bart. cum similibus. Vnde Iaco. Butri. in. l. mancipia. C. de ser. fugi. Si statuto cauetur, quòd turbans possesßionem alicuius, cōdemnetur in centum, & ad restituendam possesßionē: quòd tale statutum debet intelligi de turbatione expulsiua non de inquietatiua: quia uerbum, restituere, pertinet ad eum qui spoliauit

Verba legis dubia qualiter interpretanda

ſpoliauit,non ad eum qui turbat. Et hoc non ſolum habet locũ in præcedentibus in ſcriptura,ſed etiã in præcedentibus cõſuetudine facti.l.nummis.de leg.iij.& l.ſi ſeruus pluriũ.de leg.j.l.excepto.C.loca.& l. domini prædiorũ. C.de agr.& cenſ. li.xj.l.ſi prius.§.j.de aqua plu.arc.ubi locatio intelligitur eſſe facta ſecundum qualitatem præcedentium annorũ & conſuetã:quod nota.& uide ſuprà de ampliatione & reſtrictione reſpectu cõſuetudinis. Ex hoc etiam ſequitur,quòd excepta debent intelligi eſſe de genere regulæ:& contenta ſub regula de genere exceptorum.l.j.ff.de reg.iur.l.generali.§.uxorem.ff. de uſufruc. leg. Notandũ tamen quòd uerba ſubſequentia magis debent adaptari uerbis præcedentibus diſponentibus regulariter & principaliter, quàm diſponentibus exceptionẽ uel demonſtrationẽ: ut eſt textus, & ibi glo. & Bart.in l.nam quod liquide.§.fi.ff.de penu leg.faciunt notata ſingulariter per Bar.in.l.ſi cui.de leg.j.Spe.in ti.de poſitio. §.ſeptimo.uer.xij.& Butri.in.c.j.de plus peti.Item,uerba legis eo modo interpretanda ſunt quo ad acceſſoria,ſicut quo ad principale.Inſtitu.qui dare tut. poß.§. certæ rei.Hinc etiã ſequitur, quòd regula declaratur per exempla in legibus poſita: nam licet exempla non reſtringant regulam,ut in.l.regula.prope fin.de facto.& iur.ign.& l.damni infecti ſtipulatio pertinet.de dam.infe. tamẽ per exempla lex declaratur,argumento notatorũ Inſti.de re. di.ibi,picturã Apellis.Vnde dixit Bal.in.l.omnes populi. ſi ſtatutum dicit, quòd extantibus maſculis filia nõ ſuccedat,niſi in dote: facto uero teſtamento non ſuccedat, niſi quatenus ei teſtator iuſſerit ut relinquatur, intelligo facto teſta

cto teſtamento maſculis exiſtentibus: quia illa particula uero,inducit repetitionẽ.l.Seia.§.Caij.de fun.inſtru.Item ille ſenſus accipiendus eſt,ex quo nõ ſequitur aliquod repugnans cũ antecedenti.l.nam ad ea.de cond.& demon. Item ex quo nõ ſequatur abſurdũ.l.fi.ff.ad exhib. Quarto colligitur ex parificatis & adæquatis:ut notatur in.l. j.de leg.j.& ibi notatur,in.l.priuilegia.de epiſc.& cler. Adde quæ ſuprà dicta ſunt, quòd ratione parificatorum lex reſtringitur & ampliatur. Ex quo inferũt Docto.ad plura: Quinto colligitur ex correlatiuis.l. fœminæ.& l. generali.C.de ſecũ.nup.l.ulti.C.de indi.uid.toll.l.electo. §.j.de noxa.Vnde etiã ſequitur,quòd lex interpretans debet intelligi ſecundum legem interpretatã. l.nihil. & ibi Bart.de coniung.cum emanci. liberis. & in Authent.de fil.an.dotal. inſtr.natis.§.j.Et iam ex contrarijs,ut quod unum ex contrarijs abſtulit, aliud contrarium reſtituat. argu.l.j.in princi.C.de cadu.tollen.Hinc etiam dicitur licet appellatio partis intelligatur de dimidia, ut habetur in.l.pars.ff.de accept.tamẽ ubi in caſu contrario fit mentio de toto, pars debet intelligi & de maiore & de minore, quàm dimidia: ut eſt textus ſecundum Accurſ. Inſtitut.loc.§.adeo.in fine.Sexto ex ſubrogatis:nam ſubrogata debent intelligi ſecundum qualitatem eorum in cuius locum ſuccedunt.l. j.C.de offic.eius qui uicem alteri. ger. l. eum qui. §. fina. ff. ſi quis cautio . Et notatur in l. certi condictio. in principio. ff. ſi certum peta.Et generaliter ex omnibus modis & locis, quibus lex extenditur & reſtringitur: de quibus ſuprà dictum eſt. ijſdem lex declaratur. quia plus eſt legem extendere &

reſtrin

restringere quàm declarare. l. palam.§. sed si notã.ff.de testa.not. in.l. petens.C.de pact. per Bald. puta una lex declaratur per aliam. iuxta Doctores singu. in.l.prætor ait.§.est itaq;. ff.ui bo.rapt. ubi dicitur, quòd ubicunq; à statuto datur certa forma alicui regulæ etiam contra ius commune, tunc aliud statutum simpliciter loquens circa materiam illius regulæ, debet intelligi cum illa forma. facit.l. electio. §. fin.ff. de noxa. quæ est notanda ad hoc. Septimum ex qualitate loci, instrumenti & temporis, ubi & quando fiunt.argu.l.sed si susceperit. de iud.l.j.§. sed & si.ff.de exercito.in fi.& l.fin.§.interdum.eo.titu. l.aut facta.§.fin.ff.de pœ.cũ similibus.facit.l.hoc iure.de condi. & demonst. Ex qualitate personarum.l.Pomponius.in fi.de neg.gest.l.sed & si susceperit.§. j.ff.de iudi. l.si longius.§.fin.ff.eod.l.si seruus plurium.§. fin.de leg. j.& ibi plene notatur.l.aut facto.ff.de pœn.l.plenum.§. Equitij.ff. de usu & habi.l. pater.§. in conditione.& l. cum uir uxori.de condit.& demonst. qui textus in suprà scripto not.l.fin. C.ad Maced.ut ibi not.l.ex militari.ff. de testam.milit.cum similibus.l.penul.ff. de adim.lega.l. cum ueterum. C. de dona.ante nupt.l.Gallus. §.quidam recte.ff.de liber. & posthu. Ad hoc optimè facit. l.Peto Luci.§.frater.de lega.ij.l.hæredes mei.in fi.ff.ad Trebel. quod uerba debent intelligi gradatim secundum gradum affectionis:ut notat plenè Barto.in.l. Gallus.in princ.ff. de liber.& posthu.& textus optimus in.l.j. C.de secun. nupt.& ibi Bal. Ad hoc facit gl. in. c.cũ accessissent. de consti. ubi dicitur, quòd donatio prælati, uel transactio, præsumitur personalis non realis, unde nõ transit in personam

donantem uel transigentem: secus si donetur ecclesiæ, quia ecclesiæ potest donari, non autem potest ipsa donare: quod nota perpetuo. Item facit optimè. l. Seio. de annu.lega.per quæ Bald.in.l. j.C. de lega.dicit, quòd si uxori legatum est, ut tractetur in domo filiorum, quemadmodum tractatur tẽpore mariti, quòd uxor uidua non potest uti uestibus splendidis, quibus utebatur tempore matrimonij, quia non conueniunt personæ uiduæ, quod est notandum. Item quotuplex sit conditio personarum, uide in prædicamento, qualitas. Item singulariter facit quòd uerba debent in eum sensum trahi, qui conueniat officio & dignitati & potestati loquentis, ut est glo.in.l.& puto.§.Iulianus.ff.famil.herciſc.& l. prætor.§.miles.ff.de re iu.Itẽ faciũt notata in.l.fi.de iudic.uid.toll.in.l.Titia. §.Titia.de leg.ij.de istis uerbis: dominã & usufructuariã quæ recipiunt uarias significationes ex diuersis personis substitutis & institutis. Ex qualitate legislatoris. Verbi gratia. Si à lege fiat mẽtio de sacrilego, siquidem est sub iurisditione pontificis, secundum leges canonicas debet intelligi: si uero est sub iurisditione imperiali, debet secundum leges ciuiles intelligi. ita notatur in.l. si nondum.C. de furt.faciunt notata in.l.fi.C.de succ.edic. Etiam si hoc prædicabile species proferatur a iurista, debet intelligi de indiuiduo: secus si proferatur à logico: secundum notata in.l.legato generaliter.de leg.j. faciunt notata in.l.j.ff.si quis ius di. non obtemp. Item, hoc uerbum, æquum, si proferatur à geometra, debet intelligi par, secũdum mensuram: si uerò à legislatore, debet intelligi, id est iustum, secundum rationem iustitiæ. Ad hoc facit quod dicitur, consue

consuetudinem loquendi & faciendi patrisfamilias esse inspiciendam.l.seruus plurium.§.fi.ff.de leg.j.& ibi not. Vnde dicimus, quòd uerba testatoris potius recipiunt interpretationem à statuto & consuetudine loci,& non uidetur instituisse filias. arg.c.quod dilectio.extra de consang.l.ij.ff.de suis & leg.Vltimo mens legis colligitur ex locis, ex quibus lex ampliatur & restringitur. Nam ex qua coniectura lex ampliatur & restringitur.multo fortius declaratur. arg.l. palam.§.sed si notam.ff. de testa. quæ hic pro repetitis haberi congruit. Ex prædictis erit quæstio: Si plures coniecturæ mentis contrariæ concurrant, quæ sit eligenda? & in hac quæstione puto legem esse interpretandam secundum illam coniecturam mentis,quæ magis sit efficax:sicut in testibus in simili dicitur. l.ob carmen.ff. de testi. & illa dicitur clarior & efficacior mẽtis cõiectura,cuius rationis oppositũ magis est cõtra mentẽ legis,& ex quo magis absurdũ sequeretur:puta,si oppositum concederetur,lex esset sibi contraria,uel impoßibilis,uel iniusta,uel inutilis.arg. l.ita uulneratus. ff.ad legem Aquiliam.l.exigendum.C. de procur.in glo. Et in similibus dixit subtiliter Bal.circa rationem testiũ. in. l.conuenticulam.C. de episco.& cleri. subtiliter illud intuendum est,tria esse,ex quibus gradatim scriptura recipit interpretationem.Primo,scilicet res subiecta. Secundo,intellectus.Tertio,uox:nam literæ ipsas uoces significant, uoces uerò intellectum, intellectus autem concipit res . quoniam rebus menti nostræ præpositis intellectus primo concipit:intellectus enim absque re subiecta uerus esse non potest: post rem conceptam uoce exprimis: uox quoque

quoque præter intellectum nihil significare potest,sicut uox picæ uel papagalli: facit. l.obligationum substantia. §.fin.de acti. & obliga.postremo uoces literarum figuris designantur. Patet ergo quòd litera recipit interpretationem à uoce.textus in.l.non figura.de acti.& oblig. & l.j.C.plus ualere quod agi.quæ uox recipit interpretationem ab intellectu & mente.l.Labeo.ff.de supell.lega.l.nepos Proculo.ff. de uerbo. signifi. Intellectus uero recipit interpretationem ab ipsa re subiecta. l. si uno. ff. loca.l.quoties idem.ff.de regu.iuris.c.intelligentia.& c.præterea.de uerb.signi.Dicimus enim non intentionem deseruire uerbis,sed uerba intentioni.l.fin.circa finem.ff. ad Trebel.c.secũdo requiris.extra de appell.tamen quia aliquãdo intellectus nõ rectè rem cõprehẽdit,sed decipit, ut in tit.ff.& C. de iur.& fact.igno. sequitur quod uox potius accommodanda est intellectui quàm rei:secundum Aristotelem & Boëtium in lib.Periermenias, in princi. Secunda ratio est,quia mens est causa immediata,res uero est causa remota.unde magis ab immediata:secundum Aristotelem primo Posteriorum. Tertia ratio est, quia res in intellectu uel opinione non est, prout est ipsa res, sed prout est modus apprendendi: ut in eo qui habet sanguinem in oculo,omnia uidentur rubea,licet sint alba:& in illo qui habet choleram in lingua,omnia uidentur amara,licet dulcia:& aliter nasus rem intelligit & aliter tactus,secundum Boëtium in ultimo libro de Consolatione. Ex quibus etiam infertur quòd illa est efficacior legis interpretatio. Primo, quæ conuenit intellectui.Secundo, quæ conuenit rei subiectæ. Tertio, quæ conuenit uerbis. Efficacior legis interpretatio.

Quarto

Quarto, quæ conuenit ſcripturæ. nam propter unum=
quodq; tale, & illud magis.l. in republica. C. ex quibus
cau.ma. At ſi mẽtis coniecturæ pares ſint, tunc illa eligen
da eſt quæ magis cõgruit proprietati uerborum.d.l.ancil
las.de leg.j.& .d.l.Labeo.& .d.l.nepos Proculo. cũ ſimi.
& infrà proximè dicetur. Sed ſolet dubitari an à propria
uerborum ſignificatione ſit recedendum, ut ſeruiatur fa=
uori: & uidetur quòd non, per.l.in obſcuris.ff.de reg.iur.
At quod ex proprietate uerborum colligitur, non dicitur
obſcurum, ſed clarum.d.l. nepos Proculo. cum ſimilibus,
Ergo ad fauorem, uel ad id quod minimum eſt, non eſt cõ
fugiendum. Contra tamen tenuit gloß.notabilis in.l.cum
de nouo.in fin.C.de legib. pro qua textus optimè facit.l.
quod Seruius.& .l.quiſquis.ff. de uerb. ſigni.& .l.fin.C.
unde ui. Ad hoc ſingulariter facit textus. & ibi Bald.in
c.j.quando mari.ſucce.uxo. quòd æquitas præferenda eſt
argumento à denominatione uerborum, & eſt textus in
l.unica.C.ut actiones ab hæred. contra.ibi, ne propter ni
miam ſubtilitatem uerborum latitudo uoluntatis contra=
hentiũ impediatur.& eſt textus in.l.in teſtamentis.cum
ibi notatis, de reg. iur. Nam illud ſilentio prætereundum
non eſt, quòd eo tandem ad intellectum fauorabiliorem,
uel quod minimum eſt, peruenitur cum aliæ coniecturæ
mentis non conſtant.l. ſemper.& .l.in obſcuris. de regu.
iur.in fin.l. ſi duo.ff.de re iudi. Non enim obſcurum eſt,
cum legitimis præſumptionibus mens colligi poteſt. l. li=
cet.in princ. de lega.j. cum ſimilibus. Quoniam cum de
contraria mente legis euidenter conſtare nõ poßit, à pro=
pria uerborum ſignificatione non receditur.l. non aliter.

de leg.iij.l.j.§.ſi is qui.de exercito.ibi, in re igitur dubia
melius eſt uerbis edicti ſeruire. nam cum uerba ſint nun=
cia cordis, nemo dixiſſe præſumitur, niſi quod mente agi
tatum eſt.l.Labeo.de ſupel. lega.l. nepos Proculo.ff. de
uerb.ſig. Abſurdum enim eſt à uerbis certis propter du=
biam mentem recedere: aliàs nihil certum à lege ſtatutũ
diceretur.arg.l.non omnium.& .l.ſeq.ff.de legib.l.pro=
ſpexit.ff.qui & à quib. Videndum eſt igitur quæ ſit pro
pria uerborũ ſignificatio. Sed illud replicandũ eſt, quod
aliquando propria uerborum ſignificatio ſententiæ con
gruit, & tunc ſine dubio utrunq; ſeruatur. Aliquando pe
nitus diſſentiunt uel repugnant, tunc neutrum obſeruan=
dum.l.ſi quis in fundi uocabulo. de leg.j. & .l. in ambi=
guo.ff.de re.dub.l.fi.C.de hære.inſti. Aliquando conſtat
quod impropria uerborum ſignificatio, nõ tam[illegible] longe
declinans, magis accõmodatur ſentẽtiæ, quàm propria ſi=
gnificatio, & tunc magis ſequenda eſt impropria ſignifi
catio & ſententia, quàm uerborum proprietas.l.j.ff. de
ſuis & legit.c.præterea.extra de uerb.ſig. Et ſuprà ple=
ne dictum eſt: ſecus ſi nimis abuſiua eſſet uerborũ inter=
pretatio, id eſt non uſitata.d.l.fi.C.de hæred.inſti. d.l.ſi
quis in fundi. Aliquando & quarto, ſentẽtia pariter ſer
uire & accommodari poteſt & propriæ & impropriæ
uerborum ſignificationi, tunc proprietas uerborum dili=
genter inſpicienda eſt, nec ab ea receditur, ſi uterq; intel
lectus accõmodari non poteſt.text.in Authent. de reſti.
fidei.§.nos igitur. quia uerba poßunt derogare naturæ
rei: ut eſt tex.optimus in.c.j.de duobus fra. à capi.inueſ.
c.præterea.in fi.extra de uerb.ſig.l. conſtitutiones.ff.ad

municip. & l. quod constitutum. ff. de testa. mil. & infra infinitis penè exemplis docebitur. & ratio est, quia certa incertis præferenda sunt. l. continuus. §. j. C. de impub. & ali. subst. l. precibus. l. semper. de reg. iur. Posset etiam demonstrari per rationem arithmeticæ. Notandum est quòd uerborum significatio tum ex institutione maiorũ nostrorum, tum ex usu communi hominum imposita est, qui communis usus hominum si probatus fuerit, derogat propriæ significationi: quia sicut ex uoluntate hominum rebus nomina imposita sunt, ita eorum contraria uoluntate mutari & alterari possunt. l. librorum. §. quod tamen. de leg. iij. l. cum de lanionis. §. asinam molendinariã. ff. de fund. instr. l. auunculus. de uerb. sig. l. Labeo. & ibi Bart. ff. de supell. leg. glo. in Authent. hoc loco. C. si mulier secundo nupse. facit. l. de quibus. ff. de legibus. Vnde Horatius in arte poëtica:

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentq;
Quæ nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus.
Quem penes arbitrium ius est & norma loquendi.

Nomina sunt imposita rebus multiplici ratione. Aliquando secundum rerũ inuentores, & sic causam efficientẽ, ut libri Iuliani & Papiniani & Iustiniani. Aliquãdo secundum causam finalẽ. Aliquãdo secundũ naturalẽ. Aliquãdo. Aliquando secundũ finem. Aliquando secundum obiectum. Aliquando secundũ effectum. Aliquando secundũ qualitatẽ & accidens rei. Aliquando à loco. Aliquãdo à tẽpore, & sic de alijs prædicamẽtis. At si consuetudo nõ constat, tunc propria uerborũ significatio attendẽda est.

Vsus loquendi duplex.

Scire quoq; oportet, quòd cõmunis usus loquendi, à propria

pria significatione declinans, duplex esse constat. Vnus, quo etiam periti literarum uti solent: & hic ubiq; admittẽdus est, tam in legibus, statutis & rescriptis, quàm etiã in contractibus & ultimis uoluntatibus. l. j. ff. de suis & legit. l. librorum. §. quod tamẽ. de leg. iij. l. Iulianus. ff. qui satisd. cog. in gl. c. ex literis. de spons. l. in usu. ff. de uerb. signif. l. solemus. ff. de cond. & demon. & ita intellexit Bart. in rub. ff. de no. ope. nunc. & Bart. in. l. stipulatio ista. §. hæc quoq;. in fi. ff. de uerb. oblig. Secus uero quo imperiti & uulgares abutuntur: quia tunc talis usus in statutis, legibus uel rescriptis capiendus nõ est. l. Labeo. ff. de supel. leg. & ibi Bar. in glos. in. l. apud Iulianum. §. scio. in uerbo, uulgo. ff. de leg. j. & l. si dictum. ff. de euic. in princ. ibi, non ut uulgus opinatur, & notatur in. l. ea tamen. de leg. iij. per Bart. & per glos. in. l. si quis filiabus. ff. de testa. tute. ubi notatur quòd subtiles & peregrinæ uerborum differentiæ non sunt attendendæ in idiotis: puta, in testamentis, uel contractibus, uel attestationibus. Vnde consilium est, quòd notarij redigentes dicta imperitorum in scriptis, si proprie in latinum conuerti non possunt, in uulgari scribantur, prout prolata sunt arg. l. j. in princ. ff. de execut. tut. & si dicta idiotæ per notarium literarum peritum redigantur in scriptis, debent intelligi prout uiri prudentes intelligere solent. l. j. C. de usur. & ibi notatur. l. sciendum. ff. de uerb. obli. & optimus text. in. c. ex literis. & ibi not. extra de spons. & l. fin. & ibi notatur per Bart. ff. ad Trebell. Vnde dixit Bal. in. l. de quibus. ff. de legib. quod ille sensus capiendus est, qui uulgari sermoni & usitato cõuenit. l. in uulgari

gari.§.fi.ff.de uerb.ſig.& glo.in.j.conſti.ff.& idē Bal.
in Authent.ſed nouo iure.C.de furt.Sed ſi litera eſt ob-
ſcura,debet recurri ad ſermonem uulgarem,ut fiat clara
l.in uulgari.in fi.ff.de uerb.ſig. & ſi uulgaris ſermo eſt
dubius,recurrendum eſt ad literalem ſenſum.l.librorum.
§.quod tamen.ff.de leg.iij. Vel ad æquipollens. Vnde ſi
dubitatur an iſta oratio ſit affirmatiua uel negatiua,Ti-
tius caret,exponenda eſt:Titius non habet filios,ſecundū
Bald.ſingulariter in tit.de duo.frat.à cap.inue. Propria
uero uerborum ſignificatio ex plurimis locis inuenitur.
Et primo ex definitione. Nam ille proprius eſt intelle-
ctus uerbi qui conuenit ſuæ definitioni.l.j.ff. de teſta.l.j.
ff.de tut.& ibi not.l.j.de dolo.l.j.ff. de furt. cum ſimil.
Secundo,illa eſt propria ſignificatio quæ cōuenit etymo
logiæ.l.ij.§. appellata.ff. ſi cerum pet.l.j.ff. de tut. l.j.
ff.de acquir.poſſeß.in princ.& l.j.in prin.C. de caduc.
tol.ibi,aperta uoce caducum appellatur.Tertio,illa quæ
eſt impoſita per maiores noſtros.l. Maßurius.& l.La-
beo.ff.de uerb.ſig. cum ſimil. Vnde illa eſt proprior ſi-
gnificatio, quæ eſt ſecundum rationem grammaticalē.l.
Plautius.de aur.& arg.le.c.abbate.de uerb.ſig.c. ad au
dientiam.extra de reſcrip.& l.Imperator.ff. de ſta.ho.
l.fi.& ibi not.ff.ad Trebel.per Bar.in.l.ſolent.in fin.ff.
de adim.leg.Quarto,quæ æquipollet cum ſuo conuerti-
bili uel exponibili:ueluti ſi conuertatur oratio paßiua in
actiuam,uel econtra,uel uniuerſalis oratio,in ſuas parti-
culares.Item, ſi propoſitioni cōtrariæ præponatur nega
tio:quia tunc æquipollet ſuæ contradictoriæ, uel ſi ſubie
ctus terminus in prædicatū ordine debito tranſponatur,
& mul

Ex quibus locis propria uerborum ſignificatio ſumatur.

& multa huiuſmodi, quæ magis doctrina logica, quàm
legaliter probari & oſtendi poßunt. Quinto,quæ con-
gruit ſuis coniugatis:ut,ſi credere eſt alterius fidē ſequi:
ergo creditor eſt, qui fidem alterius ſecutus eſt.l.ij.ff. ſi
cert.pet.& ſi furtū eſt contractatio rei alienæ inuito do
mino:ergo is fur eſt, qui contractat rem inuito domino.
& res furtiua dicitur,quæ inuito domino cōtractatur.l.
j.ff.de furt.cum ſimil. & legatum factū cognationi in-
telligitur factum cognatis.l. ſi cognatis. ff. de reb. dub.
Sexto,quæ opponitur ſuo contrario uel correlatiuo,ut,ſi
libertas eſt naturalis facultas eius, quod cuiq; facere li-
cet:ergo ſeruitus eſt,qua quis dominio alieno contra na-
turam ſubijcitur.l.libertas.ff. de ſtatu hom. & ſi is ſer-
uus eſt qui contra naturam alterius dominio ſubijcitur:
ergo is dominus eſt,qui in alterum contra naturam pote
ſtatem habet.Vnde regula eſt,quòd cōtrariorum eſt ea-
dem diſciplina.l.j.ff.de his qui ſunt ſui uel alie.iur.Et ui
num uetus eſt illud quod non eſt nouum.l.uetus.ff.de ui.
trit.leg.Ab exemplo.l.j.ff. ne quid in loc. public. & ibi
diffinit locum publicum & theatrum.Item à differentia
l.j.de flumin.ibi,publicum flumen, quòd perpetuo cur-
rit,ſiue quod deducitur ad proprium.nam aſpicimus ma
gis naturam propriam quàm alienam uel appellatiuam
l.cum ita.§.de fideicom. de leg.iij. & ibi not.& l. Au-
guſtæ.eod.tit.l.qui habet.§.tutelam. ff. de tutel. Septi-
mo, illa quæ eſt deducta ad ſpeciem & ad ſimplex. In-
ſtitut.de act.§.j.Inſtit.de inoffic.teſtam.§.j.quæ non eſt
promiſcua,compoſita uel generalis.l. Quintus. de auro
& argen.leg. & alia lex quæ incipit : Quintus Mutius

 dicit

dicit, quòd appellatione argenti non continetur pecunia numerata. l. hoc legatum. de leg. iij. & ibi notatur. l. Titiæ textores. de leg. j. & ibi uide. optimus text. in. l. cum ita. §. fratre. de leg. ij. ubi uide. & l. Titia. §. fin. ff. de leg. ij. Octauo, quæ est secundum naturam & ueritatem, nõ quæ secundum fictionem, uel priuilegium, uel præsumptionem. l. j. §. hæc uerba. de neg. gest. l. Statius. §. fin. de iure fis. l. j. C. de edict. di. Adri. tol. l. filio. de lib. & posth. l. fin. C. de his qui æta. impetr. & l. j. §. si suspicio. ff. de incen. rui. nau. & ibi not. & l. ij. ff. quod me. cau. l. alius. §. est & alia. ff. quod ui aut clam. Et si statutum dicat, quòd aliquis habeatur pro ciue uel pro maiore. quis proprie dicatur ciuis uel maior, uide not. per Bart. in. l. maritus. §. legis Iuliæ. ff. de adul. & Bald. omnino in. l. siue poßidetis. C. de probat. Vnde dixit Bartol. quòd si statuto puniatur gestans perlas, quòd non incidat in pœnam qui portat perlas fictas. per. l. prætor. §. hoc interdictũ. ff. de riuis. & si statutum facit mentionem de confesso, non intelligitur in dubio de confesso ob contumaciam. Instit. de qualit. & differ. §. sed his. Pro hoc etiam dicitur, quòd res considerari debet secundum aptitudinem & naturam, non secundum accidentia emergentia. Institut. ad leg. Aquiliam. §. his autem uerbis. & l. pretia rerum. ff. ad leg. falcidiam. gloß. in. l. uendicatio. ff. de rei uendic. Nono, quæ est secundum ius uel mentem agentiũ, non quæ est de facto tantum. l. iij. de seruit. urb. præd. l. diuus pius. §. fin. de petit. hæredit. l. iij. §. condemnatum. de re iudic. l. coram. ff. de uerb. signif. l. quid sit fugitiuus. ff. de ædil. edict. l. Fulcinius. ff. ex quib. caus. in posseß.

eatur

catur. l. eleganter. §. reprobos. ff. de pig. act. Decimo, quæ est in potiori significatu. l. quicquid uenditor. ff. de act. empt. ibi, quassata. l. ij. ff. si ager uecti. c. si pater. de testa. lib. vj. in fin. l. nepoti. de fund. instru. c. si quoniam. extra de sentent. excom. Illud etiam notandum, quòd uerba solent potius trahi ad significationem minorẽ, quam de minore ad maiorem. unde uerbũ, tutor, accipitur pro curatore: non econtra: ut est text. gloß. & Bartol. in. l. tutor. §. curatores. ff. de administr. tut. Vndecimo quæ est consequens rei designandæ per ipsam. Instit. de donat. §. est & aliud. l. proprie bona. ff. de uerb. signif. l. unica. in princ. C. de caduc. toll. Siue quæ conuenit effectui ipsius rei. l. si tibi. ff. si cert. pet. l. tabernæ appellatio. de uerb. signif. & ibi text. arguit, quòd conuenientia rei potior est etymologia, siue quæ conuenit usui ipsius rei. l. si fundum. §. uinaria. de uerb. signific. siue quæ denominatur secundum propositum mutantium. l. j. §. quotidiana. de aqua quotid. & æstiua. Duodecimo, quæ denominatur à præsenti, non à præterito uel futuro. l. si ita scriptum. & l. cum filius. §. hæres. de legat. ij. l. si ita legatum. de auro & argent. legat. l. si stipulatus fuero. §. j. & l. si à colono. C. de uerbor. obligat. l. qui ab eo. §. j. ff. de tuto. l. si nondum. C. de furt. l. solemus. ff. de condit. & demonstr. l. cum quid. ff. si certum pet. Et notandum quòd uerba quæ semel certam significationem habuerunt, non poßunt ex post facto aliam recipere. l. si insulam. ff. de uerborum obligat. l. uerbis ciuilibus. ff. de uulgari & pupillari. Tertiodecimo, quæ intelligitur, per prius non per posterius: siue quæ intelligitur per uiam directam

& im

& immediatam, non per obliquam & mediatam.l. qui liberis.§.hæc uerba.ff.de uulg.& pupil.l. non solum. in princ.ff.de excus.tut.ibi not. eam uiam quæ est ex circuitibus.l.sciendum.de uerb.oblig. & notatur in.l. si ut proponis.C.de rei uendic. & in.l.ij.C. de succes. edict. quod appellatione aui non cõprehenditur proauus &c. & optimus text.in.l.lege censoria.§.ij.de uerb.sign. & not.Bartol.in.l.ambitiosa.ff.de decret.ab ord.fac. Item, intelligitur secundum naturam principij non postremi. l.j.§.si seruus.ff.de postu.l. clàm poßidere.ff. de acquir. poßeß.l.si procuratorem.ff.mand.Item,quòd magis res intelligitur secundum causam proximam quàm remotam.unde filius magis sequitur domicilium patris quàm aui:ut est text.& ibi Bart.in.l. filios.C. de municip. & origin.lib.x. Quartodecimo, quæ est secundum ordinem scripturæ.l.si seruus communis.de stip. seru.Vide omnino.l.pen.de reb.dub.ff. de usufruct.l. quoties. de hæred. instit.l.qui soluendo.tum ordo scripturæ ordinem rei uel intentionis non mutat.l.ambiguitatis.C. de testa.l.si ita hæredes.ff.de hæred.instit.not.plene Bart. in.l. Gallus. §.quidam recte.ff.de liber.& posth. Quintodecimo, per quam singula singulis congrue reddantur.l.si negocium. C.de neg.ge.l.itẽ ueniunt.§.aptãda.ff.de peti.hær.& l. fin.C.de sent. Sextodecimo, qua duo in una ratione concurrere significatur.l.in lege censoria.ff.de uerb. signif. ibi,seruos quos domum suo usu.l.fin.C.unde ui.l.si legatarius.§.cum ita.de leg.iij.& ibi Bartol.l.ij. de aur. & arg.leg.c.licet causam.extra de probat.ibi,testes corruptos falsum dixisse,& Bart. in.l.diuus. de re iudic. facit opti

optimè. l.iam hoc iure. de uulgari & pupillari. cum ibi notatis.&. l. quamuis. C.de impube.& ali. subst.& d. l.fin.C.de senten.& l.si mulieri.ff.de usufruc.accres.uer. quod si mix.l.j.ff.si quis test.libe.eß.iuß.fuerit.ibi,habet nanq; certos fines.l.iij.ff.de incen.rui.naufr.in princ.Notandum etiam est,quod uerba dupliciter intelligi poßunt Primo,prout sonant factum simpliciter,non habito respectu ad eius effectum, neque ius neq; ad animum agentis: ut uerbum, poßeßio, potest referri ad tenorem,non quo ad effectum uel ius. l.licet. C.de acqui.poß. & uerbum, Testamentum, potest referri quo ad scripturam tantum non quo ad mentem testantis, & in eo contenta. l.j.ff.si tab.testa.exta.&. l.j.§. fin.ff.de secund.tab. Secundum, prout factum est de iure factum.l. iij.§.condemnatum.de re iudi.cum similibus,& prout habet effectum.l.iij.§.do cere.ff.ne quis eum qui in ius uoca.l.aliud.de uerb.signi. & prout factum est cum animo. arg. l.diuortium.de diuortio.l.multum.& l.ij. ff.de condit.& demonst. l.quid sit fugitiuus.de ædil.edict.l.bouem.§.j. ff.eo.tit.l.non figu.& l.obligationum substantia.de acti.& oblig.Item, ad illum finem. l.ij. §.homine.ff.ui bo.rap.l. penul.ff.de testa.l.cum ij.de transact.Cum enim omnis noster actus constet ex duobus, ex ipsa materia simpliciter, siue ipso actu corporis, & ex forma, scilicet animo & intentione ipsius agentis, necesse est ut utrunq; concurrere debeat, scilicet, actus & animus. Vnde dicitur, propositum & uolũtas distinguunt maleficia:ut.l.qui iniuriæ.ff.de iniur. & uerba secundum utrunq; actum intelligi oportet. Notandum tamen est,quòd ubi duo substantiua uel duo adie

 ctiua

ctiua neutraliter posita, sunt copulata, alterutrum per se sufficit. l. ea tamen adiectio. de leg. iij. l. qui cōcubinæ. eo. tit. l. qui filiam. §. fin. de condi. & demonst. secus si copulantur accidentaliter. l. si hæredes plures. de condi. instit. secundum Barto. in consilio incip. Statuto urbis ueteris. nisi plura adiectiua essent talia, quæ simul non possent conuenire: ut, equos albos, nigros &c. De quo etiam in. l. j. de iustit. & iure. Item nota, quòd ubi fit adiectio aliqua ampliationis causa, tunc necesse non est quod concurrat. ueluti si dicam: ancillam cum liberis liberam esse uolo, ancilla libera erit, etiam si nullos filios habet. l. si ita. ff. de manu. testa: l. si mulieri. ff. de usufruc. accres. quia inducta ad ampliandum, non debent operari diminutionem. l. legata inutiliter. de lega. j. Adde quæ dixit Barto. in. l. centurio. de uulga. & pupill. dum quærit de illa quæstione: si decesserit sine liberis. Idem si falsa demonstratio adijciatur corpori demonstrato, non est necesse ut concurrat. l. Quintus Mutius. ff. de auro & argen. lega. Decimoseptimo, illa est proprior significatio orationis, in qua talia sunt subiecta, qualia sunt prædicata, & econtra. l. stipulatio ista. §. hi quoque. de uerbo. oblig. Decimooctauo, illa est proprior significatio, qua omnes casus in oratione positi pariter determinantur: in quo copulata uno tempore & uno casu deberi significantur: & qua una res non diuerso iure censeri poßit. l. nam hoc iure. de uulga. & pupill. l. si legatarius. §. cum ita. de lega. iij. c. maiores. §. cæterum. extra de baptis. l. eum qui ædes. ff. de usuca. Hoc tamen fallit, ut supra de qualitate personarum: & singulariter per Barto. in. l. si

ita

ita scriptum. de manu. testa. Decimonono, illa est proprior, quæ congruit tempori sui uerbi. l. in delictis. §. si damnum extraneus. ff. de noxa. l. Lucius. ff. de testa. mili. l. uerbum erit. in fine. ff. de uerb. signific. & supra dictum est, qualiter mens coniecturatur. Vigesimo, illa in qua aliquid extraneum nō subauditur. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de uerb. obliga. Vigesimoprimo, per quam maior effectus sequitur. l. utimur. ff. de sepulch. uiol. l. j. §. domini. ff. ad Sylle. l. cum quæritur. ff. de statu homi. faciunt notata per Barto. in. l. j. ff. de acquiren. rerum domi. de capto relaxando in libertate propria. facit optimè. l. si pro parte. §. sum autem. ff. de in rem uers. l. accipere. de uerb. signifi. facit quod dicitur, legem non esse intelligendam uerbotenus, sed cum effectu. Vigesimosecundo, illa est interpretatio eligenda, quæ magis plana, & secundum literam legis est.

VLTIMA

Vltima Pars.

EXTREMA nunc pars perficienda superest, scilicet quãdo in cõtrouersia uertitur casus, qui lege comprehensus esse nõ dicitur, tamen per similitudinem alterius legis diffiniri posse uidetur: ut. l. non possunt. cum lege sequenti. & l. nam & posteriores. in fi. ff. eo. uide optimum textũ in. l. quia actionum. ff. de præscript. uerb. & in. l. quæsitum scio. ff. de testi. & l. j. ff. de bo. poss. ex testa. milit. & l. j. ff. quib. bon. poss. non competit. Ad cuius euidentiam præmitto multipliciter contingere aliquem casum lege expressè non contineri. Primo, quando aliquis casus præter naturam aut naturæ consuetudinem contingit: puta, quòd mortuus resuscitetur, & de eius testamento, uxore uel hæreditate recuperanda disceptetur. de quo in. l. iij. & in. l. seq. ff. de legib. & l. nam ea. ff. de regu. iur. & c. fraternitatis. extra de frig. & malefi. & hoc casu recurrendum est ad principem, ut definiatur. l. si de nouo. & l. humanum. C. de legib. non autem iudex proprio ausu determinare debet. arg. d. l. nam ea. ff. de reg. iur. ibi, temere, &c. nisi forte copia principis haberi non posset, uel minus commode: puta, quia expensæ superascenderent summam quæstionis, tunc recurri posset ad similitudinem & rationem aliarũ rerum: puta, ad similitudinem. l. si duo. ff. de capt.

ff. de capt. & postlim. reuers. Si de casu prædicto resuscitati disceptaretur: ut notatur in. l. nam ad ea. ff. eod. ubi de quæstione Lazari resuscitati repetentis uxorem & hæreditatem disputatur. Item, pone exemplum: si pupillæ cui est facta substitutio pupillaris habuit filiũ intra tempora pubertatis, ut aliquando accidit: secundum Bart. in l. in pupillari. in fi. ff. de uulg. & pupill. an finietur pupillaris substitutio? & respondetur quòd sic, à similitudine eius qui posthumum præterijt. l. ex facto. in princ. ff. de uulg. & pupi. Ita determinat Bart. in. d. l. in pupillari. Secundo, quando casus non est contra naturam, nec naturæ consuetudinem, tamen uel propter effrenatam cupiditatem, quæ quotidie noua litigia generat, ut in principio decretalium: uel propter naturæ humanæ conditionem, quæ multas & nouas formas edere properauit: ut. l. ij. C. de uet. iur. enuc. §. sed quia diuinæ. & in Authent. quib. mo. naturales effic. fil. legi. §. si quis uero omittitur. & ideo dicitur, quòd nouis morbis noua conuenit antidota præparari. c. cætera. de iuramento calumniæ. & quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l. j. de uent. inspi. in prin. l. de ætate. §. ex causa. de inter. act. c. insinuante. de offic. delega. de nouo enim sic adeo quòd lege comprensus esse non constat, tunc idem dicendum est, quod in superiori casu. d. l. de nouo. & d. l. humanum. Tertio quando casus licet sæpissime contingat, tamẽ eius subiecta materia adeo est multiplex & uaria, ut magis intelligi quàm certa doctrina tradi possit, tunc religioni ius dicẽtis definiendũ relinquitur: ut. l. mora. ff. de usur. l. iij. §. tu magis. ff. de test. l. pen. §. sunt quædam. ff. de uar. & extraord. cog. l. quod dicimus

dicimus.ff.de solut.l.j.ff.de iur.delib.l.naturalis.§.fin.ff. de præscript.uerb.l.hodie.ff. de pœ.l.quid ergo.§.pœna grauior.ff.de his qui not.infam.cum similibus.& ita potest intelligi lex,non poßunt.ff.de legib.ibi,articuli sigillatim. Quarto,quãdo aliquis casus in lege omittitur, eò, quia ex mente legis per ea quæ expressa sunt facile comprendi potest.in.c.in cõcupiscentiã.extra de const.l.ueteres.ff.de iti.actuq; pri.&.l.j.ff. quod met.cau.l.non dubium.C. de legi. & de his suprà in prima parte plenius tractatum est. Quinto, quando aliquis casus in lege expreßè comprensus est,postea accidit alius casus non comprensus: puta, propter imbecillitatem humani ingenij. argu.l.ij.§.si quid autem.ibi:omnium habere memoriam. &.§.sed quia diuinæ.C. de uete.iur.enuc. qui ne quidem est cum eo qui lege comprẽditur, nec ab eo omnino diuersus,ita quòd per similitudinem expreßè definiri posse uidetur: ut. l. non poßunt.&. l.neque leges. &. l.nam & posteriores.ff.eod.de quo nobis nunc dicendũ incũbit. Et quia leges iubent casum talem nouiter superuenientem decidi oportere per similitudinem casuum in legibus comprensorum.

Verbum, similitudo, quot modis accipiatur.

Sciendum est quòd uerbum,similitudo,tripliciter accipitur.Vno modo,pro identitate, & sic impropriè:ut.c.inter corporalia.extra de trans.præla.ibi,similitudinem uel potius identitatem.&.l.qui liberis.in prin. ff.de uulga.& pupill. Secundo modo, accipitur pro paritate:ut.l. ueteres.C.de contrah. & commit.stipu.l.nemo. & ibi not. ff. de duo.reis. l. sed & milites.§. qui numero.ff.de excu.tuto.Tertio modo,accipitur propriè, scilicet pro conuenientia accidentium ad diuersas species:

ut.d.c.

ut.d.c.inter corporalia.in prin.l.illud.ff.ad legem Aquiliam.l.in tantum.ff.de ser.cor.l.his solis. C.de reuo.don. Sed hæc melius dicta sunt in Topicis meis: & habetur quinto Metaph. Item prænotandum est, quòd duo casus inuicem tripliciter cõtingunt esse similes. Primo per coniunctionem,scilicet quando duo casus,licet numero diuersi esse uideantur, tamen adeò sunt inuicem coniuncti, ut idem casus esse dicatur ex mente legis:ex quo fit ut diuerso iure terminari non poßint.argumento optimo.c.quando.extra de iudi.l.cum qui ædes.ff. de usuc.c.cum in tua. extra de deci.c. per uenerabilem. §.j. extra de elect. l.j. C.de diuer.rescrip.l.j.C.si unus ex plurib.ap.Ad hoc facit quòd res dicuntur esse eædem,licet quantitate uel accidenti qualitate differant.l.& an eandem.§.j.ff.de excep. rei iudic.l.seruitutes.§. si sublatum.ff.de serui.urb.præd. l.sacrilegij. §.fi.ff. ad legem Iuliam pec.l.cum proponebatur.ff.de iudic.&.d.c.inter corporalia.de trans. præla.& expreßè probatur in.l.fin.ff.de fun.instru.Bald.in l.de quibus.ff. de legibus.& Cin.in.l.iura non in singulas.ff.de legib.dixit,quòd quando plures res particulares continentur sub eadem ratione in specie, tunc est argumentum de genere ad speciem: de quo suprà in prima parte.sin uero sunt sub alia ratione differentes,specie tamen simili, tunc est extensio de casu comprenso ad non comprensum. Paulus in contrario. xxxiij. quo casu licet unus casus uerbis legis non sit expreßus, tamen cum sit coniunctus,dicitur ex mente legis esse comprensus.l. non dubium.C.de legi.l.ueteres.ff.de iti.actuq; pri.&.d.l.fi. &.c. translationem. &.c. in concupiscentiam.extra de consti.

consti.l.de quibus.ff.de legib.& ibi proximum & consequens,ueluti si lex prohibeat succedere filiam extante filio, uidetur prohibere & filios filiæ. & infinita poni possent exempla,quæ inquirenti facile se offerunt,de quibus suprà dictum est in prima parte principali.Secundo modo duo casus dicũtur esse pares,quãdo sunt diuersi prima re uel modo,nec re ipsa cõiuncti, tamẽ eundẽ effectũ causam siue potentiam habere constant.l.Gallus.§.quid si tantum. de libe. & posth.l.non solum.§. qui primipilum.ff. de excu.tut.l.ueteres. C.de contrah. & commit. stipu.l. fin. ff.ad legem falcid.l.si in emptione.§.fin.ff.de contrah.empt.cum similibus quo casu quid dicendum sit de casu non comprehenso,puta,si lex prohibeat fratrem succedere, an uideatur soror uel mater prohiberi, cum sint eiusdem gradus, statim dicetur. Tertio modo,quando sunt duo casus,qui sunt & re & ratione disiuncti, tamen quandam conuenientiam accidenter habent ad diuersas res. Similitudo uero propriè est comparatio plurium casuum ad diuersas res, uel ut alterum ad alterum, uel ut alterum in altero,secundum Aristotelem. ij. Topicorum. Alterum ad alterum,sicut se habet seruus ad dominum, ita se habet filius ad patrem,& libertus ad patronum:ut Instit.de leg.pat.tut.& de fidu.tut.& monachus ad abbatem.l.in tantum.ff.de ser.corrup.l.cum patronus.de operis liber. & sicut se habet sponsus ad sponsam, ita se habet prælatus ad ecclesiam.c.inter corporalia.extra de transla.præla.& sicut se habet cœlestis miles ad cœlestem militiam,ita se habere debet terrenus miles ad terrenam militiam: ut notatur in. l.j. C.de iur.& fact.

fact.igno. Alterum in altero,sicut est par priuilegiũ hypothecæ,in dote,ecclesia & fisco,ita debet esse par priuilegium præscriptionis,restitutionis uel similium: ut.l. inter diuinã.& Authent. quas actiones.C. de sacrosan. eccl.quod not.Item si non sit similitudo accidẽtium,quia pallor auri differt à pallore aurichalci. Multipliciter autem contingit fallacia argumenti à simili.Primo,cum ex accidenti iudicare uolunt de substantia:quoniam non est bona consequẽtia,ut ex pallore iudicabis aurum esse aurichalcum.Item,si similitudo fiat in his in quibus nõ est simile.Item,si ex similitudine unius accidentis uelis inferre esse simile in alio & in omnibus. Item, si sint similes per accidens non ex natura rei,ut minor decem & septẽ annis non potest postulare, & minor decem & septem non potest petere ueniã ætatis.Item,ut mulier & rusticus in ignorantia. Item, simile dicimus id quod est idem uel parificatum.Item,cum lex considerat modũ non effectum.Item fallacia est,cum non fit in eodem genere: uel si est simile in genere,ius referre in specie:uel si fit in similitudine metaphorica æquiuoce.Dicendũ est ergo primo,quòd casus emergens de nouo debet decidi à pari uel à maiori.Secundo,quando à simili.Tertio,ponam plures quæstiones uniuersales ad totam materiã.& prima erit, an statuta recipiant interpretationem potius à iure cõmuni,an ab alio statuto.Secũda,an extensio legis fiat cũ omnibus qualitatibus suis.Tertia,qualiter debet intelligi statutum,quòd statutum nõ recipiat interpretationẽ. Vltima,quãdo est diuersitas opinionum inter doctores, quæ sit eligenda.Quando ergo quæritur,an casus emergens

gens de nouo poßit definiri à pari casus expreßi in lege, non facile expediri poterit, nisi in membra & partes diuidatur. Prima, quando dispositum à lege est secundum rationem naturalem & utilitatem communem. Secũda, quando caret ratione naturali & utilitate cõmuni. Tertia, quando est præter regulas iuris communis, id est, nec in totum seruit iuri naturali, nec ab eo totum recedit. Quarta, quando est contra regulas iuris cõmunis. Quinta, quando disponit de casu odioso. Circa primam conclusionem, quando lex est secundum æquitatem siue rationem naturalem, & utilitatem communem, puto, quòd extendatur ad alium casum sibi parem subsistentem eadem ratione. l. fi. C. ad legem falcid. in fi. l. diuortio. §. interdum. ff. sol. matr. d. c. inter corporalia. §. autem. extra de translat. præla. l. fi. C. de constit. pec. ibi, æquitatis ratio diuersas species actionis excludere nullo modo debet. Vnde bene dixit glos. in. l. si constante. ff. sol. matr. quæ extendit illam legem loquentem de marito, ad socerum: quia iniquum est quem iure suo sine facto proprio priuari, ut in regula, id quod nostrum &c. & glos. in. l. j. C. de his qui ante aper. tab. dicens, quod lex illa quæ loquitur, hæreditatem ex testamento delatam etiam non aditam transmitti, extendatur etiam ad casum, quo hæreditas est delata ab intestato: quia talibus hæreditas iure quasi etiam naturali debetur: ut ibi notatur, & l. fin. C. de codicil. & l. ratio. ff. de bo. dam. Ad hoc optime facit l. hoc modo. ff. de condit. & demonst. ibi, legem utilem reipub. datam adiuuandam interpretatione. & l. j. C. de interd. nam uicino nocere cõtra naturalẽ æquitatem est.

Item facit optime. l. scire oportet. §. sufficit. ff. de excus. tut. & l. cum ratio. ff. de bo. dam. & l. in summa. §. idem Varrus. ff. de aqua plu. arc. & l. quod si Ephesi. ff. quod cer. lo. ubi dicitur quòd naturalis ratio & æquitas autoritatem legis habet: ergo multo magis poterit legẽ extendere ad casum parem subsistentem eadẽ ratione, & maxime ubi proceditur de bono & æquo. l. si seruum. §. sequitur. ff. de uerb. oblig. ubi dicitur quòd multi propter subtilitatem iuris perniciose errauerunt. Ad hoc etiã cõgruit text. & ibi Bal. in. §. ad hæc. uerb. æquitas. de pac. iur. fir. & c. cum dilectus. extra de confir. uti. & inuti. ubi dicitur, quòd extẽsio legis debet subsistere æquitate l. in his. ff. de cond. & dem. & ideo bene dixit gl. in. l. ij. C. ubi in rem actio. quæ loquitur de re immobili: tamen per glos. & Docto. extenditur ad rem mobilem & rem incorporalem, quia eadem est ratio. Accommodari etiã poßunt quæ dixi suprà, legẽ uniuersalẽ restringi per rationem naturalẽ, ergo & extẽdi debet, quia contrariorũ eadem est disciplina. Circa secundã conclusionem clarum est, quòd lex cõtinens iniquitatem uel aliquid contra ius diuinum, naturale, nõ deberet extendi. l. quod uero cõtra. & l. quod enim non ratione. ff. de legib. Nõ enim à pari ratione iniquitatis fienda est extensio: quia mala restringẽda sunt nõ amplianda & multiplicãda: ut in. c. odia. extra de reg. iur. Ex quo decidi potest illa quæstio: Si statuto cauetur, quòd liceat uindictã facere in eũ qui offendit, non licebit ei amicos cõgregare, uel alteri mandare quod offendat, quia cõtra rationẽ est. l. nõ est singulis. ff. de regu. iur. & l. unica. C. ne quis sibi. quod no. ad limitationẽ

glos.in.l.cum fundum.ff.de ui & ui arm. Circa tertiam conclusionem, quãdo à lege aliquid disponitur, quod nec in totum seruit iuri naturali, nec in totum recedit ab ipso: ut.l.ius ciuile.ff.de iusti.& iu.tunc similiter extensio debet fieri ad casum sibi parem in ratione.l.fin.C.ad legem falcid.l.illud.ff.ad legem Aquiliam.l. ideo. in fin. ff.de legib.ibi, semper quasi legibus hoc inesse creditur. &.l.Gallus.§.& quid si tantum.ff. de libe. & posth.l. non solum.§.qui primipilum.ff.de excu.tut.l.ueteres.C. de duob.reis.l.si furiosi.C.de secund.nupt.l. fin.§. fin.ff. mand.l.ex facto.ff.de neg.gest.l.fin.C.de indic.uidu.tol. qui text.est melior omnibus secundum Bald. & infinita exempla, quæ ultro se offerunt inquirentibus, & ita etiã bene dixit gl.in Authent.præterea.C. unde uir & uxor, & dixit, quòd illa Authent.loquens quòd uxor non succedat in dominio extantibus filijs uiri, intelligetur idem disponere extantibus ascendentibus uiri, cum sint paris rationis.l. nam & si parentes.ff. de inoffic. testam. Ad hoc facit.l.ij.§.cumq;.C.de uet.iur.enuc.dicens, quòd intentio Imperatoris est, ut non relinquatur aliquis casus indecisus: quia si expresse comprensus non est, debet decidi à simili compenso in lege.l.j.C.de inoffic.do.l. fin.C. de inoffic.don. Circa quartam conclusionem, quando à lege disponitur aliquid quod sit contra regulas iuris ciuilis uel legis antiquæ. Aliud enim est æquitas naturalis, alia res est æquitas ciuilis.l.j.in princip. ff. si quis testament.lib.esse iuß.fuerit.l.j.ff. de dol.l.j.ff. de min.l. bona fides.ff.depos.in princip.& hoc dupliciter: aut enim abrogat in toto, aut derogat in parte. & prima est sine dubio

dubio uera.l.j.C.de latin.libe.tol. in princip. In secunda similiter puto non esse extendendam ad parem casum, ut corrigatur regula iuris: quia non multiplicandum est inconueniens.l.legem.C.de legit.tut.sed debet committi in dispositione expressa iuris communis. nam casus à pari ratione comprensus, dicitur tacite esse comprensus: ut dicit text.in.l. his solis.in fin.ff.de reuocan.donat. At expreßum excludit tacitum.l.continuus.§.j.ff.de uerb.obl. cum similibus.ergo &c.l.si uero.§.de uiro. & l. si cum dotem.in princip.ff.solu.matrim.l.fin.C.de inter.mat.l. quod iure.l.ij.&.l.iulias.§. hoc capite. ff. ad legem Iuliam de adult.l. apud antiquos. C. de furt.l.ij.C. de patri.qui fil.distrax.l.penult.C.qui testam.fac.poß.ibi, lex antiqua seruetur. Ad hoc faciunt leges dicentes legis correctionem esse euitandam.l.præcipimus.C. de appellat. l.si quando.in princip.C. de inoffic. testam.l.j. in princ. C.de caduc.tollend.ibi, naturali ratione subnixum intactum &c.unde dicunt Docto. in.l. hac consultißima.§. ex imperfecto. C. de testam.dum loquitur in filijs, non extendi dum pater instituitur: quia licet nepos teneat locum filij quando succedit cum patruo, non tamen auus succedit in locum patris cum succedit cum matre, in Authent.de hære.intest.§.si autem plurimum. Hinc sequitur quòd leges procedentes super præsumptione uel fictione iuris, non sunt extendendæ: ut in.c.iuuenis.c. is qui fidem.extra de sponsal. Ex quo infertur: si statuto caueatur, quòd filius excludat matrem in hæreditate patris ipsius filij, quòd tamen non excludat sororem, licet sint paris gradus: etiam si expressa esset ratio in statuto, sci

 licet

licet propter conseruandam agnationẽ &c. Ex hoc etiã
inferri potest quæstio: Statuto cauetur quòd minor .xx.
annis non poßit testari, an pater poterit ei testamẽtum
facere, scilicet substituere pupillariter? de qua quæstione
not. Bart. ut. l. moribus. ff. de uulg. & pup. in. l. ex facto.
eod. tit. Vide quæ notantur infrà, an statutum corrigens
extendatur cũ suis qualitatibus. Item, inferri potest quòd
filius nõ potest substituere patri furioso, an pater poßit
filio furioso? not. Bart. in. d. l. ex facto. Sed hæc regula fal
lit in pluribus casibus. Primo, ubi lex antiqua esset con-
tra æquitatẽ, lex uero noua esset secundum æquitatẽ: tũc
lex noua esset extendenda per eandẽ rationem ad casum
sibi parẽ cõtra casum in lege ueteri cõprensum: ut est ca
sus pulcherrimus in. l. maximũ uitiũ. C. de lib. præt. §. san
cimus. ibi, non solũ &c. & facit. l. fi. in prin. de indic. uid.
tol. l. j. C. de lati. li. to. in prin. ibi, ipsa rei origine sublata.
& tex. opti. in. l. fi. in fi. C. de testa. Hoc est quod dicitur,
unamquanq; rem facile reuerti ad naturam suam. Instit.
de re. diui. §. seruos. l. si unus. §. ij. ff. de pact. Secundo fal-
lit, ubi si non fieret extensio contra regulas iuris ciuilis,
sequeretur aliquid quod esset contra naturalem æquita-
tem: ut est textus optimus in. l. si quis seruo. C. de furt. in
fin. l. ita uulneratus. ff. ad legem Aquiliam. Instit. de ui
bon. rapt. §. sed nedum. l. j. ff. si quis testam. liber esse ius.
fue. Ex hoc multi dixerunt, quòd lex ciuilis denegans ali-
menta filijs spurijs, intelligatur esse correcta per ius ca-
nonicum. c. cum haberet. extra de eo qui dux. quam pol-
luc. per adulte. quod tamen dubito. Item. c. sæpe. de resti.
spol. quòd extendatur etiam in terris Imperij: ut ibi no-

tatur. Ex quibus inferunt Doctores Canonici, quòd sicut
dicitur, leges ciuiles statuentes malæ fidei possessorem
rei immobilis, esse correctas, per. c. fin. extra de præscrip.
& in regula malæ fidei possessor. in. vj. ita intelligatur
etiam eas correctas esse in præscriptione actionum, per
eandem rationem. Item inferunt, quòd Authentica, sa-
cramenta pub. C. si aduer. uend. quæ loquitur de pube-
rum sacramento, extendatur etiam ad iuramenta impu-
berum, tamen doli capacium. Tertio, fallit ubi casus
omißus, in quo est eadem ratio immediata, poßit com-
prehendi sub generalitate uerborum, licet larga, ut ui-
detur casus in. l. filium habens. ff. ad Macedon. l. si fu-
riosi. C. de nupt. nam mente captus furiosus dici potest
l. humanum. C. de impub. & alijs subst. Ex his infert
Bartol. quòd si statutum est, quòd habens instrumentum
debeat id facere registrari, intelligitur etiam de eo, qui fa
cultatem habet habendi. per. l. item ueniunt. §. petitam.
& l. si possessor. §. redactæ. & ibi Ang. ff. de petit. hær.
Vnde inferunt Doctores: si statuto caueretur quòd mu-
lier non poßit contrahere, quòd nec quasi cõtrahere po
terit: puta, adire hæreditatem, uel in iudicio consistere. &
ita bene dixit glos. in Authent. sacramenta puberum. C.
si aduer. uend. & Bartol. in. l. more. C. de acquir. hæred.
& Doctores in. l. potuit. C. de iur. deliber. licet dubita-
tio uideatur in. l. apud Iulianum. §. fin. ff. ex quibus cau.
in poß. eatur. & ita etiam bene dixit glo. in. l. j. ff. de tut.
& rat. distrah. Ex quo inferunt Doctores, quòd lex lo-
quens in masculino genere, extẽdatur ad fœmininum, ubi
est eadem ratio. l. j. ff. de uerb. signif. & ibi per Bar. & l.

Lex in singulari loquẽs, ad pluralem numerũ extenditur.

quicunq;. C. de ser. fug. & ibi Bal. & lex loquens in singulari numero extenditur ad pluralem. & Instit. de leg. agn. tut. §. proximus. & l. j. C. de cond. inser. naturalis ratio magis ualet, quàm pluralis oratio. l. iiij. §. negocia. ff. de neg. ge. l. prætor. §. homines. ff. ui bon. rap. l. j. ff. quod fal. tut. aut. cũ simil. & hanc theor. tenet Cin. in. l. ij. C. quæ sit longa consuet. facit gl. in cle. j. de elect. & gl. in Authent. minores. C. qui pet. tut. & in Authẽt. ut ij qui perhib. obl. §. si uero curatore. nam singularis numerus trahetur ad pluralem ubi est eadẽ ratio. l. si cui lana. de leg. iij. l. si ita. §. j. & ibi plene de testa. tut. & indefinita æquipollet uniuersali. l. si pluribus. de leg. ij. per Bar. facit. l. in usu. ff. de uerb. sig. Item, clausula in fine apposita refertur ad omnia præcedentia. l. j. C. de lib. præt. & notatur in. l. talis scriptura. de leg. j. Iuxta hanc conclusionem, congrue quæri potest, an statutum præferens masculos fœminis in successione, sit cõtra æquitatem & rationem naturalem, an uero cõtra æquitatem ciuilem? & uidetur quòd sit contra æquitatem naturalem, per. l. maximum uitium. C. de lib. præt. Contrarium tamen magis dicendum est, esse contra ciuilem æquitatem, non cõtra naturalem, aliàs tale statutum esset nullum: quia esset contra ius diuinum & præcepta Domini, quæ sunt facta in æquitate naturali: quod est falsum. quia in Moyse masculus præferebatur fœminæ in hæreditate patris, ut scribitur Numeri. xxxvij. cap. Natura etiã fecit digniorem uirum quàm fœminam. l. j. ff. de sena. ergo cũ bona temporalia sint distribuenda secundũ uirtutẽ & dignitatẽ. l. honores. ff. de decur. & in Authent. de defens. ciu. in princ. non

non absurdũ est uiros præferri mulieribus in hæreditate. Vtilem etiam hanc consuetudinem rebuspubl. esse cognitum est. ergo obseruanda. iiij. distinct. c. erit autem lex. Item cum liceat pacisci cum iuramento inter uirum & mulierem, quod hæreditas obtingat filio non filiæ: ut in c. quamuis. de pact. in. vj. ergo patet non esse contra naturalem æquitatem: quia iuramentum contra naturalem æquitatem præstitum, non est obligatorium. c. non est obligatorium. de re. iur. in. vj. & ibi notatur in. c. cum contingat. de iureiurando, cum similibus. & uidetur esse textus in. c. si pater. de testam. ubi talis consuetudo non reprobatur. Quarto, fallit quando lex tractat de speciali fauore, licet contra uel præter regulam iuris communis tamen extenditur ad alium casum, ubi subest eadem ratio. l. ob æs. C. de præd. mino. l. illud. & ibi Bald. & l. fin. in uer. captiuorum. C. de sacrosanct. eccle. Vnde dicimus, quòd priuilegium conceßum uxori, extenditur ad sponsam. l. si spõsam. ff. de iure dot. l. aßiduis. in fin. C. qui pot. in pign. habe. l. nisi. C. de bon. mat. & l. ij. ff. de. priuileg. cred. c. quemadmodum. extra de iureiur. & priuilegium conceßum domino extenditur ad familiares. in Authent. habita. C. ne fil. pro patre. l. j. C. de uxor. milit. & ff. de fund. instru. l. quasi tamen. §. si instructum. l. administratio. ff. de adminis t. tut. l. inter eos. §. fin. ff. ex quibus cau. maior. l. uxori. ff. de auro & argen. lega. facit. l. finalis. ff. de constitu. princ. Ad hoc faciunt glo. & Doctores in. l. fin. C. in quibus cau. restit. non est necessa. Vbi illud priuilegium conceßum pupillis extenditur ad mentecaptos & prodigos: ut in. l. ij. C. de cura. furi. Sed hoc fallit

ubi illa extensio porrigeretur in præiudicium tertiæ personæ, maximè priuilegiatæ: quia pietas contra pietatem priuilegio extensionis non potitur. l. assiduis. C. qui pot. in pign. habe. in Authent. de sanct. episco. §. sed hac præsente. l. ij. §. quod merito. & §. quod principi. ff. ne quid in loc. publ. Sed prænotandum esset, an priuilegium concederetur tertiæ causæ habito respectu ad naturam sui generis. & primo casu non extenditur. Secundo, extenditur. Verbi gratia: Pater teneretur filiam spuriam de iure canonico alere. c. cum haberet. extra de eo qui duxit in matrim. quam pollu. per adulte. an teneatur dotare? & Bart. in l. genero. ff. de his qui. ut indig. dicit, quòd sic. arguit à pari: quod tamen non est uerum, quia habitus est respectus ad naturam alimentorum, sine quibus uiuere non potest: non sic in dote, arg. l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiest. ubi lex facit differētiam inter publicationem dotis & alimentorum. Item, nam & aliquando pater tenetur præstare alimenta naturali. Authen. licet. C. de natur. libe. & tamen non tenetur dotare. l. uxorem. §. pater de leg. iij. uel econtrario pater aliquando tenetur dotem dare & legitimam: puta, filiæ diuiti, & tamen non tenetur alere. l. si quis à lib. §. si filius. ff. de lib. agn. iuncta. l. fi. C. de dot. promiss. Vbi autem non consideratur natura ipsius rei, sed sui generis. Verbi gratia, Si legatum factum sit ad piam causam incertæ quantitatis, tunc quia regula est, quòd in re dubia fauendum sit dotibus & alimentis, una lex loquens in dote extenditur ad alimenta & libertatem. l. cum post. §. gener. ff. de iur. dot. l. si cui. ff. de ann. leg. faciunt notata per Bart. in l. proximè. ff. de his

quæ

quæ in testa. del. & per Bart. in. l. cum de in rem. uer. circa principium. ff. de usur. cum similibus, ita intelligenda est glo. Insti. de acti. §. pœnales. super uerbo, in eum. In dubio autem tutius est seruire uerbis. l. j. §. is qui nauem. ff. de exercito. ad hoc uide omnino quæ notat Innocen. in. c. quia pleriq;. in fine. extra de immun. eccle. Circa quintam conclusionem, quando lex continet odium.

Lex, quando odiū cōtineat.

dicitur autem lex continere odium, ubi contra dolum uel delictum prouidet, & quanquam lex esset per se fauorabilis, quia utilitati commum prouidet. l. nam ita. ff. ad legem Aquiliam & l. bonæ fidei. ff. deposi. tamen si pœnalis est, dicitur odiosa quo ad pœnam: ut est textus in Authent. de non alien. §. quia uero leonis. & notatur in. l. uenia. C. de in ius uocan. & inspicitur principale propositum legis, non quod per consequentiam obuenit. nam quia senatusconsu. Maced. principaliter uoluit prouidere contra eos qui inuitabant filios ad parricidium, est odiosum, licet in consequentiam obueniat in fauorem patrium. at Senatusconsultum Velleianum, quia principaliter uoluit subuenire fragilitati mulierum, dicitur fauorabile, licet per consequentiam possit alteri nocere. ita dixit textus, & ibi notatur in. l. qui exceptionem. ff. de condi. indeb. Scire quoque oportet quemadmodum quis contingit tripliciter legem offendere, ita tripliciter lex contra delinquētes prouidet. Primo, quando quis committit contra naturalem æquitatem: puta furari. l. j. ff. de furt. uel alteri insidiari. l. ut uim. ff. de iusti. & iure. & tunc textus contra tale delictum prouidēs in uno casu, extenditur ad casum parē subsistentem eadē ratione. unde lex puniens facientē tale delictum

exten

extenditur ad præstantem opem, & ad mandantem.l.si quis non dicam rapere.C.de epi.& cleri.l.hæc uerba.ff. de adul.textus notus in.l.si seruo.in fi.C.de furt.l.ita uulneratus.ff. ad legem Aquiliam.l. bona fides.ff. depo.l.si quis id quod.ff.de iurisd.om.iud.& textus in.l.sciendum ff. de parricidijs.& ibi not.gloss.in.l.si quis in tantã.C. unde ui.quæ extendit legem illam ad rem incorporalem. Notandum etiam est quod dixit Innocen. in.c.i. extra de offic.delega.in gloss.super uerbo:pœna.& refert Barto. in.l.his qui opem. ff.de furt. quod aliquis potest consentire delinquenti quadrupliciter. Primo,negligendo prohibere uel punire delinquentem,& iste minus peccat,quàm agens. Secundo, consulendo, & similiter minus peccat quàm agens, grauius tamen quàm negligere. Tertio cooperando,& tunc æqualiter delinquit, & æqualiter puniri debet, nisi diuersa qualitas personarum subsistat.l. qui seruo.§.placuit.ff.de furt.Quarto, præstando autoritatem,uel mandando, uel defendendo delinquentem,& grauius punitur quàm agens: nam mandans potius dicitur principalis persona quàm accessoria.l.si quis id quod §.fin. ff. de iurisd.om. iudi.l.utrum. ff.de parricidijs.qui textus est optimus. Ex quo sequitur, si lex non extenderetur ad parem casum,esset iniustitiæ naturali locus:quia delinquentibus tuta uia fieret,quo leges totis uiribus auferre nituntur.l.i.ff.si quis testa.lib. esse iuss.fue.Institu. ui bon.rapt. §.sed nedum.& d.l.ita uulneratus.& d.l.si quis seruo.in fi.faciunt quæ suprà dixi in prima parte,rationem naturalem extendere & restringere legem.Vnde inferunt Doctores: si statuto imponitur pœna manus dextræ

dextræ dictanti falsum instrumentum, quod fabricans instrumentum falsum, licet non habeat manum dexteram, tamen ne delictum eius remaneat impunitum, debet eius amputari sinistra.nam quandoq; ex causa locus est commutationi pœnæ statutariæ: ut per gl.in uer.exilij.& ibi Bal.C.ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.quæ omnia intellige,ubi infertur pœna iure ordinario,secus si extraordinario:puta,ipso iure:quia tunc talis lex nõ extẽderetur.c.i.ne cle.& mo. li.vi.& c. statu.de elect.lib.vi. Item intellige ubi delictum committitur regulari modo:secus si irregulari.not.Bart.in.l.si quis seruo.ff.de furt.quòd præstans opem seruo fugienti,non tenetur de pœna furti,quia nõ est furtum regulare.& hæc inferri possent ad quæstionem notabilem:An liceat patri conuocare adiutores, uel alteri mandare, ut repertum in adulterio cum filia occidat:nam cum hoc sit contra regulam iuris cõmunis.l.nõ est singulis.ff.de reg.iu. & l.unica.C.ne quis in cau. prop. Itẽ quia habitus est respectus ad certum genus personarum:ut dixit gl.Insti. de acti.§. pœnales.in uer. in eo ut dicatur non licere.facit.l. seruus hæredi.ff.de stat.lib.ibi, personæ duntaxat. Et,ut omnia dubia circa hanc quæstionẽ tollam,distingue. Aliquando licet mihi alium offendere de iure naturali, puta,defendẽdo & recuperãdo: & tunc quod mihi licet,per alios etiã licet facere.Ita intelligitur tex.& glossa in.l.cum fundũ. ff. de ui & ui arm.& l.si quis in graui.§.i.ff.ad Sill. Aliquando est contra naturalem rationem se defendere uel alterum offendere, & tunc sine dubio non licet,quamuis in propria persona lex posset tolerare dissimulando. Aliquando

quando licet alium offendere ex ratione ciuili:ut.l.Gracchus.C. de adult. & tunc non est recedendum à persona expressa,per suprà allegata.Tertio modo quis delinquit, quando legem ciuilem tantum offendit,puta, quòd nemo uadat de nocte sub certa pœna, uel non extrahat bladũ extra territorium,uel quòd nemo cõtrahat cum minore, uel filiofamilias, uel muliere sub certa pœna, & similia: quæ nisi lege prohiberentur, naturali iure dicerẽtur esse licita: tunc tale statutum non est porrigendum ad casum parem non comprehensum uerbis legis.arg.glo.Instit.de acti.§. Item mixta.&. §.pœnales.in uerb.in eum. Nam quoniam eæ leges non ui rationis,sed uoluntate tantũ superioris nos obligant, non uidentur offendi, nisi in eo in quo uerbis expreßæ sunt.Hinc Bal.in.l. omnes populi.in viij.col.ff.de iust.& iur.dicit:statutũ prohibens extrahi frumentum,non intelligi de leguminibus:& statutum duplans pœnam percutienti cum massa ferri,non habet locum in percutiente cum capite securis æque graui, de quo per Bald. ibidem in.ix.col. quia in dubio non præsumitur uoluisse,nisi id quod uerbis expreßit:quo casu sufficit uerba tantum adimplere. Vnde dicimus,quòd uoluntas testatoris,si ratione, tantum de facto obseruari sufficiat,& iuxta eorum uerborum corticem, licet non secundum intellectum.l.si mulier.ff.de condi.insti.l.medius.ff. de cond.& demon.multo ergo minus fiet extensio in tertio casu, scilicet ubi lex pœnalis esset cõtra rationẽ naturalem.l.quod uero cõtra.&.l.quod non ratione.ff.de legib.& dixi suprà in prima parte principali in fine. Item quod supradictum est, legem punientem principalẽ delinquentem

quentem,extendi ad mandantem,uel ad præstantẽ opem intellige,ubi poneretur pœna rationabilis:secus si irrationabilis: puta, quòd quis puniatur pro delicto alterius.ut l.fi.C. ad legem Iuliam maiest.uel ubi imponeretur enormißima pœna,attenta qualitate delicti:puta,si pro furto rei ualentis. x. libras, imponatur pœna capitis.tunc non extenditur ad mandantem uel dantem opem, nisi exprimatur.arg.de pœnit.distinc.j.c.penè.&.l.respiciendum. ff.de pœnis. & puto eße casum in.l. j.ff. de abigeis.iuncta.l.j. ff. de recept.cum glo.j.quæ est uerior,quia magis congruit uerbis. &.l.ij. C. de his qui latro. recep.nam textus in.l.j.ff.de abigeis.dicit tales delinquentes durißimè esse puniendos, non attenta qualitate facti,sed magis attenta consuetudine.Postea dicitur in.l.fin.quòd eorum receptatores relegantur extra prouinciam,qui secundum alias leges debebant puniri æquali pœna tanquam adiutores.l.j.ff.de recept.l.j.C.de his qui latro.& idem uidetur tenuisse Math.Mathesi.Doctor Bononiensis,in opere suo de Interpretatione.An autem à maioritate rationis fieri debeat extensio, habes ex suprascriptis, quia si, ubi est par ratio,fit extensio,multo magis ubi est maior. Notandum quòd argumentum de maioritate rationis in moribus & legibus, ualet in coordinatis: ut si filius non succedit, ergo nec nepos uel frater:quia gradus inuicem antecedunt & subsequuntur: sed non in disparatis, ut si pro furto decem librarum suspenditur, ergo multo magis de eo qui famæ alterius detraxerit: quoniam furtum & detractio disparata sunt,quod nota.Tamen sciendũ est quòd ratio maior potest intelligi dupli

gi dupliciter inter duos casus. Primo, ubi casus sunt dispa rati, nec se habent inuicem ut superiores & inferiores, nec ut antecedentes uel consequentes, nec ut genus ad speciem, nec ut totum ad partem: & tunc non est fienda extensio argumenti à maiori rationis, ubi non fit à pari, maximè ubi casus essent contra regulam iuris cõmunis. Verbi gratia: Maius delictum est homicidium quàm adulterium: modo ex forma statuti mitigatur pœna homicidij, an intelligatur esse mitigata pœna adulterij, uel abigeię certe non, quia non sunt sub eodem genere delicti. facit textus in cle. auditor. de resc. Bal. in. l. j. C. de interdi. not. in. l. illam. C. de coll. & uide quæ dixit Bald. in. l. de quibus. ff. de legib. Et Cin. in. l. iura non in singulis. ff. de legib. Secundo, ubi se habent inuicem ut superiores uel inferiores, uel ut antecedentes & consequentes, tunc ualet argumentum à maiori rationis: ut est textus, & ibi Bar. in. l. sed sciẽdum. ff. de parri. & l. egi tecum. ff. de excep. rei iudic. & qui indignus est inferiore ordine, indignior est superiore. l. iij. ff. de senat. l. cui pacto. ff. de seruis expor. nam suburbium se habet ad ciuitatem, ut accessoriũ ad principale: & ita debet intelligi illa regula, cui licet quod magis est. Vnde si licet occidere, multo magis offendere. l. iij. §. transfugas. ff. ad legem Corneliam de sicar. Vnde etiam dicitur: si filius excludit filiam, multo magis excludet nepotem ex eadem. At si per statutum patruus excluderet filiam, non tamen excluderet sororem uel matrem defuncti. quia sunt diuersi gradus. ita quòd se non habent ad inuicẽ ut superiores & inferiores, nisi lex uocaret patruum in loco filij: secundum notata per Bart. in. l. cum

cum emancipati. §. si duo. de coll. bono. & l. ij. §. uidendum. ff. ad Tertull. & ita intelligi debet regula: Si uinco uincentem te &c. de qua per Bar. in. l. æquissimum. ff. ad Tertull. & l. j. §. si filium. ff. de contratab. & l. uiua matre. C. de bo. mater. ad hoc facit quòd habens seruitutem uno tempore, uel loco, uel modo, & utatur alio modo, quòd perdit seruitutem constitutam, licet sint pares seruitutes. l. si communem. §. j. ff. quemadmodum ser. amit. & l. si cui uia. eod. tit. Sed ubi quis latiore uia uel angustiore usus est, quàm constituta esset, retinet seruitutem. d. l. si cui uia. & l. si eo loco. §. j. ff. si serui. uend. & l. si prius. ff. de aqua plu. arc. l. fin. ff. de fide instr. ex qua doctrina licet intelligere, quòd duo casus sunt inuicem pares: scilicet quando se habent æqualiter ad suam causam proximam, non quando ad diuersas. Tertio principali casu, quando duo casus sunt inuicem similes, scilicet quado unus casus ita se habet ad unam rem, sicut alius ad aliã, de quibus suprà dixi: tunc siquidem casus occurrat nouus non decisus per legem aliquam, tunc definiendus est à simili alicuius casus decisi per legem. quia intentio imperatoris est nullum casum indefinitum relinquere: ut. C. de uet. iur. enuc. §. quia uero. & l. non possunt. cum. l. sequenti. & l. nec posteriores. ff. de leg. Pro hoc facit Bar. in. l. iubemus. C. de emancip. & l. fin. ff. de his qui sunt sui uel alieni iu. dicens: quòd sicut quis inuitus emancipari uel adoptari nõ potest, ita nec legitimari. Secus si lex esset noua quæ disponeret de aliquo casu contra regulas iuris communis, uel sit pœnalis: tunc illa lex non est trahenda ad casum nouum sibi similem, sed relinquẽdus sub

regula iuris communis, uel regulæ antiquæ. Et ideo bene dixit glos. in Authent. quas actiones. C. de sacros. eccl. dicens. d. Authent. non extendi ad ciuitates. & glos. Instit. de act. §. item mixtæ. uer. in eum. dicens: priuilegium de quo in. d. §. non extendi ad rempub. & alios casus fauorabiles. Item bene reprehenditur glos. in. l. miles. ff. de re iudi. dicens: priuilegium concessum militibus terrenæ militiæ, extendi ad milites ecclesiæ: ut reprehẽditur per Doctores in. l. j. C. de iur. & fac. ign. Item male dixit gl. in. l. cum proponis. C. de rei uend. in. c. inquirendum. extra de priuil. cle. licet multi propter amorem in fauorẽ ecclesiæ secuti sint dictam gl. quod emptum ex pecunia militari efficitur ipsius militis, extendatur ad rem emptam ex re ecclesiæ extensiue. Vnde etiam uehementer errant Doctores uolentes omnia priuilegia contra regulas iuris cõcessa fisco uel minoribus, uel ecclesiæ, uel libertatibus, extendi ad dotem, uel ad alterum supradictorum. Contra quos facit. l. ius singulare. ff. de legib. & l. ij. C. de legib. & l. j. ff. de consti. prin. l. ex facto. ff. de uulg. & pu. quod intellige ut suprà notaui, quando lex extẽditur ad casum positum in quarta conclusione. Vnde cõmuniter reprehẽditur Bart. uolens quòd actio ad supplementũ legitimæ, præscribatur quinquennio, sicut querela inofficiosi testamenti. l. si quis filiam. & l. pen. C. de inoffic. testa. per argumentum à simili: quod fieri de iure nõ potest per prædicta, ut ibidẽ Docto. omnes reprehendunt Bar. Amplius si esset statutum quòd procederetur de similibus ad similia, nõ fieret extensio in exorbitantibus à regula iuris cõmunis per talem similitudinẽ: quia tale statutũ debet intelligi

telligi de similitudine in potiori significato. arg. l. pen. ff. si ager uecti. ut quando est identitas casuum uel paritas, de quibus suprà dixi, non quando est similitudo alterius casus ad alterum casum. Ita uidetur etiam tenere Bal. in l. iij. C. de legib. & in. l. si quis nõ dicã rapere. C. de epis. & cler. & in addit. in tit. de disput. & alleg. quando casus occurrentes possent cõprehendi sub regula iuris communis uel legis antiquæ, quia tunc non esset definiendus à similitudine casus comprehensi in lege exorbitanti: ut suprà dixi. Ad hoc facit, quia generalis clausula nõ refertur ad expressa. l. doli clausula. & ibi not. ff. de uerb. obl. l. sanctio legum. ff. de pœ. Bar. in. l. prætor ait. §. est. ff. ui bo. rap. & text. in. l. ædiles. §. loquuntur. ff. de ædil. edict. & l. ij. ff. loca. ut probatur in. l. cum quis in publiciana. ff. de publ. iuncta glos. & hoc etiã probatur per ea quæ dixi suprà in. ij. quæstione principali de contrarijs legibus: & in prima parte principali in argumẽto de parificatione, quæ hic repetita esse censeo. & expresse tenuit Bal. in. d. ti. de disput. & alleg. j. cõclu. Spec. alleg. l. nam & posteriores. ff. de legib. Sed hæc regula fallit, ubi duo similia ita per legẽ essent parificata, ut quod de uno disponeretur, intelligeretur esse dispositũ in alio: ut in. l. j. de leg. j. & ibi no. & l. si quis seruo. C. de fur. & l. quod uero cõtra. in gl. ff. de legi. & in Authẽ. sed cũ testator. C. ad le. fal. per Bar. & in. l. Marcellus. ff. ad Treb. Illud notandũ est, q, ubi cõcurreret aliquis casus uel cõtractus nouus, deberet decidi à similitudine illius legis quæ est sibi similis: ut. l. j. §. si quis seruũ. ff. depos. & l. j. ff. de æsti. æsti. l. si olei. C. loc. & ibi no. de cõtractuficti, qui est no

uus cōtractus.l.si pascēda.C.de pact. ubi de cōtractu So
cidij,qui similiter est cōtractus nouus,de quo Bal.in rub.
C. de soci. & hanc similitudinem potest facere iudex ex
officio proprio nemine petente: ut dixit Bald.in.l.j.C.ut
quæ desunt aduo.part.tamē si male interpretatus est,po
terit pars appellare:secundum notata per Innoc. in.c.cū
speciali.extra de appel.& l.ab executore.ff.de app. &
debet iudex in sentētia exprimere,quòd à similitudine ta
lis legis reum condemnauit uel absoluit. l. si interpreta-
tione.ff.de legib.Ita Pet.de Anch.in.c.j.extra de consti.
in repetit.Item debet denominari à subiecto potiori.l.ij.
in fi.ff.loca.& facit ad quæstionē de re partim donata,
partim uendita:de qua in.l.si quis donat.ff.de contrahē.
empt.& de re partim uēdita,partim permutata, de qua
in.l.Aristo.in prin.ff.de don.& ibi Bar.& Paul.de Ca.
Vltimo restat quærendum de quatuor dubijs. Primo, an
statuta ita recipiant interpretationem,sicut ius commu-
ne:& breuiter respondetur secundum Ray.de Foroliuio
in suo tractatu de interpretatione, quem refert Petr. de
Anch.in.d.c.j.extra de constit.in fi.quòd statuta nō ita
facile sunt extendenda uel restringenda,maxime per ar-
gumentum à simili,sicut ius cōmune: quia intentio Impe
ratoris fuit nullū casum indecisum relinquere.& sic tra
hunt à simili ad casus nouos non decisos:ut.d.l. non pos-
sunt.& l.ij.C.de uete.iur.enuc.§.quia uero. Statuta ue-
ro uoluerunt casus non decisos relinquere in dispositione
iuris communis:unde ita restringenda sunt, ut minus læ-
dant ius commune quàm fieri potest: ut dixi suprà in.ij.
parte de cōtrarijs legibus.Ex quo sequitur,quòd in qui-
bus

bus casibus lex noua licet cōmunis nō extenditur, multo
minus statutum.Item sequitur, quòd statutum quāquam
fauorabile, etiam non cōtinens aliquid quod sit cōtra ius
commune,tamen nō est extendendum per argumētum à
simili ad casum nouum, si potest decidi per regulas iuris
communis:ut infrà plene dicetur in secunda quæstione.
Pro quo facit.l.constitutiones.ff. ad municip.& l. quòd
constitutus.ff.de re mil.& l.j.ff.si quis testa.§.proinde.
& tex.in.c.pro humani.de homi.lib.vj.c.j.de statu reg.
c.j.de usur.lib.vj.c.si papa.de priui.lib.vj.c.cū dilectus.
extra de consuet.Nam quoties statutum dat aliquam for
mam, omne quod non est secundum illam formā statuti,
uidetur extra dispositionem statuti ponere.arg.l. consi-
ciuntur.§.fin.de iur.codic.cum simil.& hoc etiam serua
tur de consuetudine, tum tremore periurij, tum tremore
syndicatus,tum etiam propter ignorantiam eorū,qui cū
mentem & rationem non intelligunt, uerba uero iuxta
corticem facile intelligūt,solent id sequi quod sibi clarius
& facilius uidetur:ut facit.l.non omnium.ff. de legib.cū
l.seq.quos tanquam fatuos & rudes Bar.aliquādo repre
hendit in.l.j.in fi.ff.si quis testa.&c.tum etiam quia ha
beatur copia eorum qui cōdiderunt.arg.l. cum de nouo.
& l.humanum.C.de legib.tum etiam uel maxime, quia
ad iudices non pertinet leges interpretari,sed magis exe-
qui,ut.l.j.ff.ad Turpil.cum supersunt illi qui statuta cō-
diderunt,ad quos spectat statuta cōdere,quia ad eos etiā
spectat utplurimum interpretari.l.cum de nouo.de legi.
secundum distinctionem factam suprà in princ. quartæ
partis,quod est notandum in practica.Nō enim licet no
bis

bis statutum interpretari exemplo Iurisconsultorum, quia ad eos concessa fuerat autoritas legis condendi & interpretādi. & .l.ij.ff.de orig.iur.§.his legibus. Statuta tamen restringuntur & ampliantur secundum mentem ipsorum statuentium & alia iura.l.de quibus.ff.de legi. in princ. ibi, ad proximum & consequens. & plene dixi in prima & secūda parte. Item ex copulatis, ut suprà in tertia parte. Item, identitate rationis siue ex paribus, ubi non esset cōtra ius cōmune, de quo dixi in proximo loco: à simili uero nunquam. Secundo quærendum est, an casus nouus emergēs debeat potius diffiniri à ratione uel similitudine legis communis an uero statutorum siue cōsuetudinis loci, ubi causa discutitur. de quo uide quæ notantur in.d.l.de quibus.in princ.ff.de legi. & .l.j.C.quæ sit lon. consuet.c.fin.extra de consuet. & opti.text.cum ibi notatis in.c.j.de cognit.feu.in prin. & breuiter puto distinguendos hos casus. Primus, quando statutum est secundū ius commune. Secundus, quando disponit de aliquo negocio nouo. Tertius, quando est cōtra ius commune: scilicet quando abrogat uel derogat iuri communi. Primo casu, cum statutum dici posset potius confirmatio legis antiquæ quàm nouæ legis: ut in tit.de pac. iur.fir.§.ad hæc. ut etiam dixit Bart. in consuetudine conformi ad legem communem: ut.d.l.de quibus.per.l.minime. & .l.si de interpretatione.ff.eod. Cum enim lex generalis posterior contraria legi anteriori, non uideatur tollere ea quæ in aliquo loco essent per statutum uel consuetudinem confirmata, ut in.c.j.de constit.lib.vj. & cum debeat intelligi secundum ius commune, ut plene dixi in secūdæ partis prin

tis principio: non est fienda dubitatio, nec uis an casus nouus decidatur secundum statutum, an uero secundū legē, cum idem sint. Vnde si statuto caueretur, quòd à sententia interlocutoria, uel quòd à sentētia lata super possessorio, uel quòd ab executione sententiæ nō appelletur, in his casibus specialibus, in quibus de iure communi appellatur, itidem appellare poterit, non obstante dicto statuto: secundum Ant.de But.in.c.ut debitus honor. de app. & .c.ut mens.de iureiur. Secundo casu quando statutum disponit de aliquo negocio nouo, de cōtractu ficti uel Socidij, uel libelli, uel alicuius delicti, quòd de iure cōmuni nō punitur: tūc si occurrat casus nouus subiectus ad illos contractus, debet decidi secundum rationem siue mētem statuti, non iuris cōmunis: ut est tex.in.d.l. de quibus. ibi proximum & consequens ei est. & .d.c.in princ.de cog. feud. secus si ille casus nouus occurrens non est proximus nec consequens ad illam subiectam materiam, sed extraneus, ut infrà dicam. Vnde cū lex communis dicat filium succedere patri siue laicum siue clericū: postea extat consuetudo in feudis, quod monachus non succedat in feudo, quia non potest seruire domino, propter quod seruitium datur feudū, occurrit casus in Canonico regulari, an succedat patri in feudo? certe determinabitur secundū rationem cōsuetudinis. Idem erit de filio debilitato, per eandē rationē consuetudinis. Tertio casu, quando statutū est cōtra regulas iuris cōmunis, & tunc siquidem abrogat legem communem in totum, tunc nouus casus occurrens, si est proximus & consequens statuto, sine dubio diffiniri debet secundum rationem statuti non legis abrogatæ:

 ut est

ut est text.in.l.j.C.de lati.lib.tol.quod intellige,si abroget legem continentem æquitatem ciuilem,secus si abrogaret legem continentem æquitatem naturalem: ut.l. quod uero contra. & l. quod non ratione.ff. eod. Idem intellige si casus occurrens esset proximus & consequẽs ad illud statutum:secus si esset extraneus ab ipso statuto, ut ibi dicam. uoco autem extraneum casum à lege, quando nec ex mente statuti, siue ab identitate rationis potest diffiniri,sed tantum à simili. Si autem statutũ derogat uel addit iuri cõmuni, tunc hic opus & labor est. Et prima quidem conclusio est,quòd casus nouus occurrens,si est diffinitus ex mente statuti,licet nõ uerbis, debebit definiri ex ratione statuti per. d. l. de quibus. in princ.& l.nominis & rei.ff.de uerb.signif. & .d.c.j.de cog.feud.cum similibus. ut plenè ostensum est in prima parte princ.Pone exemplum: Statutum est, quòd filius, frater & patruus defuncti excludat filiam,propter familiam conseruandam,certe excludetur nepos uel neptis,scilicet filius uel filia ipsius filiæ: quia à quo remouetur origo,& radix,remota esse intelliguntur deriuatiua ab ea. Item,si pro homicidio imponatur pœna pecuniaria,certe & præstans opem ad homicidium, non puniri debebit grauiori pœna.Item,si statuto liceret furem diuturnum deprehensum occidere, licebit & uerberare: quia cui licet quod superius,licet quod est inferius: ut dixi suprà, An admittatur argumentum à maioritate rationis. Secunda conclusio est, ubi casus nouiter emergens non est proximus nec consequens casui comprehenso in statuto, quòd non comprehenditur ex mente statuti, licet sit par

sit par casus uel similis casui comprehenso, tamen potius definiri conueniet ex paritate uel similitudine casus comprehensi in lege communi, quàm casus comprehensi in statuto.per.l.de quibus.ff. eod. & ibi Doctores consonant in hoc, ibi, tunc ius quo urbs Romana utitur. Nam cum lex Romona sit dignior,quia à maioribus uel sapientioribus constituta est: item quia generalior quàm statutum, rationabile est, ut potius casus nouus definiatur secundum legem digniorem. Pro quo faciunt ea quæ suprà notaui in proxima quæstione, & suprà in quæstione principali de contrarijs legibus. Vnde si sit statutum, frater defuncti excludat sororem:non tamen excludit matrem,licet sint paris gradus. Casus ergo de matre potius erit definiendus secundum dispositionem iuris communis, quàm secundum statutum. Sed hæc regula fallit in pluribus casibus.Primo,ubi casus nouiter occurrens esset magis similis casui comprehenso in lege. Verbi gratia:Si filius excludit filiam,quid si superest hermaphroditus magis præualens in sexu masculino quàm fœminino? certè excludet filiam. argumento.l. quæritur. de statu homi. facit optimè. l.j.§. si quis seruum. ff. depos. l.j.ff.de æsti.acti. & glo. in.l.si olei. C.locati.Fallit secundo,ubi statutum maiori æquitate subnixum est,quàm lex communis. Ad hoc facit, quia ubi est rigor scriptus ex una parte, & ex alia æquitas scripta, quòd æquitas præferetur. l. placuit. C. de iudic .l. quid si Ephesi.ff. de eo quod certo loco. Nam etiam æquitas ubi lex deficit, pro lege obseruatur.l. scire oportet.§.sufficit.ff.de excus.tuto.cum similibus. Pone exemplum:Lex est rigorosa

rosa in contractu emphyteotico, quòd cessans soluere per biennium perdat omne ius & melioramēta in re emphyteotica facta. l. ij. C. de iure emphyt. De iure uero statutario cauetur quòd emphyteota cessans soluere per biennium, tantum teneatur ad pensiones retentas, & ad interesse, si intra unum mensem à die monitionis sibi factæ, pensiones retentas quanti plurimi ualuerint non soluerit. Quid dicemus in liuellario, qui contractus nouus? certe secundum suprascriptam regulam idem erit dicendum: & sic magis definietur à similitudine statuti disponentis de emphiteosi, quàm à similitudine legis disponentis de contractu locationis, tributarij, superficiarij uel precarij. Hæc est theorica Cin. & Ricar. in. l. j. C. quæ sit longa consuetu. & Guil. in. l. de quibus. ff. eod. Sed dubium est, quid si fictabilis cessauit soluere per biennium, an poterit expelli? & uidetur quòd sic, quia iste contractusficti est magis similis locationi: ut dicta gloß. & Doctores in dicta. l. si olei. C. locati. ergo ab eius similitudine erit decidendum, per ea quæ supra proxime dixi. Contra uidetur quòd magis debet definiri à similitudine statuti. quia benignius. Nam æquitas præferenda est, argumento à denominatione uerborum, ut dixit textus, & ibi Bald. in. c. j. quando mari. succe. uxo. Sed primā partē teneo, quod erit definiendum à similitudine iuris communis. Primo, quia magis simile. Secundo, quia in casibus non decisis, magis sequimur regulas iuris communis quàm statuta. Tertio, quia ita seruatur de iure in contractu locationis, etiam in loco statuti: ut dixit textus in dicta. l. de quibus. & ita communiter concluditur per Doctores in dicta

in. d. l. de quibus. & in. l. j. C. quæ sit longa. & in. c. fina. extra de consuet. Tertio, fallit ubi statutum in totum abrogaret legem communem, tunc à lege abrogata non est sumenda similitudo. l. j. & ibi gloß. in uer. imaginem. C. de latin. lib. toll. & hæc sufficiant quo ad secundum dubium. Tertium dubium est, An quando lex uel statutum extenditur ad casum non expressum per interpretationem, extendatur cum omnibus suis qualitatibus? & regula est quòd sic, ut est textus in. l. fina. C. de inoffic. don. & in. l. unica. C. de inoffic. dotib. l. electio. §. j. & l. si plurium. ff. de noxa. & l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loca. cum similibus. inde dicitur: Si statuto caueatur quòd instrumenta dotium habeant executionem paratam, uel mandentur executioni summariæ de plano &c. quòd si agatur ex instrumento de dote restituenda uel hypotheca tacita ex præsumptione legis subintellecta, similiter mādabitur executioni summariè & de plano: ut no. Bart. in. l. j. ff. de his quæ in testa. delen. quia præsumpta præsumptione iuris, uidentur expressa: ut. l. j. & C. de rei uxo. acti. & ibi notat Bartolus in. l. j. ff. de lega. ij. circa quam difficultatem uide Baldum, Imo. & Moder. ibi omnino. Ex his etiam inferunt, quòd si statuto debitor pro debito possit carcerari, quòd idem poterit pro debito patris carcerari, si propter moram suam concedatur carceratio: ut. l. postulante. ad Trebellianum. & notatur in. l. fina. §. in computatione. C. de iure deliber. quamuis Baldus teneat contrarium in. l. j. C. de execut. rei iudic. quam regulā intellige ubi lex nō esset contra rationē, aliàs secus. arg. l. eum qui. in princi. & ibi not. ff. de iureiuran

iureiurando.& l.qui repudiantis animo.§.fi.ff.de inoffi. testam. Vnde dicitur: si contumax habeatur pro confesso, debet intelligi quo ad intentata: secus quo ad alia, puta, quo minus possit appellare, quia hoc nō est intentatum. Ad hoc optime facit gloss.& Bald.in.l.si aduersarius.C. de fide instrum.ubi protestans se nolle uti instrumento à se producto, uidetur fateri illud instrumentum esse falsum: non tamen punietur de falso, sicut ille qui scienter instrumentū falsum produxit,& maxime si nō est oppositū de falso. Vnde dicit ibi Bald. q. si stat statutū, q. bannitus habeatur pro cōfesso, debet intelligi, quo ad ea quæ sunt intentata in banno, non quo ad alia. Ad hoc facit quod notat Bald.in.l.ij.C.de edend.ubi licet probatio facta coram uno iudice faciat fidem coram alio, intelligitur de uera non de ficta.per.l.ij.C.de fide instru.& l.ij.§.diuus. ff.de iur. fisc.& qui habetur pro confesso in causa ciuili, non habetur pro cōfesso in causa criminali. Item confessio ficta defuncti non nocet hæredi. textus singularis in l.eius qui delatorem.& ibi Bart.ff. de iure fisc. Secundo, intellige in his qualitatibus quæ sunt de natura primordiali casus expressi in lege, qui extēditur: secus in his qualitatibus quæ non sunt de natura expressi, sed sunt aduentitiæ.arg.l.certi condictio.in princ. iuncta glo.ff.si cert. pet.& dixi suprà in prima parte principali, in argumēto de subrogatis,& in argumento de parificatis. Tertio, intellige quatenus illæ qualitates extendendæ secundum regulas iuris adaptari possunt ad casum extensum. secus si secundum regulas iuris communis uel naturalis non possunt adaptari. l.j.§.lex. ff.ad legem falcidiam.& ibi

Bart.

Bart.& l.ita.ff.de administ.tuto.& l.ædiles.§.loquuntur.ff.de ædil.edict.pro quo optimè facit.l.uxori.§.uxori.de leg.iij.& gloss.not.& ibi Doctores in.l.talis scriptura.in fine.de legib.& facit regula in his.ff.de legib.& Barto.in.l.prætor.§.est differentia.ff.ui bono.rapto. ubi uide omnino. Vnde bene dixit gloss. in.l.omnia.C.de sacrosanct.eccle.quòd si priuilegia concessa uni ecclesiæ, concedantur alteri ecclesiæ, debet intelligi de præteritis, non de futuris.argu.l.cum lex.ff.de legib.& l.si ita legatum.ff.de auro & argen.lega. Sed dubitatum est, an lex pœnalis si extendatur per interpretationem ad casum non expressum uerbis, intelligatur esse extensa cum pœna? puto distinguendum: aut pœna imponitur, quia contra naturalem æquitatem commissum est, puta, propter furtum, adulterium, homicidium,& similia: ut.l.ut uim.ff.de iusti.& iur.& l.j.ff.de furt. tunc pœna extenditur ad casum ad quem extenditur lex: ut.l.hæc uerba. ff.de adult.textus notus in.l.sed sciendum.ff.de parricidijs.& ibi gloss.& Doctores.& l.si quis seruo.iuncta glo.C.de furt. quæ extendit illam glossam, ad corrumpentem filiumfamil. quod tamen intellige, ubi delictum punitur modo regulato à iure, secus si irregulari: ut pulchrè dixi in quarta parte principali, quando lex cōtinens odium extenditur,& suprà proxima quæstione: aut pœna imponitur, non quia contra naturalem æquitatem, sed quia contra ciuilem rigorem commissum est,& tunc nōn intelligitur pœna esse repetita in casu extenso: ut dixit glossa in.l.fi.ff.de liti.& l.fi.ff.de in ius uoc.& glo. Insti.de acti.§.item mixta.& §.pœnales.uer.in causa.

& glo.in.l.si aduersarius. C. de fide instrum. Idem si ex uoluntate hominis est apposita: ut. l. in testamento quidem.ff.de condi.& demonst.& .l.si prægnans.& .l.uaccæ.ff.de eui.& .l.cum apud.iudicat. solui. & textus in.l. cum qui.in princi.ff.de iureiuran.& gloß.in.l.certi condictio.in princi.ff.si certum peta.facit optimè quod scribit Ioan.Andr. in.c. dispendia.§.j. de rescript.lib.vj.Ex his infert Bald.in.l.j.C.de his quæ pœnæ nomine,Testator iußit construi ecclesiam in domo sua sub certa pœna, hæres cũ uellet cõstruere, episcopus nõ uoluit concedere licẽtiam quòd construatur ibi,sed alibi. Modo hæres non construxit nec ibi nec alibi,an incidat in pœnam? & dicitur quòd non, per dictam.l. in testamento. de condit.& demonst.Tamen cogi poterit quòd construat dictam ecclesiam in loco commodo,arbitrio episcopi:per dictam legem.At si testator iußit construi intra annum à die mortis sub certa pœna, & episcopus prorogauit terminum, postea hæres non cõstruxit capellam intra annum, siquidem prorogatus est terminus iusta causa, non incidit in pœnam. Quid si in termino non prorogato hæres non construxit, certe in pœnam incidit: quia non dicitur aliquid improperari uel mutari, licet dies prorogetur: & ideo pœna prorogatur & nõ absorbetur: ut notat Innocentius in.c.præterea requisisti.de appella.Ex his etiam infertur: Si statuto cauetur, quòd tutela duret usque ad xviij. annum, licet mater teneatur petere tutorem in decimoquinto anno usque ad decimumoctauũ,prout in filio furioso.l.ij.§.quòd si cum prægnãs.ff.ad Tertull.nõ tamen incidet in pœnam.Ita Bal.in.l.matris.in fin. C.ad

Tertull.

Tertull. At si statutum restringitur, & tempus tutelæ puta, usq; ad.x. an. certe post decem annos non tenetur mater petere:quia restricto antecedenti,restringitur & eius consequens antecedenti cõmensuratum.Ex his infert Abb.in.c.j.de re iud.quod tunc demum sententia lata nõ seruato ordine iudiciorum est nulla,si lata est contra ordinem expreßum in lege:secus si talis ordo esset de interpretatione. Quod tamen dicitur pœnam non extendi ad casum non expreßum,sed per interpretationẽ extensum, quia dispositio legis in casu extenso uidetur alterata,nec formaliter uidetur esse factum contra legem, fallit ubi contra fieret in fraudem ipsius legis:quia licet non offendãtur uerba formalia,tamẽ offenditur mens:ut est textus in.l. non dubium. C. de legi. Grauius enim delinquit qui cõmittit in fraudẽ legis,quàm qui contra legẽ.l.non intelligitur.de iu.fis. Quartum dubium remanet dissoluendũ. Statuto cauetur, quod statuta intelligantur simpliciter, præcisè,ad literã prout iacerẽt,nec aliquã interpretationem recipiãt:an poterint recipere aliquã interpretationẽ & uidetur q̃ nõ. Primo,quia est cõforme iuri cõmuni. l. ij.§.cumq;.C.de uete.iur.enuc.ibi, quemadmodũ in antiquioribus totum ius penè conturbatum est. Ad hoc facit cle.exiui de paradiso.de uer.signi. Item illud est secundũ literam,quod legi & oculis cerni potest.at interpretatiuus casus non potest oculis cerni,sed intellectu cõprendi: ut.l.j.ff.de his quæ in testamẽto delentur &c.Contrariũ communiter tenent Doctores,quòd statuta poterunt interpretari declarãdo uel distinguẽdo,nõ autẽ restringẽdo uel ampliando,maximè argumento à simili uel à contra-

rio sen

rio sensu: ut dicit Ioan. And. in reg. pro possessore. in Mercur. & Barto. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. & Bald. in Authen. si qua mulier. C. de sacrosanct. eccle. & in. l. iij. C. de liber. præter. & in. l. iubemus. §. fina. C. ad Trebell. & in. l. intestato. C. de suis & legit. & in Authent. de fide instru. in princ. & in. l. j. ff. de uulg. & pupill. & in. l. j. §. si quis simpliciter. de uerbo. obliga. & glo. in. l. illud. C. de sacrosanct. eccle. ibi, quid si taxatiuè loquitur &c. Et pro huius quæstionis solutione præmitto, quòd quadrupliciter contingit legē interpretari, ut dixi suprà in principio huius tractatus. Primo, quādo ampliamus uel restringimus uerba propter mentem. l. scire leges. ff. eod. Secundo, quando leges quæ inuicem uidentur oppositæ concordantur. Tertio, quando uerba sunt ita ambigua, quòd possunt trahi in duplicem intellectum tamen unus intellectus solum uerus esse potest. l. in ambiguo. ff. eod. Quarto, quādo uolumus extēdere legē à simili, uel à pari, uel per subauditionē, uel ab argumēto nō necessario. Primo casu, cū uis & potestas legis in mēte consistat: ut dicta. l. scire leges. ut suprà plenè probaui, nō potest effici, quòd lex non interpretetur secundum mentem quemadmodum non posset fieri, quòd homo non esset sine anima, & obligatio sine consensu. argu. l. ij. ff. de usufruct. earum rerum, quæ usu non consu. & Instit. de iure natur. §. sed naturalia. Si enim mens ex lege tolleretur, iam lex esse desisteret, sed folium, uel saltem inqua. Pone stat statutum quòd dans uenenum in potu, morte afficiatur, an medicus qui bono ueneno infirmum curauit, debebit morte affligi? Certè hoc statuentes non modo hoc noluerunt

Lex quatuor modis interpretari potest.

luerunt statuere, sed nec etiam hoc potuerunt de iure: sic enim sequeretur, quod medicus præmio dignus, pœna afficeretur: & uolens uerba legis fraudare non puniretur: puta, si quis in pane uenenū malum immisceat & alicui comedendum eroget: ubi quia de euidētissima ui rationis statuti constaret, licebit statutum secundū eam interpretari, ne fiat iniustum. Secus ubi quis leui coniectura uel proprio capite rationē legis reddere uellet: quia tunc nō licebit statutum secundū eam interpretari. arg. l. prospexit. ff. qui & à quib. & l. non omnium. cum. l. seq. ff. de legib. Et ex his etiā colligas esse uenenum bonū, & uenenum malum. l. qui uenenum. in prin. & ibi gl. plura allegans. de uerb. sig. Secundo quoq; casu licebit unum statutum secundū aliud interpretari, quia nō est præsumendū esse contraria: aliàs sequeretur quòd aut unus casus contrarijs sententijs definiretur, aut statutis tanquā se inuicem abrogantibus nō posset definiri, quòd esset stultissimum. Rationabili ergo interpretatione statuta debent cōcordari, ut euitetur cōtrarietas & impossibilitas. l. nā & posteriores. ff. eo. Tertio quoq; casu licebit interpretari, aliàs sequeretur quòd aut unus casus cōtrarijs sentētijs diffiniretur, aut tanquam obscurus & intelligibilis reijceretur, aut certe legi illuderetur. Pone, statuto caueatur quòd liceat furem uel adulterū in domo cōprensum occidere, an si inueniat aliquē nomine Fur, uel Adulter, licebit occidere? Certe insulsum hoc erit dicere. Ex quibus patet interpretationē legibus & statutis esse necessariā: ut. l. ij. §. his legibus. de orig. iur. Quarto casu quādo à simili uel à pari casus expressi uolumus diffinire casum

O sum

sum non comprensum, tunc talis interpretatio nō admittetur, propter dictum statutum, quia talis interpretatio non est necessaria: cum casus non comprehensus in statuto possit diffiniri, tum autoritate eorum qui statuta condiderunt. l. cum de nouo. C. de legib. tum etiam ex dispositione iuris communis, quia casus omissus in statuto intelligitur omissus ad dispositionem iuris communis: ut dixi suprà in secunda parte principali. Et, ut generaliter dicam, cum statutum debeat esse honestum, utile, possibile & clarum, alioquin non lex sed pestilentia dici potest iiij. dist. c. erit autem lex. necesse est ut eam interpretationem recipiat, per quam ex dicto statuto nihil inhonestum siue irrationabile, prodigiosum, impossibile uel contrarium oriatur. secundum naturam enim est, ut unumquodq; simile sibi prodeat, non ut ex iure iniuria sequatur. l. meminerint. C. unde ui. pro quo facit text. in. l. ij. C. de uet. iur. enu. ibi, ut tam imperfectas replere, quàm nocte obscuritatis obductas luce detegere. Vbi autem fieret interpretatio, quæ non esset necessaria, scilicet cuius interpretationis oppositio conuenire posset cum statuto, tunc talis interpretatio reijcienda est propter expressam uoluntatem statuentium. Sed quæri potest an statuta recipiant aliquam subauditionē, statuto uetante posse subaudiri? & breuiter distinguo, multipliciter aliquid posse subaudiri & suppleri in statutis, uel in alijs scripturis requirentibus necessario scripturam. Primo, ex natura negocij, unde cōdemnatus de crimine famoso, fit infamis, licet in sententia nō exprimatur. l. infamem. ff. de pub. iud. l. ictus fustium. de his his qui not. infa. facit. l. cū quid

quid. ff. si cer. pe. l. sciendū. de uerb. ob. & suprà dixi in. j. parte principali, in argumēto, de diff. in cau. & nat. rei. Secūdo, subauditur ex relatiōe uocabuli expressi ad aliud suum correlatiuū: ut. l. j. C. de indic. uid. tol. & dixi suprà in argumento de correlatiuis, contrarijs, subrogatis. Tertio, subauditur ex ui sermonis, quæ est integritas partiū orationis perfectū sensum faciēs. l. j. §. fi. ff. de hære. insti. & ibi Bar. in. l. error. C. de testa. & l. librarius. de re. iu. Quarto, subauditur ex generalitate sermonis, ut in substitutione breuiloqua uel cōpendiosa. l. cēturio. l. Lucius. & l. hoc iure. de uul. & pu. & dictū est suprà in argumēto de genere & de toto. Quinto, subauditur ex cōsuetudine loquendi: ut in. c. ij. de rescri. l. fi. C. de fideiuss. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de ædil. edi. Sexto, subauditur ex præsumptione legis, & similiter ista ut prædictæ subauditiones fieri possunt in statutis. l. j. C. de rei ux. act. l. precibus. C. de impu. & alijs sub. l. si uicinis. C. de nup. l. filiū. ff. de his qui sunt sui uel ali. iu. Quædā subaudiri possunt per antecedētia uel sequētia: ut. l. utrū. ff. de peti. hær. & dictū est suprà in. j. parte, in argumento de subauditione. & Bar. in. l. ij. §. est itaq;. ff. ui bo. ra. Quædā subaudiri possunt ex interpretatione hominū: & hæc reijcienda est, ut l. j. ff. de his quæ in test. del. & l. ij. C. de sen. ex peri. reci. l. contractus. C. de fi. instr. & ibi no. Necessariū est, calcē imponendo tractatui, quādo diuersæ interpretationes & opiniones Doctorum reperiuntur quæ magis sit eligenda, explicare. Nam iudex qui in iudicādo malā opinionem elegit, syndicari potest, secundum notata, Instit. de oblig. quæ ex quasi deli. nas. in princ. & Docto. in. l. ij. C. de

Inter uarias doctorum opiniones, quæ magis eligenda.

C.de pen.iud.qui male iudi.facit optime tex.in.l.Athletas.in princ.ff.de infa.ibi, omnes opinantur.& l.j.ff. de senat.in fi.Qui tex.facit contra eos qui uolunt sequi nouas sentētias & opiniones Doctorum. Nam ab antiqua opinione maiorum & præceptorum nostrorum recedēdum non est:ut dicit text.in.l.si ædibus.ff.de dam. infec. & notatur in.c.j.de decimis.& in.c.pastoralis.eo.tit.in glos.imò reputatur difficilimum opinionem antiquorum reuoluere.xxxv.quæst.ix.c.ueniam.Vide de modo interpretandi Pet.in reg.cano.ubi præferre uidetur significationem uocabuli sensui magis benigno. Sit ergo prima regula in opinionibus doctorum uarijs eligēdis,quòd illa opinio eligatur,quæ comprobatur de consuetudine. Nam consuetudo est optima legum interpres.l. si de interpretatione.& l.minime.de legib. & ibidem notatur. Et potest poni exemplum in opinione Marti.de qua per glos.in.l.dos à patre.C.solut.matr.quæ licet sit falsa,tamen de consuetudine obseruatur.Et de hoc est text.in.c. illud.de præscri. Item ponitur exemplū in opinione glo. in.l.fin.C.de donat.inter uir. & ux. quæ quasi destruit illum text.& tamen ita seruat consuetudo. Item potest poni exemplum in opinione glos. de qua in.l.assiduis.C. qui pot.in pig.hab.& in glos.in.l.seruitutes, la grande. ff.de seruit.& opinione Bart. de qua in.l.si dominiū.ff. de furt.cum simil. quod tamen intellige de consuetudine rationabili:alias secus.l.quod non ratione.ff. de legibus.

Secūda regula,quòd ubi nō constat de consuetudine, tunc illa opinio tenenda est.quæ altero iure cōprobatur. Verbi gratia:Si de iure ciuili aliqua quæstio non sit expresse

presse decisa, & opinio uaria sit inter Doctores legistas,& sit expressa de iure canonico, tunc illa tenenda est,quæ est comprobata per ius canonicum:& potest poni exemplum in quæstione de qua in.l.iubemus.C. ad le. falcid.& in.c.Rainutius.de testa.& de hoc uidetur tex. in.c.per uenerabilem.§.rationem.extra,qui filij sint leg. & ibi Doctores.& optime faciunt notata in.c.extra,de oper.no.nunc.Vnde meritò sæpe reprēditur Cin. & Pe. qui in dubijs quæstionibus non sequebantur decisiones iuris canonici,dicentes, sua iura nō procedere ex errore canonico. Tertia regula est, quòd ubi de consuetudine uel altero iure non constat,tunc illa eligēda est, quæ efficacioribus rationibus comprobatur,etiam si plures in cōtrarium sentiant: ut uidetur sentire glos. in.d.l. minime. & text.in clem.j.in fi.de summa trin.& fide cath.c.extorta.de re iudic.ibi, efficacioribus rationibus. & optimus text.in.l.j.§.sed neq;.C.de uet.iur.enuc. ibi, non ex multitudine, sed quod æquius & melius est iudicatote. Et facit optime.l.ob carmen.ff. de testi.facit.l. sed licet. & ibi Bart.ff.de offic.præs.dicens : non debere allegari glossam quamdiu inuenitur text.facit.l.iij.§.subtilius.ff. de condi.ob caus.ubi filius Celsus reprendit patrem,quia rationem autoritati postposuit. Sed dubium esse potest, quæ dicatur melior ratio: non enim temere credendū est contrarietatem inter summos Doctores esse de eo quod lege expressum est (quia illud omnino sequendum est.l. Gallus.§.si eius.ff.de lib.& posth.) sed de eo quod lege aut nō continetur aut obscure.Et sciendum est quod illa ratio efficacior habetur,quæ est secundum ius naturale,

quàm quæ secundum ius ciuile.j.distin.c. consuetudo.& text.in.l.qui habet.§.si pupillus.ff.de tute.& ibi no. & quæ est secundum ius diuinum,quàm quæ est secundũ ius canonicum,ut est text.optimus in.c. licet ex quadam. in fi.extra de testib.Item, illa quæ est secundum æquitatem scriptam, quàm quæ est secundum rigorem.l. placuit.C. de iudic.& text. optimus in.l. si seruum.§. sequitur. de uerb.obl.ibi, multi propter iuris subtilitatem perniciose errauerunt.Item,quæ est secundum mentem, quàm quæ est secundum uerba.l. scire leges. ff.de legib. Et quæ secundum uerba,quàm quæ per similitudinem, quia est fallax:ut in.c.per uenerabilem.qui filij sint leg.§.si uero.& in Authent.de fi.instru.in prin.uel ea quæ fit per incertam rationem:ut est text.in.l.j.§. si is qui nauem. ff. de exercit.ibi,melius est uerbis edicti seruire. Item illa quæ secũdum regulas iuris,quàm ea quæ tenet ut sit speciale: secundum glo.in.l.omnis diffinitio.de reg.iur. dicentem, quod non est discedendum à regula tanquam à carocio, ut faciunt Bononienses. Possent adduci plures similes rationes,sed hæc exempli gratia sufficiant. Quarta regula est,ubi de euidentioribus rationibus nõ constat,tũc illa eligenda est quæ est tutior.arg.c. iuuenis. extra de sponsal.& c.significauit.extra de homic.cum similibus. Nam consilium legis est,partem tutiorem eligere.l.si pupillus.§.j.& ibi glo.notabilis.ff.de reb.eorum.l.cũ proponas.C.de interd. ma. Quinta regula est, quòd illa opinio eligatur,quæ est fauorabilis,& propter quam res ualet & non perit:ut in regula,in obscuris.& in regula, quoties.de reg.iur.& c.si uir.extra de cogna. spir. licet

plures

plures contrariũ sentiãt.Vnde inferũt Docto. Si est hæsitatio an aliquis libellus,uel testamentũ,uel instrumentũ, uel matrimoniũ ualeat, illa opinio tenẽda erit per quã libellus,testamentũ,uel matrimonium sustentatur. Ita singulariter dixit Bart.in.l.tui.§.hoc autem iudicium.ff.de dam.inse.& Spec.in tit.de offic. iudi.§. iudicis officium. uer.sed an.faciunt notata in.l.j.C. de appel. reci.ubi appellatio facta hoc modo,dico nullam,& si qua est,appello:& libellus,dico ad me pertinere iure dominij uel quasi,admittendus est:quia in dubijs potius faciendum est ut res ualeat,quàm pereat.Ex quo etiam singulariter dixit Hosti.in.d.c.si uir.de cog.spir. quod ubi in causa matrimonij est una opinio singularis, tamen rationabilis pro sustentando matrimonio contracto, illa tenenda erit, licet communis opinio sit contraria: quod est singulariter notandum secundum Abbatem. Sexta regula, quòd illa opinio est tenenda, quæ est approbata à prudentioribus, licet in contrariam partem sint plures: ut uidetur textus optimus.xix.distinct.c.in canonicis.(Refert tamen an de potestate, an de scientia autorum sacræ scripturæ quæratur. nam in difficilibus quæstionibus eos sequimur qui habent autoritatem potestatemq́; in expositionibus, eis credimus qui pleniorem spiritus gratiam consecuti sunt. xx. distinct.c. decretales. adde omnino distinct.c. in canonicis.) Vt in iure ciuili opinio glos.nam ut dixit Baldus, maxime in causis magnis non est recedendum à gl. quia eius autoritas alias antecellit: secundum Bald.in.l.precibus.C.de impub. & l.cum nõ solum.§.necessitate.C.de bon.quæ lib.& in.l.j.in fin.C.

O 4 quæ

quæ ſent. ſine certa quantitate. & in.l. cum hæreditas. C.depoſ. Et maxime iuncto Azone, qui fuit uas electionis, id eſt fons legum. ſecundum Bald.in.l. contractus.C. de fid.inſtrum. Item opinio Bart. qui ſecundum Bald. uidit omnia. & quidam alij, ut in iure canonico opinio Innocentij, & Ioannis Andr. Aduertendum etiam eſt, quòd in quæſtionibus ciuilibus Legiſtis, in canonibus uero Canoniſtis in dubio magis credendum eſt: quia unuſquiſque præſumitur peritus in arte ſua. arg.l.j.ff.de uet. in pic.c.propoſuiſti.extra de probat. & l.j. ff. ſi menſor fal.mo.di. cum ſimilibus. Et in dubio magis credendum eſt ſenioribus.arg.l.ſemper.ff.de iur.immu. & ſcribitur.xix.cap.Leuitici: Surge & honora perſonam ſenis. Ita uidetur tenere gloß.in.l.cum quid.ff.ſi cer.pet.l. fin.ff.de fide inſtrum.l.chorus.§.fin.de leg.iij. Sic etiam in dubio antiquior conſuetudo ſeruanda eſt. l. nemo.§. temporales.ff.de reg.iur. Non tamen credendum eſt opinionibus antiquorum noſtrorum, quorum ſententiæ quotidie allegantur fuiſſe falſæ, nec tanto tempore tolerari, niſi ueraces ſint.arg.l.in finalibus.ff. fi. regun.l. cenſus. ff.de probat.l. ſi arbiter. ff.eod. tit.c. cum cauſam. extra de probat. & l.monumentorum. & ibi per Bartol. ff.de religio. & ſumpti.fune. ad hoc. & c.quanto. cum ibi ſcriptis. de iureiurando. & quæ habentur in.l. proprietatis.C.de probatio. Et quanquam rationabilius uideatur ut iuniores ſint perſpicaciores, iuxta gloß. in.l. Gallus.de libe. & poſth. tamen neſcio quo fato ingenia hominũ in dies magis decreſcunt, niſi quòd, ut inquiunt Theologi iuxta Danielis interpretationẽ, ab aurea ætate

Danielis.cap.2.

& ar

& argentea, ad peßimam iam ætatem limoſamq; peruenire cœptum ſit. quod quidẽ uidere in omnibus ferè ſcientijs difficile nõ eſt. Vltima regula eſt, quòd illa opinio tenenda ſit, quæ à pluribus comprobatur.arg.l. quod maior.ad munic.l.maiores.ff.de pact. & in ti. de his quæ fi. à ma.par.cap. facit etiam.d.l.ob carmen. cum ſimil.ff.de teſta. Sciendum quoq; eſt quòd ubi eſt dubitatio inter doctores, diciter eſſe dubia & difficilis.l.leges ſacratißimæ. C.de legi.l.an inutilis.§.j.ff.de accept. Nam & papa qui omnia iura habet in pectore, ut.C.de teſta.l.omnium. & extra de conſti.c.j.lib. vj. ubi uide opiniones uarias Doctorum probabiles, reputat dubium de reſtit. ſpol.c.literas.de cele.miß.c.cum Marthæ. Et ideo licet utramuis ſine peccato tenere, & excuſatur à dolo & culpa, ſi alterã elegit: ſecundum notata per Inno.in.c.ne innitaris.de cõſtit. & per Bart.in.l.bonorum.ff.de bon.poß. & notata in.l.cum prolatis.C.de re iud. & Spec.in tit de appel.§. nunc dicamus.uer.circa. & in tit.de expenſ.§.j.in princ. & Doctores in.l.fin.C.de pœna iudi.qui male iudic. & Ioan.And. & alij in.c.j.de conſti.dicens, quòd ſi iudex tulit ſententiam ſecundum unam opinionem rationabilem, quanquam dicta opinio reprobetur per legem nouiter ſuperuenientem, nihilominus ſententia non retractaretur. Adde notata per Barto.in.l.qui Romæ.§. duo fratres.de uerborum obliga. facit. l.j.in fine. ff.de abigeis.ibi iuſtis rationibus. & l.ij.§.igitur.ff.de ſtatulibe.l.relegatorum §.ad tempus.uerſic.ſic tamen.ff. de interdict.ubi textus, & ponit Bald.in.l.penul.ff.de iuſti. & iure.

FINIS.

O 5

Repertorium rerum

VERBORVMQVE notabiliorum & singulariorum In stepha. Comment.

A

Accessorium sequitur naturam sui principalis, & quomodo 36
Accessorium quotupliciter dicatur 33
Accessorium quod excedit, simul cum principali non tollitur 36
Actio propter mentē legis 12
Actio ex interpretatiōe ibidē
Adæquata adinuicem 49
Adiectio causa ampliationis facta 154
Adiuncta alternatiuè uel compensatiuè 135
Adulterum cum filia repertū, an pater per alium occidere poßit &c. 173
Aequitas quid 106
Aequitas semper præferenda 185
Aequitas naturalis firmißimē retinenda est 76
Aequitas naturalis, & æquitas ciuilis 164
Alterum ad alterum: alterum in altero 160
Antecedens quotupliciter dicatur 38
Antiquorum opinio plerunq; melior neq; semper tamen 196. 201
Antistrephon Gellij solutū. 115
Arg. à maioritate rationis 175
Arg. à parificatis 46
Arg. à correlatiuis 50
Arg. ab antecedente 29. 37
Arg. à subrogatis 41

Arg. à toto ad partes quomodo se habeat 18
Arg. à præsumptione legis, uel consuetudinis 19
Arg. ab acceßorio 33
Arg. à contrario sensu, & quo tupliciter sumatur 120
Arg. à definitione 14
Arg. à repetitione uel subauditione 53
Argu. à simili multipliciter fallit 161
Arg. à natura ipsius rei 18
Arg. à consequenti 39
Argu. à contrario sensu an habeat locum in statutis correctiuè 119
Arg. à genere ad speciem 18
Arg. à partibus 14
Arg. ab unione 45
Arg. à fine uel effectu rei 25
Arg. ab adiunctis 44
Argu. ab origine & principio rei 21
Arg. à contrarijs 51
Azonis opinio maximæ opinionis est, quia ipse fuit uas electionis & fons legum 200

B

Baldus reprehenditur 20. 48
Bannitus contra bannitũ agentem excipiens de banno an audiatur, & ibidem quæ beneficia ipsis competant 113
Bartoli error 79. 102. 178
Bartoli opinio præualet alijs 200
Beneficium inuentarij 95

C

C. sæpe de restitu. spoli. quod extendatur etiam in terris imperij 166
Canones in matrimonialibus ius ciuile corrigentes, etiã quo ad reliqua corrigũt 22
Casus emergens de nouo quomodo decidendus 161
Casus nouus emergens, an potius à ratione, & similitudine legis communis definiri debeat, uel statutorum loci ubi causa uertitur 182
Casus omißus in statuto intelligitur in dispositione iuris communis 194
Casus præter naturam, aut consuetudinem contingens 156
Casus omißus 120
Casus à pari ratione comprehensus, dicitur tacitè esse comprehensus in lege 165
Casus elegans & ambiguus 31
Casus qui essent contra nos ipsos uel nostros generali sermoni nõ includuntur 73
Casus extraneus 184
Casus non comprehensi qui tamen uidentur per similitudinem alterius legis deprehendi posse 156
Causa legis clara quæ dicatur 66
Causa inopinata & superueniens 63
Cessante ratione quando lex cesset 67
Circumuentiones legum 27
Ciuitas que non potest super appellatione cognoscere, non potest statuere quòd à sententijs non appelletur 31
Clausula generalis in dubio cõprehendit casus similes expreßis 136
Clausula generalis 87
Clausula, Non obstantibus aliquibus priuilegijs 87
Clausula non obstante aliqua lege uel statuto, in statutis quomodo intelligenda 86. 87
Clausula, De plenitudine potestatis supplemus. 89
Clausula, Si preces ueritate nitantur, semper subintelligitur: etiam si adscripta nõ reperiatur. 20
Clausula in fine apposita 168
Clausula, rebus sic stãtibus 63
Clausula non obstante aliqua lege 119. 123
Clausula, Quòd per omnia & in omnibus sint adæquata. 47
Cæcus an poßit testari inter liberos coram duobus testibus 107
Commodatarius in ancipiti magis propria quàm aliena defendens, de amißis excusatur 70

Com

Communiter accidentia 132
Communis usus loquendi duplex 146
Comparatio expressorum 63
Commißio generalis 123
Concordandæ sunt leges & statuta quantū fieri potest 77
Concurrentibus duabus causis, utra præferatur 104
Conductor excipiens certos casus fortuitos, an teneatur ad non expressos 123
Cōiuncta & copulata 134.135
Coniecturæ mentis 126.127
Coniecturæ mentis si plures cōcurrant, quæ eligenda 142
Coniecturalis quæstio 6
Conrei 55
Consilium legis 105.106
Consilium reuerentiæ quando obliget 109
Constituens se posse conueniri quocunq; loco, intelligitur de loco non remotiore: nisi specialiter dictum sit 64
Constitutio generalis si propter generalitatem aliquos læderet ab illis peti potest ut declaretur 124
Consuetudo supplet non expressa 19.21
Consuetudo loquendi restringit latiorem significationem 59
Consuetudo optima legum interpres 196
Consuetudo sæpe falsas opiniones retinet 59
Contrarium esse quotupliciter intelligitur 51
Cōtractus noui ut Soccidij & Ficti unde decidēdi 179.183
Contradictoria 51
Contumax si ex statuto habeatur pro confesso, an appellare poßit 48
Contumax non habetur pro infami ubi confeßio infamaret ibidem
Consequens dupliciter dicitur 40
Cōsentinus quadrupliciter. 172
Corrigere lex quæ aliam dicatur 118
Correctio legis an fiat ex mente & ratione statuti 125
Cini error 119

Debi

D

Debitoris priuilegium super Inducijs non prodest eius hæredi uel fideiussori 56
Declarans nihil addit 12
Defendere uel offendere quando licet per alium 173.174
Definitio rei 14
Delictum regulare uel irregulare ibidem
Derogare leges sibi inuicem quoties contingat 103
Diffinitiua quæstio 6
Differentiæ uerborum subtiles 148
Difficile dicitur de quo est dubitatio inter Doctores 201
Dignius trahit ad se minus dignum 35
Disiuncta 52
Domina & usufructuaria 141
Dubium accidit multipliciter 126

E

Eadem res dicitur, licet quantitate uel accidenti qualitate differat 59
Edenda quando sint instrumenta actori ab reo 91
Exceptiua uerba in lege noua an corrigant ueterem 121
Exceptio firmat regulam & quomodo 123.138
Exempla in legibus posita. 138
Episcopale ius 20.61

F

Fauor an præferatur proprietati 144
Fictabilis si cesset soluere an poßit expelli post bienniū sicut emphyteota 186
Filius iniuriam paßus 45
Finis & intentio legislatoris restringunt generalitatem 68
Forma statuti diligenter obseruanda 181
Forma noua in statuto expressa, an faciat recedi à forma iuris communis 125
Frater pro fratre productus potest cogi contra eundem testificari, etiā inuitus. 44

Frau

Fraudationes legum 27

G

Generalißima administratio concessa, tamen limitatur secundum naturam officij 50
Generalis remißio & clausula 61
Generalis sermo non includit casus qui contra nos ipsos sunt 73
Generalia uerba in statutis quando nõ debeant restringi 81
Glossæ autoritas maxima 20

H

Hæres 131

I

Idiotarum communis usus loquendi an attendatur 147
Ignorantia iusta excusat à pœna 92
Improprietas seu fictio euitanda 71
Incidens quæstio quando summarie cognoscenda 34
Incremẽtum sapit naturam sui principalis 46
Innocentij opinio in iure Canonico præualet alijs 200
Intellectus per relationem 12
Intellectus.l. prospexit.ff. qui & à quibus 67
Interpretatio quæ sit efficacior & melior 143
Interpretatio legum, quadruplex est 192 ~~196~~
Interpretatio debet secundum naturam cuiusque rei fieri 130
Inuentarium de iure Canonico non est necessarium 95
Ioan. Andreæ opinio præualet alijs 200
Iudicialis lex quando sit seruãda in foro conscientiæ, & quando deroget legi conscientiæ 109
Iudex à similitudine alicuius legis quem condemnans exprimere debet in sententia. 180
Iudex ferens sententiam secundum

dum opinionem rationabilem, licet illa postea reprobetur tamen sententia non retractatur 202
Iudex magis uerbis legis quàm rationi capitis sui debet adhærere 67. 181
Iudex litis potest curatorẽ ad litem dare iuniori etiam nõ subdito 37
Iurisdictionalis quæstio 6
Ius commune si contineat duo capitula uel notabile priuilegium, quo ad ius ciuile corrigitur 99. 100

L

Laudum quo pacto habeat uim rerum iudicatarum ex statuto 23
Legitimari non potest inuitus 177
Leges multipliciter fraudãtur uel circumueniuntur 27
Leges super iure naturali fundatæ præferuntur legibus super iure ciuili, quamuis et ipso æquo, fundatis 105
Legistis in quæstionibus ciuilibus & canonistis in canonicis magis creditur. 200
Legitima quæstio quæ & quotuplex 6
Lex tripliciter offenditur 171
Lex posterior 110
Lex in dubio præcipit, non consulit 108
Lex humana an liget in foro conscientiæ 6
Lex irrationabilis non extenditur, & licitè circumuenitur. 55
Lex irrationabilis uel iniqua licitè fraudatur 28
Lex quæ sit alteri præferenda 104. cum sequen.
Lex odiosa quando extendatur 171
Lex tractans specialem fauorem extenditur etiam præter uel contra regulam iuris communis ubi subest eadem ratio 169
Lex non extenditur ad eum casum ad quem uerba nõ possunt adaptari. 48
Licitum incidenter fiens illicitum

tum excusatur. 29

M

Mandans quãdo puniatur tanquam ipse delinquens. 172
Masculinum trahitur ad fœmininum ubi est eadem ratio. 168
Mens potior est quàm uerba 10. 126
Mens eadem dicitur ubi est idem finis & effectus. 25
Mens legis ex quibus locis percipi potest 127
Minor ingrediens monasterium &c. 36
Mora per similem alterius partis moram excusatur 60
Mora modica nullius existimatur præiudicij 68
Motu proprio quomodo intelligendum, 88

N

Natura uocabuli 58
Necessitatis causa facta 56
Negatiua uerba 121
Nomina rebus multipliciter imponuntur 145
Nobilis aliàs adæquatus plebeis tamen non est exemptus ab oneribus nobilium 49
Nouas opiniones sequẽtes 196
Notarij redigentes dicta imperitorũ in scriptis quæ propriè non possunt latinè referre, debẽt scribere in uulgariter 147
Nullitas quando opponi possit contra uerba statuti 87

O

Odiosum quid dicatur 171
Offendere alium quãdo liceat per nos uel alterũ 173. 174
Officium iudicis potest proponi ubi ex ui statuti nõ haberet locum exceptio 85
Omnes 59
Opem præstans quando puniatur à lege tanquam ipse delinquens 172
Opiniones uariæ si sint & dubiæ inter doctores, excusatur qui alteram elegit, etiã si peior

si peior fuerit. 201
Opiniones quomodo discernendæ 197
Opinio fauorabilior, & quæ facit actum ualere præferenda 199
Opinio quæ efficacioribus rationibus fulta est, etiam cõtra omnes dissentientes retinenda est. 197
Opinio rationabilis quæ facit pro matrimonio præfertur multis contrarijs 199
Opinio communis tenenda est 201
Opinio quæ altero iure decisa est uel fundata præfertur 197

P

Pactum de non offendendo an tollatur per bannum superueniens 97
Pactum appositum non immutat nomẽ contractus 37
Pacti incognita uel incongrua opposita contractui faciunt ipsum præsumi simulatũ 151
Pars quot modis accipiatur 15
Pares casus unde iudicẽtur 177
Paritas seruanda 69
Parificatio quando admittatur 47. 48
Pater tenetur filiam spuriam alere de iure Canonico, an teneatur etiã dotare 170
Pater an possit conuocare adiutores uel alteri mandare, ut repertũ in adulterio cũ filia occidat 173
Perfectius esse aliquid quot modis colligatur 10
Pœna in dubio illi applicanda est in cuius fauorem apposita est 237
Pœna in his quæ sunt de genere permissorum solum extẽditur ad eos qui scienter & dolosè commiserunt 93
Pœna in statutis quando dupletur 43
Pœna noua in statutis expressa an faciat recedi à pœna iuris communis 125
Pœnalis lex si extendatur per interpretationẽ ad casum non expressum, an intelligatur extensa cum pœna 189
Pœna statutaria ex causa commutari

mutari poteſt 173
Præſumptio legis 62
Præſcriptionem deducens intelligitur expreßè etiã bonam fidem & titulum deduxiſſe 19
Præſumitur unumquodq; tale quale debet eſſe de iure 130
Præſumptio legis facit quædam excipi quæ nõ expreſſa ſunt 62
Præſumptio legis uel conſuetudinis ſupplet non expreſſa 19
Præſcriptio ſtatutaria 94
Præſcriptio triginta annorum translata in decẽ annos cuius naturæ ſit. 44
Præter ius eſſe 92
Præſcripto fundo non conueniatur de fructibus 35
Principali ſublato, an ſit & acceſſorium ſublatum 36
Principale non recipit naturã à ſuo acceſſorio 37
Priuilegium conceßum marito an extendatur ad ſponſum 32
Priuilegia in dubio non uidentur derogare 87
Priuilegia an extendantur ad ſimilia 178
Priuilegium uxori conceßum etiam ad ſponſum extenditur 169
Priuilegium terrenæ militiæ non extenditur ad milites eccleſiæ 178
Priuilegijs quibus & quando non derogetur per clauſulam derogatoriam 87
Priuilegio non utitur pietas cõtra pietatem 170
Priuilegium quinquennale nõ extenditur ad debita, cauſa delicti 99
Priuilegium induciarum debitori indultum non prodeſt fideiuſſori uel hæredi 56
Priuatum commodum alieno præferendum eſt 74. 105
Proprietas uerborum relinquitur ut mens legis retineatur 130. 145
Promiſſo ſimplici includitur tẽpus, locus, & ſpacium intra quod præſtari poßit 45
Propria

Propria licitè poßunt alienis præponi in defenſione & periculis 70
Proprium lucrum alieno præponendum eſt 74. 106
Prohibito principali prohibetur & acceſſorium 35
Prorogare & renouare differunt 43. & ſeq.
Proprietati uerborum tam diu ſtatur, quàm diu de contraria mente legis non apparet 144
Proprietas uerborum quum ex uſu communi introducatur contrario uſu abrogatur ibidem
Proprietas unde colligatur 138
Proprietas uerborum an relinquenda ſit ut ſeruiatur fauori 144
Poſterior cõſtitutio tollit priorem, licet de ea non faciat mentionem 119. 120
Plura capitula 54

Q

Quæſtio de occidente bannitũ cum quo antea pacem fecerat ſub certa pœna 97
Quæſtiones perplexæ 13
Quotidie fieri 59

R

Ratio quæ præferatur & melior ſit 198
Ratio legis ipſam limitat & reſtringit 65
Ratio admixti 66
Ratio legis nõ eſt fingenda ex proprio cerebro ibidem
Ratio legis clara quæ dicatur ibidem
Ratio maior dupliciter intelligitur 175. 176
Ratio naturalis 71
Ratum habere poteſt qui contrahere non poteſt 40
Relatio nuncij 25
Repetitio quando facta intelligatur 53
Repugnantia 58. 59
Reſpectus ad naturam rei & ſui generis 170
Reſtrictio legis uel generalitatis multis modis fit 72. cũ ſeq.

Restrictio legum unde colligatur 57
Restrictio non temere facienda ibidem

S

Sanguis proprius 93
Secundum legem esse quid dicatur 11
Sensus qui maxime sit sequendus & obseruandus in legibus 129
Sensus præualet uerbis etiam proprijs 132
Senecæ quæstio explicata 119
Senatusconsul. Macedonianum quare odiosum dicatur 171
Senatus C. Velleianum quare fauorabile ibidem
Sententia contra ius lata pro uno, non proderit correo 55
Sententiæ uerba quomodo intelligenda 129
Significatio minor quàm maior facilius admittitur 151
Similitudo tripliciter sumitur 158
Simulatus esse cōtractus quãdo præsumatur 132
Similitudo casuum multifariam accidit 159
Similitudinis uerba non corrigunt 124
Singularis numerus trahitur ad pluralem, ubi eadem est ratio 168
Si sine liberis decesserit, intelligitur de legitimis 74
Soluēs coactus alteri quòd creditori liberatur 55
Spaletense statutum 31
Species secundum Iureconsultos 141
Specialius esse quomodo intelligendum 111
Spurijs alimenta denegans lex ciuilis an intelligatur correcta per ius canonicum 166
Statutorũ tractatus incipit. 77
Statuta an recipiãt interpretationē sicut ius cōmune 180
Statutum si sit cōtrarium iuri communi 82. 90. 92
Statutum contra ius commune si loquitur generaliter quomodo intelligendum 90
Statutum idem disponens quod ius ciuile ultra non operatur

tur, contra Bart. 79
Statuta cum legibus quantum fieri potest concordanda sunt 77
Statuta si aliqua parificēt quo modo accipienda 48
Statutum in terris imperij sumit interpretationem à legibus in terris pontificis à canonibus 95
Statuta an subauditionem accipiant, maxime si illa in statutis uetaretur 195
Statutum quòd procedatur de similibus ad similia 178
Statutum ut hæres teneatur in solidum creditoribus defuncti 94
Statutum quòd debitor poßit pro debito incarcerari. 187
Statutũ ut filij & nepotes excludant fœminas 135
Statutum puniens gestantem perlas nō punit portantem fictas 150
Statutũ augens unũ casum an augeat etiã parificatũ 48
Statutum prohibens exceptiones præter nominatas admittit similes numeratis & exceptis 85
Statuta prohibentia ne forenses in ciuitate acquirant nō intelliguntur de his quæ cō peterent ipsis ratione delictorum 98
Statuta continentia uerba similitudinis ut perinde, sicut, ueluti 124
Statutum. xviij. annorũ habēs pro maiore 23. & seq.
Statutum quod extēditur ad casum non expreßum, an extēdatur cum omnibus qualitatibus suis 187
Statutum quòd testamenta seruentur ad literam, an tunc in uulgari contineatur pupillaris 20
Statutum duplans pœnã percutienti cũ massa ferri, nō habet locũ in percutiēte cũ capite securis æquè graui. 174
Statutum quòd quilibet admittatur ad accusandum 81
Statutũ dicēs statuta esse ad literã sine aliqua interpretatione intelligenda 84

Statutum iniquum licet inter ciues tenendum sit, non tamen quo ad forenses 56

Statuta quòd lauda uel præcepta, uel sentētia iudicis mittantur executioni non obstante aliqua exceptione. 82. 84.

Statutum mutans ius succedendi, mutat etiam ius deferendi tutelas 44

Statutum continens ius singulare uel priuilegium non restringitur 81

Statutum ut reus edat instrumenta actori 90

Statuta non ita facile extendūtur per arg. à simili ut lege, & quare 186

Statutum disponens super casu uel contractu nouo 183

Statutum filiofamilias testamēti factionem concedens 15

Statutum annullans cōtractus mulierum uel minorum, nō intelligitur de illis qui uergunt in fauorem, & commodum ipsarum mulierum &c. 69

Statuta ut fœmina dotata non succedat 136

Statutum redigens pœnam sanguinis ad pœnam pecuniariam 23

Statutum quòd tutela duret ad xviij. annos uel.x.&c. 190. & seq.

Statutum ut filia non succedat extante filio quomodo intelligendū in feudis & emphyteosi 20

Statutum bona delinquētis publicans 25

Statutum quod mulier nupta extra ciuitatem pro ciue habeatur 48

Statuta imponentia pœnam allegantibus nullitatem statuti 55

Statutum quòd dotium instrumenta habeant paratā executionem 187

Statutum quòd bānitus habeatur pro confesso 188

Statutū quòd filiusfamilias negociator habeatur pro patrefamilias 49

Statutum ut procedatur omissis solennitatibus quomodo intelligendum 84

Statutum per famam cōuictos puniens 49. & seq.

Statutum cauens quòd statuta intelligātur simpliciter, præcise, ad literam, an recipiāt aliquā interpretationē 191

Statutum excludens per fratrē sororem defuncti, non excludit matrem, licet sint paris gradus 185

Statutum quòd filius excludat matrem in hæreditate patris sui, an excludat etiam sororem 166

Statutum quòd syndicus teneatur denunciare delictum intra certum tempus 92

Statutum scholares adæquans ciuibus 49

Statutum contumacem habens pro confesso 24

Statutum quòd de damno stetur iuramento læsi 72

Statutum quòd filiusfamilias sine consensu patris se obligare non poßit nisi sit mercator 133

Statutū ut quis habeatur pro maiore uel ciue 150

Statutum quòd frater ex linea paterna succedat fratri, an frater ex utraq; linea propter hoc statutum præferatur 101

Statutum quod mulier nō poßit contrahere 74

Statutum quòd mulier sine cōsensu uiri poßit alienare res mobiles duntaxat 122

Statutum ut præscriptio currat contra non petentes debita in.x.annis 94

Statutum generale uel speciale 111

Statutum quòd habens instrumenta debeat ea facere registrari, intelligitur etiam de eo qui habet facultatem habendi 167

Statutum quod laudū habeat uim rerum iudicatarum 23

Statutum si caueat quòd minor.xx.annis non poßit testari, an pater ei poßet substituere pupillariter 166

Statutum ut adhibeatur plena

 fides

fides libris mercatorũ, intelligitur de negocijs ad mercantias pertinentibus 134
Statutum ne contrahant mulieres sine consensu proximorum 96. 167
Statutum quòd uictus uictori condemnetur in expensas 101. & seq.
Statutũ masculis præferens fœminas in successione, an sit contra æquitatem naturalem, uel ciuilem 168
Statutum ut iudex procedat reseruatis exceptionibus in fine litis 83
Statutum ut debitor per instrumentum publicum poßit incarcerari 94. & seq.
Statutum quòd patruus excludat filiam defuncti, an intelligatur etiam de matre uel sorore 184
Statutum ut stetur dicto alicuius de damno dato 96
Statutum excludens filiam à succeßione extantibus masculis 22
Statuta pœnam continentia quando & quomodo duplantur 43
Statutum excludens filiam à succeßione ut sit contenta dote 22
Statutum prohibens solui decimas 55
Statuta contra contractus usurariorum 69
Statutũ ut pater dotet filiã 83
Statutum quòd occidẽs occidatur 102
Statutum excludens filiam à succeßione patris ab intestato 22
Subdisiunctiua 52
Subauditio uel suppletio multipliciter fit 194
Subrogatũ quando sapit naturã eius cui subrogatur 41
Subrogatum quotupliciter dicatur ibidem.
Stipulatio rem dari 102
Syndicus an teneatur denunciare maleficium propriũ uel proximorum 92
T
Taxatiua uerba in lege noua an corrigant ueterem 121

Taxatiuum statutum corrigit legem generalem 122
Tẽpore uariato uariatur etiã rerum determinatio 137
Testatoris uoluntas si ratione careat 174
Testator iubens construi ecclesiam 190
Topica Stephani 14. 159
Totum quot modis accipiatur 15
Transactio etiam latißimè cõcepta non intelligitur de decisis 60
Tutela adiuncta est hæreditati 44
Tutiora semper præferenda sunt 193
V
Vectigalia principum inferiorum fraudare non est peccatum 29
Verba intelligenda secundum materiam subiectam 130
Verba frequentius trahuntur ad significationem minorẽ quàm maiorem 151
Verba dupliciter intelligi possunt 153
Verbis in dubio seruire tutius est 171
Verborũ subtiles et peregrinæ differentiæ non obseruantur in idiotis 147
Verbum à lege prolatũ si poßit in bonam & malã partem interpretari, quomodo sit accipiendum 131
Vero. 139
Vetare quãdo lex dicatur 107
Vir dignior est quàm fœmina 168
Vnita 45
Vsurariorum fraudes 28
Vulgaris intellectus & sensus potior est 127
Vxori legatum ut tractetur in domo filiorum quemadmodum tractabatur tempore mariti 141
Vxor iniuriam passa 45

FINIS.

IOANNES ANTONIVS PHEDERICVS

Iuris Scholaris Brixiensis,
lectori salutem.

HABES Lector candidißime, mea sententia, opus perquàm utile iuris ciuilis scientiæ incumbētibus, quod à Stephano Phederico Brixiano Iureconsulto peritißimo compositum, sed non editum, nec ad summam manum (ut aiunt) perductū est. nam morte præuentus, quod intenderat efficere minime potuit. Si fortasse inter legendum aliqua uidebūtur te offendere, non hominis ingenio & eruditioni, sed morti potius ascribito. Ego uerò tum Stephani fama & dignitate, tum affinitate & eadem familia in qua nati sumus, cōpulsus, nolui illius uigilias & lucubrationes irritas esse: confestim quæ sparsa adhuc erant in unum conduxi, ostendiq; quibusdam doctißimis legum professoribus, quorum persuasione, quòd id mirificè approbarent, in lucem protuli, ut his prodessent, qui certas in iure ciuili eruditiones, & non obscuras ambages persequuntur. qui imprimis ipsius Stephani manibus debebunt, deinde mihi omni abstersoliuore gratias nonnullas agent.

AD STEPHANVM.

Obrutus, & densis tenebris Phederice sepultus,
Et iam uix paucis nomine notus eras,
Non ego te passus uanos posuisse labores,
Vt reuocareris altera caussa fui.
Ergo Ciuilis mystes sanctißime iuris
Viuito, & interitus tempora nulla time.

FICHARDVS.

EXCVDEBAT LVGDVNI
IOANNES BARBOV
ALIAS LE NOR=
MAND,

M. D. XXXVI.